TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 70

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

MÜFİDE FERİT TEK

AY DEMİR

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 5603

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

MÜFİDE FERİT TEK
AY DEMİR

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
DAKTİLO METİN
1948

Sertifika No: 40077

EDİTÖR
HACER ER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

SON OKUMA
AYSEN ÇOLUK

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: TEMMUZ 2022, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-157-9

BASKI
DÖRTEL MATBAACILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
ZAFER MAH. 147. SOK. 9-13A ESENYURT İSTANBUL
Tel. (0212) 565 11 66
Sertifika No: 40970

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: ALİ BİLGİN

St. Benoît Lisesi ve Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümünü bitirdikten sonra aynı üniversitede felsefe yüksek lisansına devam etti. Öğrencilik yılları boyunca ve sonrasında felsefe, sosyoloji, psikoloji ve sanat tarihi alanlarında çeviri, redaksiyon ve editörlük yaptı. 2011-12 yıllarında TEDA projesi kapsamında Kültür Bakanlığı ile Fransız CNL'in düzenlediği edebi çeviri atölyelerine katıldı. 2016 yılından bu yana çalıştığı Tek-Esin Vakfı bünyesinde arşiv tasnifi, çeviri, çeviriyazı, yayın hazırlama ve editörlük işlerini üstlenmektedir.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 70

Roman

ay demir

MÜFİDE FERİT TEK

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Ali Bilgin

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Müfide Ferit Hanım ve "Ay Demir"

Çocukluğu Trablusgarp'ın çöl manzaraları, upuzun hurma ağaçları, Akdeniz'in ışıltıları içinde, milliyet ve hürriyetperver muhalif subaylar arasında geçen, aydınlanma fikirleriyle yetiştirilen Müfide Ferit Tek'in Birinci Dünya Savaşı yıllarında, henüz yirmi beş yaşında, eşiyle birlikte Sinop'ta sürgünde bulunduğu dönemde kaleme aldığı ilk romanıdır *Ay Demir*. Roman Meşrutiyet'in ilan yılından başlayarak Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya savaşlarının maddi ve manevi travmalarını kat eden milli benlik inşası çabasının belki en kritik on yılını kapsar.

Müfide Hanım 1892'de Kastamonu'da doğar, fakat İstibdat idaresine muhalif fikirleriyle tanınan Müşir Recep Paşa'nın maiyetine giren babası Şevket Bey, giderek uzak vilayetlere, önce Bağdat'a, oradan da Trablusgarp'a tayin edilir. Burada daha derin siyasal faaliyetler içine giren Şevket Bey, Trablusgarp'ta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yedinci şubesini kurarak muhalif fikirli kişileri çevresinde toplar. Trablusgarp bu dönemde yabancı dildeki gazetelerin, muhalif yayınların serbestçe dolaştığı, meşrutiyet yanlıları için bir nevi kurtarılmış bölge haline gelir.

Müfide Hanım, Fırka-i Askeriye Kumandanı Başyaverinin kızı olarak burada ayrıcalıklı bir eğitim görür. Babası Jean-Jacques Rousseau'nun toplumsal ve pedagojik fikirlerini şiar edinmiş, aydınlanma fikirleriyle donanmış entelektüel ve örgütçü bir genç subaydır. Müfide Hanım Türkçe, tarih ve coğrafya derslerini evde, vaktiyle askeri okullarda

öğretmenlik de yapmış olan babasından alır; bir yandan da artık İtalyan rahibelerinin çalıştırdığı Fransız St. Joseph okuluna devam eder. Hafta sonları kardeşleri ve babasıyla Kırkkarış'a giderek denize girer, akşam vakitleri ise kız kardeşi Fahire ile birlikte, Müşir Recep Paşa'nın oğlu Nurettin Nejat Bey eşliğinde çölde atla gezer.

Dini meselelerde çıkan bir tartışma üzerine rahibe okulundan ayrılan Müfide Hanım'ı babası yurtdışındaki hürriyetperver Osmanlılarla kurduğu bağlantıları kullanarak Paris'e kaçırır. Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Paris Şubesi Şefi Ahmet Rıza Bey, Müfide Hanım'ın veliliğini üstlenerek onu yeni açılan Versailles Kız Lisesi'ne kaydettirir.

1903 yılında İstibdat idaresine karşı planladığı bir harekât son anda akamete uğrayınca üzüntüden felç geçiren Şevket Bey, kızını Trablusgarp'a gönderilen genç muhalif sürgünlerden Ahmet Ferit Bey'e (Tek) nişanlar ve emanet eder. Kendisi 1905 sonbaharında erken yaşta vefat edince de Fransa'da babasının murat ettiği tıp tahsiline devam edemeyen Müfide Hanım, lise öğrenimini tamamladıktan sonra Mısır'a giderek 1907 yılında Ferit Bey'le evlenir.

Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte ilk kez İstanbul'a gelen Müfide Hanım, burada, henüz on altı yaşında, kadın haklarına ilişkin görüşlerini açığa çıkaran "Kadınlarımızda Fikr-i Terakki" başlıklı ilk yazısını yayımlayacaktır. Eşi de bu yıllarda siyasal faaliyetlerine hız verir ve meclise girer, Müfide Hanım ise çeşitli dergilerde ilk hikâye ve denemelerini yayımlar. İttihat ve Terakki'nin giderek otoriterleşen siyasetiyle ters düşen Ferit Bey 1912'de meclis dışında kalınca ayrı bir parti ve gazete kurarak muhalif yayınlara başlar. Hezimetle sonuçlanan Balkan Savaşları'nın ardından 1913 Haziranı'nda Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesini bahane eden sıkıyönetim, onu birçok başka muhalif gazeteciyle birlikte Sinop'a sürecektir. O sıralarda kızı Emel'e (sanat tarihçisi Emel Esin) hamile olan Müfide Hanım da birkaç ay sonra kendisini izler.

Gençliğinden beri, olasılıkla, yakın arkadaşı Yusuf Akçura'nın ve Paris Siyasal Bilimler Okulu'nda öğrencisi olduğu Albert Sorel'in derslerinin de etkisiyle Türkçülük siyasetini benimseyen, Türk birliği fikrine yakın olan, meclis dışında kaldığı dönemde Türk Ocakları'nın kurucuları arasında yer alan Ahmet Ferit Bey, sürgün yıllarında Sinop'ta *Turan* adlı bir manifesto kaleme alıp bunu 1915 Şubatı'nda İstanbul'da "Tekin" takma adıyla yayımlatır.

Müfide Ferit Hanım'ın Rus egemenliği altındaki Türkleri bilinçlendirmek üzere Türkistan'a giden genç ve idealist bir doktoru hikâye ettiği *Ay Demir* romanı da bu yılların ve aynı sürgünün mahsulüdür. 1917 yılında tamamlanan roman 1918'de İstanbul'da yayımlandığı sıralarda Müfide Hanım bu defa idari bir sürgünde, Kiev'e başkonsolos atanan eşiyle birlikte Ukrayna'dadır.

Roman, Birinci Dünya Savaşı'nın son yılına yetişir ve anlaşılan vakit kaybedilmeden cephelere dağıtılır. O sırada Doğu Cephesi'nde bulunan Şevket Süreyya (Aydemir), romanı savaş esnasında yaralandığı ve tedavi gördüğü bir dönemde okuduğunu anlatır: "Bu roman bir fanteziydi... Fakat öyle bir zamanda yazılmıştı ve ben onu öyle bir yerde, öyle şartlar içinde okumuştum ki, o bana derhal, Hakk'ın bir ilhamı gibi göründü."[1] Şevket Süreyya Bey ileriki yıllarda soyadını bu çok etkisinde kaldığı romandan alacaktır.

Gerçekten de *Ay Demir*, dağılma sürecinde olan bir imparatorluğun, milli benlik inşası çalışmalarında epey gecikmiş Türk unsurunun savaşın ancak sonuna yetişen "İncil'i" gibidir. Şevket Süreyya'nın da dikkat çektiği gibi bu roman bir fantezidir, "kahramanın ne silahı ne de cephanesi vardır..." Buda gibi, İsa gibi maddi silahları reddeden, yalnız imanına güvenen biridir. Kimseye düşman değildir, hiç kimseyi isyana çağırmaz, dünya varlığı yoktur. Uyandırmaya koştuğu ülkelerde herkes sıcak odalarında

---

1 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, Öz Yayınları, Ankara, 1959, s. 142-143.

yaşarken, o boş bir medrese hücresinde soğuktan titrer. Kapısı gece gündüz açıktır. Bütün kuvveti inanmak, sevmek ve affetmekten ibarettir; tıpkı İsa gibi... Nitekim kitabın Türkistan kısmındaki her bölümün başında bu eski peygamberlerin sözlerinden ilahi birer cümle yer alır. Hatta yine İsa gibi on iki takipçisi vardır; serüveni mesellerle örülür, köy köy, kent kent dolaşır, hastaları iyi eder, cahilleri aydınlatır, kendisini gören herkesin içi açılır, gönlü ferahlar, herkes ondan kurtuluş müjdesi umar.

Bu kahraman figürü, kuşkusuz İsa ile Buda'ya çok şey borçludur. Nitekim Müfide Ferit Hanım ilk tahsilini Trablusgarp'ta bir rahibe okulunda aldığından, Hristiyan mitologyasına ve ilahiyatına vâkıftır. Versailles Kız Lisesi dönemine ait bir matematik defterinde de matematikten çok Buda'nın hayatı hakkında Fransızca ve Osmanlıca alınmış notlar bulunmaktadır. Kızı Emel Esin'in 1958-59 tarihlerinde kendisiyle yaptığı küçük bir söyleşide ise ömrü boyunca tanıdığı onca mühim şahsiyet, krallar, generaller, aristokratlar arasında en çok etkilendiği kişinin, Londra'da sefire bulunduğu yıllarda aynı caddede oturdukları Mahatma Gandi olduğunu söyleyecektir.

Ay Demir'in milliyet ülküsü insanlık ufkunu gözden yitirmeyen, esasen hümanist ilhamlı bir çerçevedir.[2] Yalnız mazlumu değil, zalimi de zulümden, zulmetmekten kurtarmak, özgürleştirmek peşindedir. Romanın tarihten aldığı figürler içinde Cengiz Han'ın yanında Buda ve Odin de vardır; romanın tezine göre bu kişiler Türk'türler. Bu fikirleri yazar, Budist Uygur medeniyetini, Uygur dilinde yazılmış Budist metinleri, Finlerin Ural-Altay dil ailesine bağlı Türklerle akraba bir boy olduğu tezini düşünerek kaleme almış olmalıdır. Buna göre Türkler, Batılı tarih anlatımlarında sıklıkla karşılaşıldığı gibi yalnız savaşçı ve gaddar değil, şefkat ve merhameti bilen, "şefkat felsefesini" işlemiş, ilerilere taşımış, medeniyet geliştirmiş bir millettir. Tarih anlatı-

2 (Ayrıca bkz.) Murat Belge, "Müfide Ferit Tek'in *Aydemir* Romanı", *Kitap-lık*, sayı 63, s. 89-96.

larının "milli" karakterine ilişkin bu husus, Müfide Hanım'ı derinden etkilemiş kişilerden olan Yusuf Akçura'nın da üzerinde durduğu meselelerden biridir.

Müfide Hanım'ın yetiştiği ortama aydınlanma fikirleri kadar romantik edebiyat ve sanat kavrayışı da hâkimdir. Müşir Recep Paşa'nın büyük oğlu, Müfide Hanım'ın da erken yaşta derin bir arkadaşlık geliştirdiği melankolik, şair tabiatlı Nurettin Nejat Bey sık sık kendisine çölde, denize karşı, günbatımlarında şiirler okur; Herbert Spencer'ın, Nietzsche'nin düşüncelerinden söz eder. Müfide Hanım'ın kavrayışında estetiği, insani erdemleri, peygamberliği, istibdat karşıtlığını, hürriyet sevgisini, Türkçülük idealini, hatta Nietzsche'nin üst-insan kavramını bunca özgün biçimde bir araya getiren, bunları lirik ve tasvirleri zengin bir üslupla ifade etmesinde etkili olan da yine geçen yüzyıl başı Trablusgarp'ında karşılaşan bu söylemlerin bileşkesi olsa gerektir. Müfide Hanım, Nejat Bey'in ölümünü haber alması üzerine, *Ay Demir*'in yazılışıyla aynı yıl Trablusgarp'taki yaşamlarını ve babasının hazin ölümünü anlattığı ilk hatıratını da yazmaya başlar. Henüz yirmi beş yaşındaki yazar, bu metinde babasından bir "fevkalbeşer" (üst-insan) olarak söz etmektedir. Şevket Bey bu hatıratta iyilik ve doğruluk timsali, aydınlanmacı ve hürriyetperver erdemleri benimsemiş, kendini vatan ve hürriyet için gözünü kırpmadan feda eden, bu ideal için can veren bir *martyr*[3] olarak anlatılır. Müfide Hanım'ın 1932-34 yıllarında kaleme alacağı Fransızca hatıratında da babaya atfedilen bu idealleştirilmiş imge pek değişmeyecek, yine ondan (bir de Atatürk'ten) "üst-insan" olarak söz edilecektir. Romanın çeşitli yerlerinde de Ay Demir'den İsa gibi, Buda gibi bir "fevkalbeşer" olarak söz edilmesinin, kahramanın hem varlığını hem "beşeri" aşkını bir ideale adayıp kendisini bir düşmanının çocukları hatırına feda ederek (bu kısım 1948 versiyonunda çıkarılmıştır) trajik biçimde ölmesinin ardında kısmen bu örgü, Nejat

---

3 (Fr.) Bir dava veya inanç uğruna ölen kişi.

Bey'le geçen çöl saatleri, Nietzsche okumaları, romantik şairler, Müfide Hanım'ın o zamanın genç hanımlarına uygun eğitimi kapsamında okuduğu on yedi ve on sekizinci yüzyıl Fransız tragedyaları ile ahlaki romanlar olsa gerektir.[4]

Kahramanın adının başına gelen "Ay" unvanı da dikkat çekicidir. Emel Esin'in öne sürdüğü gibi kahraman şayet Yusuf Akçura'nın yaşamından esinlendiyse, bu unvanın Akçura'nın o dönemki bazı yazılarının altında kullandığı "A.Y." parafını andırmasının bir anlamı olabilir mi?[5] Ay Demir, Emel Esin'in dediği gibi, Akçura mıdır?

Kuşkusuz siyasal, toplumsal görüşleriyle, tarih kavrayışıyla roman kahramanı Demir, Akçura'dan çok iz taşır. Akçura, Müfide Hanım'ın baba dostudur, onu küçük yaşlarından beri tanımakta, kendisiyle sık sık fikir sohbetleri yapmaktadır. Romanı yazmaya Müfide Hanım'ı bizzat Akçura'nın teşvik ettiğini de biliyoruz. Üstelik romanın yazım ve basım aşamalarında Akçura, savaş esirleriyle ilgilenmek üzere Hilal-i Ahmer Murahhası olarak Rusya'da bulunmaktadır, gittiği yerlerden Ferit Bey ile Müfide Hanım'a kartlar gönderir. Bununla birlikte aslen Kazanlı olan ve ilköğrenimini burada tamamlamış, sürgün yıllarının ve Fransa'daki yükseköğreniminin ardından yine burada eğitimcilik ve siyasetle uğraşmış olan Akçura, ömründe Türkistan'a gitmemiştir. Romanda sözü edilen yerleri kendisi de Müfide Hanım da görmüş değillerdir. Nitekim örneğin Semerkant'ın romandaki tasviri esasen milli mefkûreye bağlı bir tarih kavrayışıyla sarmalanmış, neredeyse idealleştirilmiş bir imge sunmaktadır; burada "Gürkan Camii" diye anılan yapı muhtemelen Timur'un yaptırdığı, fakat bugün bu ismi taşımayan Bibi Hanım

---

4 *Ay Demir*'de Türkçülük idealiyle Batılı dini ve mitolojik referansların, edebi geleneklerin iç içe geçişi için ayrıca bkz. Mevlüde Zengin, "Agglutination of the Turkish Ideal and Western Litterature, Religion and Mythology in Müfide Ferit Tek's Aydemir", *Turkish Studies*, Volume 12/5, s. 559-578.

5 Bu hususa dikkatimi çeken Akçura'nın da biyografı olan Sayın Prof. Ahmet Kanlıdere'ye teşekkür ederim.

Camii'dir. İçinde Cuma vaazı verildiği anlatılan bu cami ise romanın geçtiği zamanda, yani yaklaşık 1914 yılında harabe halinde olmalıdır.

Diğer yandan romanda bazı gerçek kişilerin isimlerinin veya yansımalarının bulunduğu da muhakkak. Türkistan'daki "Âlimcan Hazret", Yusuf Akçura'nın da bizzat tanıdığı, hayranlık duyduğu, eğitim reformu fikirlerini beğendiği, hatta biyografisini kaleme alıp 1907 yılında Kazan'da yayımlattığı Âlimcan Barudî olmalıdır.[6] Diğer medrese hocaları ve figürler de Akçura'nın Kazan'daki eğitimcilik ve siyaset deneyimleri sırasında karşılaştığı olay ve kişilerin arketiplerini yansıtmak üzere tasarlanmışa benzemektedirler.[7]

Romanı bugünün okuru için ilginç kılacak bir özelliği de kuşkusuz dönemin belli bir entelektüel kesiminin yaşayışına, aralarındaki tartışma konularına, görüştükleri kişilerin profillerine ışık tutmasıdır. Nedim Paşa'nın köşkündeki bir akşam daveti, Müfide Ferit Hanım'ın hatıratında söz ettiği Ahmet Rıza'nın, Enver ve Talat paşaların, dönemin başka entelektüellerinin katıldıkları akşamları anımsatmıyor değil. Her halükârda Müfide Ferit ve çevresinin temas halinde bulundukları çeşitli zümre ve figürlere, bunların siyasal eğilimlerine, aralarındaki tartışmalara ayna tuttuğunu söyleyebiliriz.

Müfide Ferit Hanım, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından yaklaşık dört ay sonra, Kiev'den İtilaf Devletleri'nin işgali altındaki İstanbul'a döner ve ayağının tozuyla Türk Kadını Dershanesi'nde "Feminizm" başlıklı bir konferans verir. Birinci Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne Nafia Nazırı olarak girip kısa sürede anlaşmazlığa düşerek istifa eden Ferit Bey ise "Milli Türk Fırkası" adlı yeni bir parti kurup muhalif *İfham* gazetesini yeniden yayımlamaya

6 Yusuf Akçura, *Damolla Âlimcan el-Barudî Tercüme-i Hâli*, Âlimcan Barudî biyografisi ekleyerek Tatar Türkçesinden aktaran: Prof. Ahmet Kanlıdere, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2019.

7 Bkz. Ahmet Kanlıdere, *Türklüğe Adanmış Bir Ömür: Yusuf Akçura*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, (basım aşamasında).

başlar. Sonbahar aylarında Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk hareketinin bildirilerini sütunlarına taşımaya başlayan gazetede ara sıra Müfide Ferit Hanım'ın makaleleri de yer almaktadır. Ferit Bey, Ocak 1920'de İstanbul Mebusu olarak girdiği son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin bir gizli oturumunda Misak-ı Milli'nin kabulünde hazır bulunur. Bu belgenin açıklanması üzerine İngiliz Kuvvetleri İstanbul'u askeri işgal altına alır ve Meclis-i Mebusan'ı kapatarak yakaladıkları üyelerini Malta'ya sürerler. Osmanlı Hükümeti'ni Meclis denetimi olmaksızın ağır bir antlaşma imzalamaya zorlamak niyetindedirler. Ne var ki başka milliyetçi kişiler gibi Ferit Bey de bir süre saklandıktan sonra gizlice Anadolu'ya geçerek Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi'nin Maliye Bakanı olur. Müfide Hanım, birkaç ay sonra kendisinin de tutuklanmak üzere arandığını öğrenince onu izleyerek Ankara'ya gidecek, Ankara'da çıkarılan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde Milli Mücadele yılları boyunca yazılar yazacaktır. İşgal dönemine ilişkin izlenimlerini ve Ankara'ya kaçış serüvenini 1925 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilen *Leyla* romanında bir aşk hikâyesi ve çeşitli feminist fikirler çevresinde bir araya getirmiştir.

Ankara Hükümeti'ni İtilaf Devletleri arasında ilk tanıyan Fransa olur. Ferit Bey ile Müfide Hanım da Paris'e giderek burada o zamanki tabiriyle "Kemalist Türkiye"nin ilk diplomatik temsilcileri olurlar. Müfide Hanım, Fransız entelektüellerine konferanslar vererek, onlarla dostluklar kurarak, yazışarak, akşam buluşmaları tertip ederek Türk davasını anlatmaya ve taraftar bulmaya muvaffak olur. Pierre Loti ile bizzat görüşerek ona Mustafa Kemal'in mektubunu, Millet Meclisi'nin hediyelerini iletir. Anatole France, Henri Bergson ve Henri Gouraud ile dostluk kurduğu gibi Fransız Akademisi üyesi Claude Farrère ve eşi Henriette Rogers ile kurduğu samimi ilişkiler ve onlarla yaptığı uzun yazışmalar neticesinde Claude Farrère'in savaşın ve çarpışmaların sürdüğü Anadolu topraklarına kadar gelip Mustafa Kemal'le

görüşmesine, uluslararası kamuoyu nezdinde Türk Kurtuluş Savaşı'nı desteklediğini göstermesine katkıda bulunur.

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından ve Cumhuriyet'in ilanından sonra Ferit Bey kurulan ilk iki hükümetin Dahiliye Vekilliğini üstlenirken Müfide Hanım da İstanbul'da *Pervaneler* ve *Leyla* adlı yeni romanlarını yayımlar.

Dahiliye Vekilliğinden istifasının üzerine Ferit Bey Londra Büyükelçiliği'ne tayin edilir. Eşiyle birlikte Londra'ya giden Müfide Hanım bu tarihlerde diplomasi ve Avrupa aristokrasisi içindeki deneyimlerini zenginleştirir, izlenimlerini derinleştirir. Taslak düzeyinde kimi izlenim yazıları ve kurgusal metinler kaleme aldıysa da hiçbirini tamamlamaz ve yayımlamaz. Yalnız devam edemediği yüksek tahsilini ele alır, Paris'te Ecole Libre des Sciences Politiques adlı okuldan 1928 yılında mezun olur. Londra, Paris ve Güney Fransa arasında geçen bu yılların mahsulü olarak, olasılıkla 1930'lu yılların başlarında, kahramanının adını "Myri" koyduğu Fransızca bir roman denemesine başlar. Taslak halinde kaleme alınmış bölümlerini tamamlamadan bıraktığı denemeyi sonradan terk ederek buradaki hikâyenin bir ucundan başlayıp onu yine benzer temaları işlediği *Le péché impardonnable* (Affolunmayan Günah) adlı romana dönüştürecektir. Bu metin 1933 yılında *Die unverzeihliche Sünde* adıyla Almanya'da yayımlanır.

Bu yıllarda Varşova'ya büyükelçi tayin edilen eşiyle birlikte Müfide Hanım da Polonya'da bulunmaktadır. Aynı tarihlerde Fransızca olarak hatıratını da yazmaya başlayan yazar, bilinmeyen bir nedenle bu girişimini yarıda bırakır. Hatıratın bazı bölümlerini İngiltere'deki yayınevlerine gönderdiğini, fakat kabul görmediğini yazışmalardan anlıyoruz.

Bu tarihten sonra bir daha roman veya hikâye yayımlamayan Müfide Ferit Hanım, 1950'li yılların ikinci yarısında, Varşova'daki yıllarının tarihsel fonunda geçen, başkahramanına "Güneş" adını verdiği başka bir Fransızca roman yazmaya başlamışsa da bu girişimi de bildiğimiz kadarıyla yarıda kalmıştır.

Eşi Ferit Bey'in 1939-1943 yılları arasında büyükelçi olarak görev yaptığı Tokyo'dan dönüşlerinde, Pasifik Okyanusu'nun İkinci Dünya Savaşı koşullarında Japon gemileri için güvenli olmaması nedeniyle, çift Mançurya'dan başlayarak Orta Asya'yı kat etmiş ve ancak üç ayda ülkeye dönebilmiştir. İşte Müfide Hanım, gençliğinde ilk romanını adadığı Türkistan coğrafyasını bu vesileyle ilk kez görecektir.

Dönüşlerinden beş yıl sonra, 1948 yılında Müfide Hanım bir yandan Türkiye Soroptimistler Derneği'nin kuruluşu için girişimlerde bulunurken, diğer yandan da anlaşılan o ki ilk romanı *Ay Demir*'i yeniden ele almış. Üçüncü bölümün birkaç paragrafını ve beşinci bölümün tamamını metinden çıkarmış, kimi bölümlerin başına zaman kurgusunun daha iyi izlenebilmesi için tarihler eklemiş, dilini ve üslubunu da yer yer sadeleştirmiş. Müfide Hanım bu versiyona kısacık bir de sunuş yazmış. Ancak hazırladığı bu yeni versiyonu hiçbir zaman yayımlamamış. Romanın 1918 basımının transliterasyonu ile yazarın hazırladığı 1948 daktilo versiyonu Tek-Esin Vakfı arşivinde araştırmacıların müracaatına açıktır.

Yaşamının bundan sonraki kısmına birçok seyahat, yayımlanmış veya yayımlanmamış seyahat ve düşünce yazıları, iki de akim kalmış hatırat sığdıran ve esas itibariyle Soroptimistler Derneği etkinlikleriyle tanınan Müfide Ferit Hanım, 24 Mart 1971 günü hayata veda eder.

Ay Demir romanının yazarın ölümünün ardından *Orta Doğu* gazetesinde yayımlanan versiyonu da sonradan piyasaya sürülen başka versiyonları da 1918'de eski harflerle yayımlanan metnin uyarlamalarıdır. Romanın 1918 basımının orijinal diliyle transliterasyonu ve yazarın hazırladığı haliyle 1948 daktilo versiyonu Tek-Esin Vakfı arşivinde araştırmacılara açılmıştır. Bugün Tek-Esin Vakfı ve İş Bankası Kültür Yayınları'nın editoryal işbirliğiyle hazırladığımız basımda ise yazarın kurgusuna verdiği son biçim, günümüz Türkçesine uyarlanmış haliyle ilk kez okuyucuya sunuluyor.

Ali Bilgin

Önsöz

Bu kitabı otuz sene evvel yirmi beş yaşında bir kadın yazmıştı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelen bu kitabın tesiriyle bazı gençler kitabın kahramanını taklit ederek, Ay Demir ismini alarak, Rusya'ya gittiler. Anadolu'da bir köye bu isim verildi. O senelerde doğan erkek çocuklara "Demir" adı kondu.

Kitap, 1908'de Meşrutiyet'e kavuşan "Genç Türkiye" nin atmosferini gösterecek kadar yanlış politikasından, imparatorluğu deviren felaketlerden, devir kadınlarından biraz bahseder etmez, hemen o zamanın "Büyük Birlik" ümidine geçiyor. Rusya'da esir kalan Türklerle kardeşlik bağını kesmek istemeyen pasifik ve mistik bir doktorun oradaki çalışmalarını, sıkıntılarını ve şehit olmasını anlatıyor. Aynı zamanda, oradaki Türklerin çektikleri sıkıntıları, ümitlerini ve Ruslar tarafından nasıl fesada sürüklendiklerini gösteriyor.

Yazar, bu kitabı yazdıktan yirmi beş sene sonra, 1943'te, savaş esnasında bu anlattığı memleketlerden geçti. Ve o zaman gördü ki yirmi beş senede komünistlerin idarelerinde Türkler tam bir asır gerilemişler. Bu kitapta bahsi geçen bütün camiler, medreseler ve abidelerin yerlerinde şimdi yeller esiyor; hepsi komünist emriyle yıkılmış, çinilerden numune bile kalmamış. Türk ismi, Türk medeniyeti, Türk tarihi, Türk lisanı yok edilmiş; kendi lisanları olan Türkçeyi okuyanlara çalışma ve ekmek kartı verilmiyor ve

böylece açlıktan ölmeye mahkûm ediliyorlarmış. Babalarının şehirlerinden Türkler kovulmuş, yerlerine Ruslar konmuş. Türklerin ancak şehir harici kerpiç kulübelerde ineklerle bir dam altında yaşamaya hakları var. Yazar iki ay bir mescit, bir cami aramış ve bulamamış. Madenlerde çalışmak için, ormanlarda odun kesmek, uçsuz bucaksız ovalarda yol yapmak için Türkler yuvalarından alınıp Sibirya'ya gönderilmiş, savaşta ön saflara hep Türkler konmuş.

Bunları gören yazar, bu kitapta tasvir ettiği Çarlık devrindeki Türklerin meğer mesut olduklarını anlamış. Oradaki Türkler için hep aynı esaret, sefalet, işkence silsilesi bir çark gibi ebediyen dönecek mi? Onlara da bir kurtuluş günü gözükmeyecek mi?

Müfide Ferit Tek
İstanbul, 1948

I

1908

Yemekten sonra balkona çıkmışlardı. Hazin bir şezlonga uzanmış, Demir karşısında bir sandalyeye oturmuştu.

Sıcak ve kurşuni bir geceydi. Ay, semayı kaplayan beyaz bulutlardan kurtuldukça, mavi bir müphemlik içinde yarı gözüken Marmara'ya soluk ışıklar serpiyordu. Uzakta, denizin ve sislerin mavilikleri içinde eriyen sahiller... Aşağıda, lacivert gölgelere bürünen bahçe... Solda, fenere doğru uzanan kırlar... Bütün muhit uyuklayarak dinleniyordu. Denizden doğru gelen hafif bir rüzgâr, ağaçları okşaya okşaya gizlice yaklaşıyor ve fısıltılarla yaseminlerin kalplerine girerek, oradan çaldığı yasemin kokularını havaya saçıyordu.

Hazin ve Demir, gecenin bu sihirli uyuşukluğuna kapılarak, konuşmadan, bahçenin bitiminde, sahilin eteklerini zevk çırpıntılarıyla öpen dalgaların fışıltılarını dinliyorlardı.

Gecenin sessizliği içinde şen bir kahkaha yükseldi: Nevin balkonun kapısında gülüyordu.

— Galiba uyuyorsunuz, dedi. Hayırdır inşallah, rüya gördünüz mü? Muhakkak, Demir Bey, siz Türkistan'daydınız... Sen abla, neredeydin?

Hakikaten, her ikisi de yemekte başlayan sohbetle zihnen meşguldüler. Hazin sandalyesinde doğruldu ve gecenin durgunluğu içinde yükselmekten korkan bir sesle sordu:

— Demek, Demir Bey, nihayet Türkistan'a gideceksiniz? (Ve biraz hırçınlaşan bir sesle ilave etti) Lakin niçin? Sanki burada, İstanbul yahut Anadolu'da Türklüğün yükselmesine çalışılamaz mı? Evet, biliyorum, Anadolu'ya Doktor Emin'i ve Refik'i gönderdiniz ve onların fedakâr faaliyetlerini de

inkâr etmiyorum. Fakat bizim Anadolu'nun o müthiş yoksulluğuna, sefaletine ne kadar ateşli ve imanlı olsalar da bir Refik Bey'le bir Doktor Emin ve onların toplayacakları yirmi otuz arkadaş ne yapabilir? Anlatmaya ne hacet! Siz oraları benim kadar, benden iyi bilirsiniz. Ankara'da birlikte gezdiğimiz köyleri hatırlamıyor musunuz? O kapalı kirli evleri, gözlerinin beyazına kadar sararmış sıtmalı benizleri, verem çocukları, mideleri doymayı öğrenmemiş ihtiyarları, kadide dönmüş hayvanları, bire ancak bir buçuk veren bakımsız tarlaları... Bütün bunlara hayat, sıhhat, bereket vermek lazım değil mi? Ya sonra İstanbul'un manevi yoksulluğu, cehaleti, kendini beğenmişliği... Bu tedavi isteyen sefaletleri bırakıp nereye gideceksiniz? Siz başta olmadıkça biz, hiçbirimiz bu derin karanlıkların içine girip onları aydınlatacak kuvvette değiliz... Bunu siz de biliyorsunuz. Halbuki Doğu Türklerine bizim yol göstereceğimizi söylüyordunuz... O halde?

— Evet, Hazin Hanım, Türklerin birliğini kuracak milli uyanış burada, Türkiye'de başlayacak, doğru. Bunun için de İstanbul'un fikir sefaletini, Anadolu'nun hayat sefaletini tedavi etmek lazım, gayet doğru. Lakin bu mesele zannettiğiniz gibi yalnız bir cehalet, bir eğitim meselesi değil; bu daha ziyade bir sermaye meselesidir. Ben bütün bu milli sefaletlerin kaynağını fakirlikte buluyorum, cehalet de ondan geliyor, hastalık da, tarımın iptidai bir şekilde kalışı da ve bunun neticesi olarak köylünün borçlanması, faiz altında ezilmesi de... Hatta memurların rüşvetçiliği, küçük esnafın ölmesi, büyük sanayinin doğmaması, ticaretin bakkallıktan ibaret kalması... Bütün bunlar öyle bir silsile ki fakirlikte başlar, fakirlikle biter... Mektep, öğretmen, bilim, doktor, ilaç, sağlık tedbirlerinin boş bir avuç, aç bir mide karşısında ne tesirleri olabilir? Ve buna çare, maalesef, sizin benim elimizde değil, Hazin Hanım... Bu hükümetin vazifesidir. Hükümet sermaye bulmalı, demiryolları, su yolları yapmalı, tarım, sanayi, ticaret, emlak bankaları tesis etmeli ve bütün bu sermayeler Anadolu'nun içine bol bol akmalı. Her köylü bundan istifade etmeli; bununla hayvanını,

tarlasını, mahsulünü düzeltip para kazanmaya başlamalı... Para, işte Anadolu'nun hastalığının, cehaletinin, sefaletinin tek çaresi... Köylü, servet sahibi olunca, emin olunuz kendiliğinden doktor arayacak, kendiliğinden mektep isteyecek, mektepte hak ve vazifesini öğrenecek, milliyetini tanıyacak, vatanını anlayacak ve istediğimiz gibi bir Türk olacak... Ve bu dönüşümü, bu inkılâbı da dediğim gibi, ancak hükümet yapacaktır... Hatta İstanbul'un fikir aydınlığı yine milletin bu uyanışından doğacaktır. O zaman aydınlar, gözü açık bir milletin teftiş ve denetimi altında çalışmaya mecbur olacak, göz boyamakla vakit geçirmeyecekler. Türkiye'de bunlar biraz geç olsa da nasıl olsa olacak şeylerdir, olması tabii şeylerdir. Biz, çok şükür, kendi memleketimizde kendimiz efendi olarak yaşıyoruz. Sefalet çeksek de eziyet görsek de yine kendi sefaletlerimizi, kendi eziyetlerimizi çekiyoruz. Halbuki Doğu Türkleri, Kuzey Türkleri, onlar orada kendi hükümetleri elinde değil, düşman ayağı altında eziliyorlar. Ve onları ezen düşman ileri, medeni. Onları mantıkla, hesapla, bilimle ve bir gayeyle eziyor: Asimile ediyor.

Asimilasyonun Rusya'da aldığı şeklin şiddet ve kuvveti başka hiçbir memlekette görülmemiştir. Türklük içerisine yerleştirilen Rus muhacirleri bugün yüz binlerle, milyonlarla sayılacak dereceye varmıştır. Bu, Türklüğü boğan bir Rus tufanıdır. Bundan başka bütün vasıtalarla da Türklerin Ruslaştırılmasına çalışılıyor. Mektepler Ruslaştırılıyor... Mescitler, abideler yıkılıyor, mazi siliniyor... Rus jimnazından[1] çıkan, sefih Rus subayları arasına karıştırılan yarı okumuş, Rus dostu Türkler yok mu? Ah, işte bunlar, Rus Türklüğünün en tehlikeli fertleri bu zavallılardır. Çarlık bu cahillerden birisini bütün Rusya Müslümanlarına müftü yapmaktan bile çekinmedi. Düşünün Hazin Hanım, din, Rusya Müslümanlarının bugün mevcut en kuvvetli zırhları, en metin kaleleridir; Rus bu kalenin kumandanını satın almıştır.

---

1 (Fr. *gymnase*) Çarlık Rusya'sının ortaöğrenim kurumları.

Milletin Ruslardan gördüğü eza, hakaret de pek dehşetlidir... Mesela, Rusya'da ekseriya şu levhaya tesadüf edersiniz: "Buraya domuz, köpek, Tatar ve Yahudi'nin girmesi yasaktır." Vapurlarda, trenlerde onlara, mahkûmlara edilmeyen muamele yapılır. Türkler pis hayvan vagonlarıyla seyahate mahkûmdurlar. Eşyalarını hamala veremezler, kendileri taşımaya mecburdurlar. Bir otele inemezler. En ufak bir vesileyle Sibirya'ya sürgüne gönderilirler.

— Onlar da bu muamelelere razı olurlar mı, isyan etmezler mi?

— Görseniz, onlar bu haksızlıkları nasıl bir tevekkülle kabul ederler. Öyle ya, isyan, direniş neye yarar? Mademki düşman, efendi olmuştur. Mademki hayatları, malları, sevdikleri zaten onun elinde esirdir. Kalpleri bu zilletle inlerken boyunları sessiz, şikâyetsiz kaderin hükmü önünde eğilir...

— Ne fena! Vah zavallılar!

— Hakikaten, Hazin Hanım, bu kadar sükûnet, bu kadar itaat da nihayet yıkıcı bir netice verebilir; fakat ben asimile etmek için kullanılan tedbirlerden daha çok korkuyorum, onlara derhal bu saldırıya karşı savunma, direnme çareleri gösterilmez, milliyet fikri öğretilmezse, onlara buradan kardeş sevgisi gösterilmezse Türklüğün yok olması muhakkaktır...

Hazin susuyordu. Demir'i haklı buluyor, fakat "Demir giderse..." diye düşünüyordu. Büyük bir hasır koltuğun yanına ilişen Nevin cevap verdi:

— Anlaşıldı Demir Bey, sizin istediğiniz bu adamları ayaklandırmak, ikinci bir Cengiz İmparatorluğu kurmak... Bunun, Türk Birliği diye ismini değiştirmeye beyhude uğraşmayın.

— Siz Cengiz devletini, Cengiz kuvvet ve haşmetini medeniyetle uyuşur bulmuyorsunuz Nevin Hanım. Fakat haksızsınız. Biz gayet küçük bir azınlık, şefkat felsefesini anlayalı, daha doğrusu anladığımızı zannedeli, geçmiş medeniyetlerin ihtiyaçlarını ve o ihtiyaçların doğurduğu hakikatleri görmüyoruz. Lakin o vaktin artık susmuş seslerinin uzak akisle-

rini dinleyebilsek, onların ölmüş toplumlarını hayalimizde yaşatabilsek onların ruhlarını, ihtiyaçlarını, hakikatlerini, gayelerini de pekâlâ anlardık. O zamanlar hayata ehemmiyet vermemek, cesarete, kahramanlığa tapmak kutsal bir itikattı, bir dindi. Bugün bile, Cengiz'den asırlarca sonra, dünyaya hükmetmeyi gaye edinen milletler yok mu? Halbuki şimdi, o zamanlara ve o muhitlere kıyasla maddi kuvvete ihtiyaç azaldı ve yeni ihtiyaçlarla, yeni hakikatler doğuyor; fakat bu, eskileri inkâr etmeye bir sebep teşkil etmez. İşte Atillalar, Cengizler, o kuvvet ve kahramanlık medeniyetinin dâhileri olmuşlar. Bu, onların şerefidir, küçük görmeyelim, bilakis bütün büyüklüklerini anlamaya çalışalım.

Hem Türklük yalnız hükümdarlar, kahramanlar değil, üst-insanlar da yetiştirmiş bir millettir. Mesela Odin! Bugüne kadar yankıları yaşayan bir dinin, tabiatperestliğin ilahı Odin'in Karadeniz sahillerinden Fin iline akın etmiş bir Türk beyi olduğunu tahmin ediyorlar. Cesaretin hükümran olduğu bu memlekette Odin yalnız bir cesaret timsali olmadı; tabiatın ilahi ihtişamını hissederek, hislerini yaşatarak, yazıyı, şiiri, edebiyatı, musikiyi yaratarak ilahlığa kadar yükseldi. Dikkat edin Nevin Hanım, yalnız vahşi kuvvetin hükmettiği bir devirde tabiatın güzelliklerini, esrarını, kudretini hissedebilmek; sonra bilhassa yazıyı düşünmek, uzaktakilere fikrini duyurmayı mümkün kılmak... Fakat bu bir mucize! İnsanüstü bir düşünceydi. Dünyanın o zamanki kanlı karanlıkları üstüne inmiş bir ışık, karanlıkta yaşayanlara gözüken ilk nur! Ve oraya bu ışığın, bu nurun belki bir Türk'ün zekâsından inmiş olması bize ne kadar heyecan verir.

Sonra, hâlâ yaşayan bir dinin ölümsüz mucidine gelelim. Cesaret medeniyeti aydınlara küçük gelmeye başlayınca onun yerini tutan ve bugüne kadar kuvvetini kaybetmemesi bir yana günden güne büyüyen bir hakikati ilk evvel anlayıp gösteren Buda, evet, Buda... O da Türk'müş! Demin dünyaya hükmetmekle alay ederken, şefkat medeniyetinin de Türk olabileceğine ihtimal vermiyordunuz, değil mi? Bu medeniyeti yalnız Hıristiyanlığa vermeyin. Hıristiyanlığın İsa'sı ve

şefkati Buda inanışının biraz değişen bir kardeşinden başka bir şey değildir. Buda'nın medeniyeti, şefkati, merhameti, yalnız insanlara değil, hayvanlara kadar uzanır. İşte üç bin senedir kalplerinde biraz merhamet duyan insanlar hep bu hakikatin müritleridir. Ve gariptir, geçen otuz asır, bu merhamet felsefesine hiçbir şey ilave edemedi... Demek Türkler yalnız savaş ve cesaretle değil zekâyla, merhametle de büyük olmuşlar! Her medeniyete mucitleriyle sahip olmuşlar.

Şimdi bana söyleyin Nevin Hanım, böyle ecdadın vârislerini esaret zilletinden uyandırmak, onlara hür, kuvvetli, mesut bir istikbal emeli olsun vermek o kadar mı imkânsız?

Nevin, bu defa oldukça ciddi bir tavırla sordu:

— Peki ama Demir Bey, yalnız altmış milyonluk bir milletin saadetiyle uğraşmaktansa bütün insanlığın yükselmesine çalışmak daha doğru olmaz mı? (Ve alaylı bir tebessümle ilave etti) Buda'nız, hayır, Buda'mız da öyle emretmiyor mu?

Demir, gözleri yarı kapalı ta uzaklara, lacivert denizin şimdi gümüşlenen ufuklarına bakıyordu. Nevin'in sözünü işitmemiş gibi bir zaman cevap vermedi. Sonra gözlerini ufuktan ayırmadan yavaş yavaş ve ağır bir sesle:

— Hakkınız var, Nevin Hanım, dedi. Bir millet yerine bütün insanlığı düşünmek daha büyük bir hakikattir. Fakat şimdiki medeniyetimiz insanlığın tamamını aynı şefkat, aynı kanun altına almaya kâfi mi? Biz bu zamanda yaşayanların seviyesine göre bir saadet arıyoruz. Bir zaman sonra bu hakikat değişecek, o vakit gaye, bütün insanlığın saadeti olacaktır. Kardeş olmak için insan olmak kâfi gelecek, hatta yaratılmış olmak dahi. Fakat o hakikati bulmak için medeniyetimizle birlikte yürümek lazım. Zamansız hiçbir hakikat yaşamaz! Onun için şimdilik esir Türklere biraz ümit vermeyi düşünmekle yetineceğiz.

Hazin sordu:

— Biz de burada çalışabilir miyiz, Demir Bey?

— Siz mi? Tabii, Hazin Hanım... Siz sanatkârsınız ve sanatkârlar Allah'ın en sevgili kullarıdır. Allah onlara ilahiliğinden bir ışık verir. Ve onlar bu kudretle kimsenin yapa-

madığını yaparlar, göremediğini görürler. Bunun için değil mi ki uzak mazilerde şairlere ilahi demişler.

Nevin, Demir'in sustuğunu görünce tekrar güldü:

— Abla! Demir Bey'in senden ne istediğini anlamıyor musun? Eline kemanını alacaksın, kör Homeros gibi Türk köylerinde dolaşarak Türk kahramanlıklarını, Odin'in, Buda'nın ilahiliğini, Cengiz medeniyetini nağmelerle söyleyeceksin... Her geçtiğin köy, kemanının sihriyle uyanacak, anlattığın masallarla kendini öğrenecek ve Turan mesut olacak. Böyle değil mi Demir Bey? Yaşasın Turan!

— Nevin Hanım, mübalağa bir yana, benim istediğim de bundan başka bir şey değildir, aşkla Türklüğü diriltmek... Şimdi, Hazin Hanım, sizden istirham etsem bana biraz keman çalar mısınız? Nevin Hanım'ın bahsettiği sihrin cazibesine herkesten evvel ben tutulmak istiyorum.

İçeri girerken Demir düşünüyordu: Niçin Hazin'in teşebbüslerine mâni olan bir toplumsal vaziyeti, bir ailesi, bir kocası vardı. Evet, bilhassa kocası...

Salon karanlıktı. Nevin, piyanonun mumlarını yaktı ve oturdu. Hazin de notalığı yaklaştırdı ve kemanını aldı. Açık kapıdan bazen bir ışık huzmesi içeri giriyor ve sedefli bir noktaya, gümüş bir vazoya dokunarak beyaz bir kıvılcımla o noktayı okşuyor, halının bir çiçeğini, duvarın bir kısmını gösteriyor ve sonra kayboluyordu.

Demir, açık balkon kapısının karşısındaki bir sedire, dışarının manzarasını ve Hazin'i seyredebilecek gibi oturuyordu. Hazin, mumların titreyen alevleri altında, elbisesinin sarı tülleri içinde ışıklara bürünmüş görünüyordu.

***

Son nota uçalı epey olmuştu. Demir şimdi başını ellerinin içinde tutarak düşünüyordu. Birden kalktı. İri gözleri küçülmüş, yarı kapalı, saatine baktı. Ve hiçbir şey söylemeden ayakta duran Hazin'in yanına gitti.

— Allahaısmarladık Hazin Hanım, dedi; eğildi ve elini öptü. Allahaısmarladık Nevin Hanım! Onun da elini öptü; sonra, arkasına bile bakmadan çıktı, gitti...

II

Hazin oturduğu sedirin arkasına başını dayamış, ince parmakları arasında kapalı bir kitap, düşünüyordu. Kardeşinin bir sözü üstüne gözlerini kaldırdı:

— Ne söyledin, Nevin?

— Babam kaç treniyle gelecek biliyor musun?

— Evet, dört buçukla.

Nevin bunları söylerken gülümseyerek salonda dolaşıyor, bir yastığın yerini, ufak bir masanın, bir demetin vaziyetini değiştiriyordu. Çay takımının arasına gümüşün kurşuni parlaklığını şenlendirecek kırmızı çiçekler, piyanonun üstüne de büyük bir beyaz gül demeti koyduktan sonra, salonun her tarafına son bir bakış gezdirdi ve memnun güldü. Her şey yerli yerindeydi. İçindeki kıymetli eşyaya rağmen gayet basit döşemeli olan bu beyaz salon, köşedeki uzun piyano ile üstünde duran keman hariç, tamamıyla bir şark odasıydı. Yüksek arkalı abanoz sedirler beyaz ipeklerle döşenmişti. Bütün oda balkona açılan billur bir camekândan ışık alıyordu. Önüne uzun dallı Japon kirazları yerleştirilmiş ve ince ipeklerle perdelenmiş bu camekândan ışık geçerken eleniyor, yere serili beyaz zeminli Acem halılarının üstüne akıyordu. Gayet ince işlenmiş bir paravan kapıyı saklıyordu.

Hazin, sedirden kalktı ve piyanoya doğru yürüdü. Üstünde beyaz bir peplum[1] vardı. Bütün vücudunu uzun kıvrımlarla saran bu kumaş altında ince ve zarifti. Nevin, ablasının piyanoya oturacağını anlayınca önüne durdu:

— Abla! Ne çalışkansın... Ya düşüneceksin ya okuyacaksın ya çalacaksın! Biraz da benimle konuşsan olmaz mı? Bak bakalım, elbisemde bir kusur var mı?

1 Elbise ya da eteğin bel kısmına bağlı kısa etek, kloş fırfır.

Ve bunu gülerek söyledikten sonra gözlerini açtı. İnce kaşlarının birini yukarı kaldırarak ciddi bir tavır ve büyük bir merakla bekledi. Hazin onun çocukça tavırlarına alışkın olmakla beraber yine güldü:

— Ne çocuksun Nevin, fakat pek de güzelsin...

Kardeşinin kumral saçlarından ve büyük lacivert gözlerinden öptü, sonra parmaklarının ucuyla Nevin'i önünde çevirerek koyu mavi krepdöşin[1] elbisesinin kıvrımlarını düzeltti.

— Elbisende hiç kusur yok, sende de yaramaz çocuk!

— Öyleyse ablacığım, bakayım gelen giden yok mu?

Bunu söyledikten sonra Nevin koşarak dışarı çıktı. Büyük sofanın sokağa bakan penceresine gitti ve oradan iki tarafına pembe beyaz zakkum dikili bir yolun nihayetindeki kapıya baktı. Kimseler yoktu. Sarmaşıklı demir parmaklıkların arasından dışarıyı görmek istedi. Yine bir şey görmedi.

O esnada trenin düdüğü işitildi.

— Hah, babam bu trenle gelecek! dedi, içeri girdi.

Hazin şimdi, camekânın bir penceresini açmış, yeşilliklerin arasından denizi seyrediyordu. Nevin de ablasının yanına yaklaştı. Çiçekleri son kuvvetleriyle açmış bahçe, önlerinde denize kadar iniyor ve orada ince bir kumsalla bitiyordu. Güneşin ışınlarını eleyen ince beyaz bulutlar yazın son şaşaasına bir sonbahar hüznü ilave ediyordu. Nevin, ablasının omuzuna başını dayadı. Biri kumral, biri siyah saçlı, biri güleç, biri dalgın, ikisi de güzeldiler.

Sessiz adımlarla odaya giren babaları, iki kardeşin birbirine dayanmış ince endamlarını derin bir şefkatle seyretti.

— Ah! Babam!

İkisi de koştular ve babalarının birer elini alıp öptüler. Nedim Paşa ikisini de okşadı. O, kızlarını bütün şefkati, bütün ciddiyetiyle severdi. Yirmi üç sene evvel Hazin dünyaya gelirken annesi ölmüştü. Nedim Paşa ona üç sene ağla-

---

1 (Fr. *crêpe de Chine*) Kırışık yüzeyli, çoğu zaman transparan, ince dokunmuş ipekli kumaş.

dıktan sonra bütün o yaştaki erkekler gibi teselliyi bir daha evlenmekte aradı, fakat evlendikten iki sene sonra ikinci karısı da bir yaşında olan Nevin'i bırakarak öldü. O zaman Nedim Paşa talihsiz hayatının kendi hissesini kapayarak kızları için yaşadı. Onların tahsil ve terbiyesiyle hiçbir babanın uğraşamayacağı gibi uğraştı. Onlara memlekette henüz benzeri görülmemiş bir tahsil vermek, onları da memleket için çalıştırmak istedi. Hazin'e tıp tahsil ettirmek istiyordu. Hazin'in gayet hassas ve sanatkâr tabiatı, bu arzusuna mâni oldu. O musikiye karşı büyük bir eğilim duyuyordu. Babası da razı oldu. Zaten her sanat, her tahsil, her olgunlaşma memlekete bir hizmet değil miydi? Nevin biraz daha maddiydi. Onun her şeyden gülecek, eğlenecek bir vesile çıkaran şen, çalışkan ve dikkatli tabiatı ablasının yapamayacağı tahsile pek müsaitti.

Nedim Paşa, bin müşkülatla aldığı hususi bir emirle kızlarını Paris'e gönderdi. Fakat bu tahsilleri çok sürmedi. Nevin iki sene sonra bakaloryaya[1] hazırlanıyordu. Hazin de konservatuvarın son sınıfındaydı ki Nedim Paşa'nın saraydan uzaklaştırılmasıyla beraber çıkan ikinci bir emirle onlar geriye çağırıldı. Geldiklerinin altıncı ayı Hazin, yine padişahın yeni bir emriyle, istemediği Neyir'le evleniyordu.

Nedim Paşa bir saray adamıydı. Babası eski sadrazam Kemal Paşa vasıtasıyla bundan otuz beş sene evvel padişahın dostluğunun vârisi olmuştu. Ve o zamandan beri saray muhitinde geçen hayatında o bütün yaratılıştan gelen asaletini muhafazaya muktedir olarak, hiçbir entrikaya dahil olmadan, hiçbir gün menfaatini düşünmeden devletin saadetine çalışmıştı. Ve işte bu faziletle başkalarının hiçbir zaman cüret edemediği şeyleri o yapar ve hünkârın huzurunda bile daima düşündüklerini söylerdi. Bu kadar cesareti, bu kadar asaleti sultan evvela şaşkınlıkla karşılamış, sonra bir iki kere değiştirmek ve düzeltmek istemişti.

---

1 Üniversitelere girebilmek için lise öğreniminden sonra verilen olgunluk sınavı.

O bir gün, milletin iktisadi ve toplumsal ilerlemesinin ihmal edildiğini pervasızca arz etmişti. O gün padişahın darıldığını Nedim Paşa fark etti ve hiçbir şeyden korkmayarak cezalandırılmayı bekledi. Fakat padişah, sarayda doğru söyleyen ve kendisini seven tek bir adamı, ihtimal ki bir başkalık, bir çeşitlilik diye saklamış ve beklenenin aksine ona pek çok da iltifat etmişti. Fakat Nedim Paşa memnun değildi. Çünkü bütün mesaisine rağmen milletin refahı unutuluyordu. Padişah, derin bir bakış ve etkili vasıtalarla dahilde sükûneti, hariçte sulhu temin ediyor, maliyede tasarruflu davranarak devletin yüksek siyasetini oldukça güzel idare ediyordu. Fakat bu birkaç asır evvelki prenslerin usulü olan siyaset, ahalinin fikrî ve iktisadi ilerlemesini tamamen ihmal ediyordu. Ahali, ihtimal ki padişahın gözünde yoktu bile; devlet demek, padişah demek değil miydi?

Padişahın bu hususu ısrarla ihmal ettiğini görünce Nedim Paşa Avrupa'daki Jön Türkleri araştırdı. Onların tuttukları yolu ve ne tür adamlar olduklarını öğrenmek istedi. Onların emelleri olan hürriyet ve meşrutiyette acaba aradığı bulunabilir miydi? Bunun için Nedim Paşa, Ahmet Rıza Bey[1] ile bir iki mektup alıp verdi. Fakat onun bu eğilimi derhal duyuldu. Ve kendisi Ankara Valiliği'ne tayin edilerek uzaklaştırıldığı gibi, kızları da Avrupa'dan geri getirtildi.

Aradan çok geçmemişti ki Meşrutiyet ilan olundu. Lakin bu, Nedim Paşa'nın tasavvur ettiği bir meşrutiyet değildi. Yeni hükümet adamları, Genç Türkler, bir tayfun gibi yoktan gelip Osmanlı mülkünü altüst ediyorlardı. Bütün eski gelenekler yıkıldı, eski fikirler reddedildi. Eski politikalar beğenilmedi. Nedim Paşa'nın biraz ihtiyar usluluğu bu kadar tahribattan korktu. Her şeyin yıkıldığını görünce yerlerine iyi şeylerin bina edilmesini bekledi. Bekleyişi uzadıkça korkuları artıyordu.

---

1 Ahmet Rıza (1858-1930): Jön Türk hareketinin liderlerinden, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından, Cemiyet'in yayın organı *Meşveret* gazetesini de çıkaran siyasetçi.

Damadı Neyir, bilakis Meşrutiyet'le hemen yeni fikirlerin savunucusu olmuştu. O, çocukken kendisine hocalık eden Servet Bey'in ve daha bazı eski tanıdıklarının Meşrutiyet kahramanı olduklarını görünce onların şan ve şeref hisselerinden kendine de bir pay çıkarmış ve onlara olan dostluğunu temsil ettikleri yeni idareye yayarak Selanik'e kısa bir seyahatten sonra büsbütün Jön Türk olmuştu.

Hazin ve Nevin de bütün genç dimağlar gibi yeni fikirlerle heyecanlı, her şeye rağmen ümit etmek yaşındaydılar. Nedim Paşa ailesinin bu eğilimi, konağın kapısını yeni kahramanlardan birkaçına açmıştı. Ve bugün, yine kabul günlerinden biriydi.

Onlar, üçü konuşurken Nesrin içeri girdi ve "Misafir" dedi. Meşhur Fransız yazar Madam D. M. arkasında kocasıyla beraber yeni Meşrutiyet kahramanlarından olan Nafiz ve Vedat ile Neyir'in hocası Servet olduğu halde içeri girdiler. Servet Bey, ev dostu sıfatıyla Madam D. M'yi prezante[1] etti. Henüz hanımlarla görüşmeye alışmamış olan Nafiz Bey, biraz şişman vücudunu Servet Bey'in arkasında saklamaya çalışıyordu. Servet Bey selam verdikten sonra dönünce o meydanda kalıverdi. O zaman pek belli bir sıkılganlıkla Hazin'in önüne kadar geri dönmek isteyen adımlarla geldi ve elini uzatıp uzatmamakta tereddütlü, esmer yanakları kızararak selam verdi. Sonra arkadaşlarına yan gözle gülerek oturdu. Selanikli Vedat Bey arkadaşının mahcubiyetine karşılık yeni ve serbest tavırlarla ilerledi.

Onların arkasından Leyla Hanım ile Ali Bey geldiler. Bunlar iki kardeştiler. Hazin her gelenle ev sahipliğini gösterecek kadar konuşuyor, gülüyordu. Biraz sonra Neyir geldi. Sarı gözlü, sarı bıyıklı genç ve güzel bir binbaşıydı. Tahsilde bulunduğu Almanya'dan güzel reveranslar, dimdik bir duruş ve kuvvetli bir Alman sevgisi getirmişti. O da karısının elini öptü. Sonra misafirleri selamladı. Arkadaşı Servet Bey'in yanına oturarak konuşmaya başladı. Fakat

---

1 (Fr. *présenter*) Takdim etmek, tanıtmak.

Servet Bey'e hitap eden bütün sözlerini Hazin'e bakarak söylüyor ve her kelimede Hazin'in bir tasdikini bekliyordu. Böylece gözlerini karısından ayırmadığı için onun kimlerle konuştuğunu görebiliyordu.

Bunu gören Madam D. M. yanında oturan Vedat Bey'e yavaş sesle sordu:

— Neyir Bey karısını çok seviyor değil mi? Hakkı da var, Hazin Hanım pek güzel!

Vedat Bey onların izdivaç hikâyesini anlattı: Neyir Almanya'dan döndüğü zamanlar bir gün Hazin'i görmüş ve delicesine sevmişti. Nedim Paşa'dan kızını istetti, fakat o vermedi. O zaman intihara kalkıştı. Neyir'in babası adliye bakanıydı. İş padişaha kadar aksetti; padişah acıyarak hususi bir emirle Hazin'in Neyir ile nikâhını kıydırdı.

— Ah, ne fena! Vah zavallı Türkler, böyle zorla evlenilir mi?

— Herkes zorla evlenmez, fakat saray adamları başka. Dünyanın bütün saraylarında olduğu gibi bizde de onların bir hâkimi vardır.

— Neyir Bey, genç, güzel, iyi bir aileden... Hazin Hanım niçin onu istememiş? Acaba başka bir sevdiği mi vardı?

— Kim bilir!

Madam D. M. bu sözler üstüne Hazin'e baktı. O şimdi Leyla Hanım'la konuşuyor ve gülüyordu. Madam D. M. hayretle gözlerini açtı. Deminki güzel fakat soğuk Tanagra[1] ne olmuştu? Hazin'in ince bir kahkahayla gülerken yanakları çukurlaşıyor, gözleri parlıyordu.

— Lakin ona gülmek ne kadar yakışıyor. Niçin her vakit gülmüyor? diye Madam D. M, Fransız kadını şuhluğuyla bir cazibenin ihmal edilişine hayret ediyordu.

Nevin yeni gelen birisiyle konuşuyordu:

— Sefa geldiniz Doktor. Arkadaşınız nerede? Durun sizi Madam D. M'ye prezante edeyim.

---

1 Antik Yunan kültüründe ince işçilikle yapılan zarif kadın heykelcikleri. Fransızcada bu sözcük zarafetleriyle dikkat çeken genç kadınlar için de kullanılır.

— Madam, bizim edebiyat hocalarımızdan Ali Cevat Bey.

— Tanıdığıma pek memnun oldum. Fransa'ya gittiniz mi Beyefendi?

— Tabii, Fransa'ya taparım, Madam. O derece ki Fransızca bir eser bile yazdım. İhtimal ki okumuşunuzdur. Bir şiir antolojisi...

Doktor bunu söylerken başını arkaya atıyor ve köse sakalının arasındaki beyaz boşluklar büsbütün meydana çıkıyordu.

Nevin gülerek oradan ayrıldı. Salonun sağ köşesinde baş başa verip yavaş sesle konuşan Ali, Servet ve Vedat Beylerin yanına yaklaştı.

— Bu kadar gizli ne konuşuyorsunuz? Sakın konspirasyon[1] yapmayasınız!

Üçü de kızararak gülüştüler.

O esnada içeri Demir girdi. Onun her bir hareketinde bu dünyadan uzak yaşayanların sessizliği hissediliyordu. Koyu kumral sivri sakalı ve beyaz saçlarıyla adeta bir ihtiyardı. Fakat genç, zeki, siyah gözleri vardı. Boyu uzun ve endamı muntazamdı. Üstünde eski bir elbise vardı. Yumuşak yakalı gömleği de beyazlığına rağmen eskiliğini saklamıyordu.

O içeri girince herkes sustu. Demin gülen şen misafirler, kendilerinden başka maneviyatta birisinin aralarına girdiğini gayriihtiyari anladılar. Nedim Paşa kimseye göstermediği bir muameleyle, Nevin en güzel tebessümleriyle onu karşıladılar. Yalnız Hazin yerinden kımıldamadan ona bir kere baktı ve yüzünü hafif bir pembelik kapladı. Kirpikleri bir iki defa inip çıktıktan sonra gözlerini çevirerek elindeki ufak bir yelpazeyle oynamaya başladı. Demir onun önüne geldi ve alışkın bir vaziyetle eğilerek parmaklarını öptü.

Nevin, Demir'i oradaki misafirlerle tanıştırdı. O soğuk bir selamdan sonra Nedim Paşa'nın yanına oturdu. Nevin, Madam D. M'nin yanından geçerken sordu:

---

1 (Fr. *conspiration*) Hükümeti devirmeye yönelik komplo, gizli düzen.

— Ali Cevat Bey'i beğendiniz mi Madam?

— Galiba biraz mağrur!

— Ah! Gurur, gururların gururu! Bossuet'yi unuttunuz mu? Gurur herkese has bir zaaftır. Fakat bunu kimi saklar. Ali Cevat Bey gibi samimi olursa zaafını meydana koyar. Peki, Doktor'u beğenmediniz. Fakat Demir'e bir diyeceğiniz yok ya?

— Demir Bey, bir *ermite*'e,[1] bir *apôtre*'a,[2] her şekilde başka dünyanın adamlarına benziyor.

— Madam, siz pek müşkülpesentmişsiniz. Fakat Demir Bey'e güzel bir isim buldum: *Apôtre*!

Hazin çayı yapıyor, Nevin de dağıtıyordu. Şekerlemeleri, çörekleri de Hazin aldı.

İki kardeş birbirine hiç benzemiyorlardı. İlk anda Nevin, tez hareketleri, şen tabiatı, gevrek kahkahalarıyla, sonra sarı saçları, mavi gözleri ve pembe cildiyle ablasından daha güzel zannolunurdu. Hazin'in buğday tenli yüzünün, iri kara gözlerinin ince sevimlilikleri birden göze çarpmazdı. Fakat biraz dikkatten sonra onun güzel endamında, kayarak yürüyüşünde, biraz uzun simasında, ince ve tatlı sesinde, her bir hareketinde musiki gibi esrarlı bir ahenk keşfedilirdi. Kendisini parlak bir iz gibi takip eden beyaz eteğinden, ta yandan ayırıp kulaklarını kapattıktan sonra ensesinin üstüne toplanan uzun kıvrımlı siyah saçlarına, pek az gülen kırmızı dudaklarına, ince ve uzun kaşlarına kadar her halinde bir muamma vardı. Ne düşünüyordu? Bunu kimse söyleyemezdi.

Nevin, elinde bir fincan, birden durdu.

— Fakat Fevziye Hanım yine gelmedi. Bana geleceğini vaat etmişti, dedi.

Dışardan ince bir ses cevap verdi:

— Merak etmeyiniz, işte geldim. Şeytandan bahsedilirken kulakları gözükürmüş...

---

1 (Fr.) Münzevi keşiş.

2 (Fr.) Havari.

Ve paravanın yanında siyah saçlı güler bir yüz gözüktü. Sözünü bitirmeden Nevin ve Hazin ona koştular ve sarıldılar. O gülerek:

— Beni boğacaksınız, diyordu. Bırakınız da dostlarıma bir kere kendimi göstereyim...

Sonra gitti kendini bir sedire attı. Önüne gelen tanıdıklarına küçük elini uzatıyordu.

Şimdi artık Fevziye Hanım'ın neşesiyle ortalığa canlı bir hava gelmişti. O herkeste eğlenecek, alay edecek bir şey buluyordu.

Ali Bey itiraz etti. Dudağının bir tarafını biraz kaldıran bir tebessümle:

— Biraz bu lüzumsuz sözleri bıraksak da ciddi konuşsak fena olmaz zannederim, dedi.

Leyla Hanım onun fikrini reddetti:

— Fakat her yerde iş olur mu ağabey?

Fevziye Hanım da itiraz etti.

Ali Bey kendi akrabasından olan Fevziye Hanım'ı çok severdi. Şimdi gülmek isteyen bir sesle ona darılıyordu:

— Nevin Hanım'la sen ne zaman uslanacaksınız? Artık çocukluğunuzu unutmak zamanı geldi.

Hazin, Demir ile babasının oturdukları sedire yaklaştı:

— Demir Bey, siz niçin bir şey söylemiyorsunuz?

— Ne söyleyeyim Hazin Hanım?

Ve bunu söylerken yumuşak bakışlarını etrafta gezdirdi. Ve sonra tekrar Hazin'e bakarak teftişinin neticesinde bir şey bulmadığını anlatmak istedi.

Hazin de ona bakıyordu. O yalnız düşünme kabiliyetiyle değil, bütün varlığıyla, uzun parmaklı ellerinin ucuna kadar, oradaki mağrur insanlardan o kadar farklı, o kadar ayrıydı ki onun, onlarla konuşacak bir şey bulamayışına şaşmadı, bilakis kendi sorusunun lüzumsuzluğunu anladı.

Hazin, Demir'in yanından çekilirken Nafiz Bey yaklaştı:

— Hazin Hanımefendi, Demir Bey bizimle konuşmaya tenezzül etmiyorlar mı?

Hazin gülerek kendi kendine, "Şüphesiz en zekileri bu. Nafiz Bey'de öbürlerinde olmayan bir başkalık var" dedi.

Fakat öbürü cevap beklemeden teklifsizce Demir'in yanına oturmuştu. Bu eski elbiseli, zeki gözüken vakur adamın kim olduğunu, ne düşündüğünü öğrenmek istiyordu. Demir, karşısındakine ehemmiyet vermeden sorularına cevap verdi.

— Yakında mı İstanbul'a geldiniz?

— Evet! Ufak bir seyahatten döndüm.

— Avrupa'daydınız, değil mi?

— Hayır, Azerbaycan'a ve Mazenderan'a gitmiştim.

— Meşrutiyet'ten evvel mi?

— Evet, bir ay evvel.

— Bizim için Acemler ne fikir besliyorlar?

— Ben, Türk kısımlarında gezdiğim için tabii sevgiden başka bir şey görmedim.

— Mazenderan'da dediniz de...

— Evet, Mazenderan'da... Mazenderan halkı Türk'tür.

— Bu seyahati bir maksatla mı yaptınız?

— Oradaki Türkleri tanımak için.

— Maksadınız ne?

— Türk milliyetperverliği.

— Osmanlı politikasına muhalif misiniz?

— Evet!

— Fakat Türklük diye ortaya bir mesele atmaktan korkmuyor musunuz? Osmanlı İmparatorluğu içinde böyle milliyet akımları uyandırmak tehlikeli değil mi? Onlara milliyet misali vermez miyiz?

— Onların misale ihtiyaçları olduğunu görmüyorum. Kulüpleri, kiliseleri, mektepleri, lisanları, birbirine yardım cemiyetleri, milliyetlerine olan sevgileri, bağlılıkları bilakis onların bize misal olabileceklerini gösteriyor.

— Fakat biz, çoğunluk olarak, böyle bir misal vermemeliyiz. Hem bütün o saydıklarınız ehemmiyetli şeyler değil ki! Emin olun, bütün bunlara rağmen, biz onları iyi tuttukça onlar gayet sadık Osmanlı kalırlar. Onların istedikleri meşrutiyet ve eşitlikti, onu da temin ettik.

— Bu kadarla yetineceklerini ben hiç zannetmiyorum. Bence Meşrutiyet onları Osmanlı yapmayacak, bilakis bizim uyuduğumuz bu kadar senelerden beri onların hiç durmadan topladıkları milliyet kuvveti, önünden İstibdat engelinin kalktığını görür görmez bütün hızıyla memlekete hücum edecek ve çoğunluk teşkil ettikleri ülkeleri bizden ayıracak.

— Benim Ermeni, Rum, Arnavut arkadaşlarıma itimadım var. Birçok kere onlarla konuştum.

Demir:

— Belki, dedi.

Nafiz Bey yan gözle Demir'i süzdü... Onu ikna edemediğini anladı ve canı sıkıldı. İradesi önünde her şeyi yenmeye alışmış birinin hiddetini duydu. Onların konuşmalarını Nevin'in sesi kesti:

— Servet Bey, sizin milletvekilliği ne oldu?

— Vallahi Hanımefendi, bizim millet şimdilik o kadar genç ki kendini sevenleri hiç ayırt edemiyor.

Fevziye Hanım:

— Hanımlar sizin için çok dua ediyorlarmış, elbet Allah da kabul eder.

Ali Bey, ağzının ucuyla:

— Biz her şeyi yıkıp yapacağız. Bizimki gibi kuvvetli bir parti insanı tutarsa milletvekili olmamasının imkânı var mı?

Hazin yavaş bir sesle kendi kendine söyler gibi:

— Kuvvetli bir parti mi, yoksa tek parti mi? dedi.

— Meşrutî bir millet böyle mücadelesiz, gürültüsüz, elbirliği, fikir birliğiyle daha iyi idare edilir.

Hazin kaşlarını çattı. Nedim Paşa beyaz sakallı sevimli yüzünü kaldırdı ve mavi, parlak gözlerinde bir hüzünle baktı:

— O halde meşrutiyet ile mutlakıyet arasında fark kalmıyor, dedi. Meşrutiyet birbirini kontrol eden partiler istemez mi?

Hazin ilave etti:

— Onun için de bir millet hazırlanmalı.

Onun bu sözü üstüne, salondaki bütün gençler birden:

— Bizim millet hazır olmasaydı, meşrutiyeti alır mıydı?

Nedim Paşa cevap vermedi. Babasının sustuğunu görünce Nevin atıldı:

— Şimdi Servet Bey onun gençliğinden bahsetmiyor muydu?

— Gençlik uyanık olmaya mâni mi?

— Sizin söylediğiniz manada mâni!

— Ben ne dedim?

— Menfaatini bilmiyor, dediniz.

— Siz, saray adamları, hep böyle düşünürsünüz.

Bunun üzerine Nevin de omuzlarını silkti ve o da sustu. Ortalığa soğuk bir sessizlik çöktü.

Selanikli Vedat Bey, Nafiz Bey'in yanına yaklaşarak yavaş bir sesle soruyordu:

— Ay Demir'le görüştün mü?

— Evet!

— Ne biçim insan?

— Garip bir adam, fakat kuvvetliye benziyor. (Bir müddet düşündü, sonra bir zekinin diğer bir zeki karşısında duyacağı çekiciliğe kapılarak güldü) Bilmem, benim hoşuma gitti, dedi.

— Onu, bizim için çalıştırmalı.

— Bununla beraber, korkulacak birisi değil. Kimsenin anlamadığı bir hayal arkasında koşuyor.

— O halde ehemmiyet vermeyelim de kendini bir şey zannetmesin.

Ali, Nafiz Bey'e soruyordu:

— Öbür iş ne oldu?

— Bakanlık meselesi mi? Hallolundu. İştirak edeceğiz. Vedat muhakkak kabineye girecek.

— Mesele bu tarzda halledilmeyecekti, ama...

Onlardan ve köşede bütün bu sahneye seyirci olan Demir'den başka salonda herkes, deminki siyasi münakaşa mevzuuna devam ediyordu. Hazin'in heceleri biraz uzatarak ahenkle söyleyen sesi iki arkadaşın kulağına geldi:

— Sizin idarenizden memlekete ne gibi faydalar geleceğini henüz kimse kestiremez. Bir şey söyleyebilmek için en az beş altı sene beklemeli.

Vedat Bey sinirine hükmedemedi. Odanın ortasına kadar ilerleyerek:

— Hanımefendi, cidden sabırlısınız? Fakat ben sabrınızı beklemek tecrübesine koymayacağım. Şimdiden size ne yapacağımızı söyleyeyim: Beş altı seneye kadar kuvvetli, zengin, mesut ve adil bir Osmanlı İmparatorluğu hazırlayacağız. Onun şevket ve haşmetiyle bütün bizden çalınan memleketler, Girit, Mısır, Tunus, Bosna-Hersek geri alınacak. Memleketimizde yabancı eli, yabancı ihracatı, yabancı baskısı kalmayacak. Köylünün yüzde ellisi okuyacak, yüzde ellisi çalışacak. Vatan bir ilim bahçesi olacak. Hürriyet ve serbestlik, bilhassa fikrî, iktisadi serbestlik... Ticaret serbestliği...

— Yoo, yoo! Bunu istemiyoruz. Memleket sanayisini müdafaa etmeli.

— Olacak, muhakkak olacak. En medenileşmiş milletlerin, mesela dostumuz İngiltere'nin kabul ettiği bu usul.

— İngiltere dostumuz değil!

Neyir, bir dakika kendi kahraman arkadaşlarını unutarak Alman dostlarını hatırlamıştı.

Fevziye Hanım güldü ve ilave etti:

— Beylere bir salonda yavaş konuşmayı, hiddetlenmeden münakaşa etmeyi kim öğretecek? Vedat Bey, siz bu söylediklerinizi yaparsanız, ben arkadaşlarımla bir olur, sizin altın bir heykelciğinizi yaptırırım.

— Alay etmeyin, Hanımefendi!

Hazin önündeki masaya dirseği dayalı, çenesi elinin içinde, karşısında duran vazonun üstündeki Abdülhamit'in minyatürüne bakıyordu. Bir dakika kaldırdığı gözleri Demir'in bakışıyla karşılaştı. O anda ikisi de etraftaki yabancı sesleri artık işitmediler. Yabancı hayatı unuttular. Ve ruhları hasretle, can atarcasına birbirine koştu.

Misafirler dağılıyordu. Herkes gittikten sonra Demir de kalktı. Önüne geldiği zaman Hazin gözlerinde bir ricayla ona baktı ve:

— Gitmeyin, kalın! dedi.

Fakat Demir biraz sert, biraz acı, cevap istemeyen bir sesle:

— Müsaade edin, Hazin Hanım, işim var, dedi ve misafirlerin arkasından çıktı!

III

Üç hafta sonra bir gün, Demir, odasında büyük adımlarla dolaşıyordu. Bazen pencereye yanaşarak uzakta, çatıların ve bacaların arkasında, Marmara'nın ufukta çizdiği mavi hatta bakıyor, sonra yine gezinmesine devam ediyordu.

Nihayet durdu. Kırmızı çuha örtülü yazı masasının önüne yanaştı. O esnada üşüdüğünü hissetmiş olacak ki odanın bir köşesine atılmış ve içinde biraz sıcak külden başka ateşi kalmamış mangalı karıştırıp üstüne bir çaydanlık koydu. Yaptığı hareketin neticesini beklemeden döndü. Siyah demir karyolanın üstüne atılmış birkaç kitabın arasından birini seçti ve yerine oturdu.

Demir'in oturduğu evin iki odası vardı. Biri aşağıda misafir kabul ettiği oda, diğeri yukarda yazıhanesi ve aynı zamanda yatak odası. Odaların ikisinde de en zaruri eşyadan başka bir şey yoktu. Yerde halı, pencerelerde perde, mangalda ateş olmadığı için, soğuk, her günkü tanıdık gibi teklifsizce odaya giriyordu.

O esnada oda kapısı vuruldu. Hemen daima açık duran ev kapısından her gelen serbestçe yukarı kadar çıkabilirdi. İçeri kırmızı şalvarlı ve yelekli küçük bir uşak girdi.

— Sen misin Ali, ne var?

— Bir mektup efendim, küçük hanımlardan.

— Ver bakalım.

Uzatılan krem rengi zarfı açtı. Onu Ayastefanos'a,[1] çaya çağırıyorlardı.

1 Bugünkü Yeşilköy.

— Peki, sen git. Bir saate kadar gelirim. Şimdi işim var. Beni çaya beklemesinler. Benim çaydanlık muhakkak kaynamıştır.

Ali çıktı, o yine kitabına daldı. Üç çeyrek sonra saatine baktı ve kalktı. O zaman aklına çayı geldi. Mangala gitti. Suyu bıraktığı gibi bulunca kendi kendine güldü, "Ateş bitmiş de haberim yok!" dedi ve paltosunu alarak çıktı.

Yirmi dakika sonra Ayastefanos'un sessiz ve cansız sokaklarından geçiyordu. Köşkün kapısını iter itmez kaloriferin sıcaklığı yüzüne vurdu. Temiz havanın serin temaslarından sonra bu sıcak hava hoşuna gitmedi. Nesrin onu iki kardeşin oturdukları aşağıki salona aldı. Nevin, elinde bir ilmî mecmua, büyük bir koltuğa gömülmüş, okuyordu. Hazin pencerenin önünde ayaktaydı. Yakası, kol kapakları ve uzun eteğinin ucu beyaz kürklü, beyaz çuha elbisesinin içinde ince, benzi soluk, gözleri üzüntülü duruyordu.

Demir korktu.

— Ne var, niçin beni çağırdınız?

— Korkmayın, sizi çağırmaya vesile aradık.

— Sararmış duruyorsunuz.

— Bir şeyim yok.

Demir'in kalbi çarptı:

— Yoksa benimle Türkistan'a gitmeye mi karar verdiniz?

Hazin içini çekti:

— Ah! Azizim, benim elimde olsa, beni rapteden bağlar hafifleyebilse! İster misiniz, bu bahsi açmayalım? Kendi zayıflığıma o kadar hiddetleniyorum ki!

Demir sustu. Biraz sonra tekrar sordu:

— Nedir bakalım, konuşacağınız mühim mesele?

Nevin güldü:

— Bilir misiniz Demir Bey, siz istediğiniz kadar inkâr edin, ben sizin mükemmelliğinizin altında bir kusur buldum.

— Fakat Nevin Hanım, kim size benim mükemmel olduğumu söyledi? Keşke öyle bir şey olsaydım.

— Azizim, çok meraklısınız.

— Olabilir, bilhassa size ait bahislerde.

— Olmuş bile! Haydi neyse, sizi üzmeyeyim. İki haberimiz var, evvela olmayacağından bahsedeyim. Babama Bahriye Nezareti'ni[1] teklif ettiler. (Ve Nevin gülüyordu) Tuhaf, değil mi? Niçin Ankara Valiliği'nden azletmişlerdi? Neden bugün bakanlık teklif ediyorlar?

— Paşa kabul etti mi?

— Hayır, emekliliğini istedi.

— Diğer havadisiniz nedir, bakalım?

— Bu hafta Paris'e gidiyorum. Tıp fakültesine girmek için.

— Çok iyi, aferin Nevin Hanım!

Hazin yaklaştı:

— Ben de Nevin'le birlikte gideceğim, bazı işlerim için bir iki ay kalıp döneceğim. Siz de bizimle gelmez misiniz? Nasıl olsa Türkistan'a gidecek değil misiniz? Kafkasya'dan gideceğinize Rusya'dan gidersiniz. Ne iyi olurdu! Olmaz mı?

— Düşüneyim bakalım!

Hazin gözleriyle ona yalvarıyordu:

— Demir Bey, rica ederim!

Nevin ısrar ediyordu:

— Canım Demir Bey, yapmayın! Aksilik etmeyin. Kesin söz verin!

Demir, yumuşamış, Hazin'e bakıyordu. Onun gözlerinin ricasına dayanamadı:

— Peki, olsun! dedi.

Hazin'in gözleri parladı. Nevin ellerini çırpıyordu. İkisi birden onun birer elini tuttular. Bütün kuvvetleriyle sallıyorlardı.

— Bravo, Demir Bey!

— Mersi, Demir Bey!

Nevin vals adımlarıyla döne döne Demir'in yanından uzaklaştı. Çay masasının başına oturdu:

— Çay soğumadan yetişin!

Çaylarını içince Hazin gezmeye çıkmayı teklif etti.

---

1 Osmanlı Devleti'ndeki Deniz Kuvvetleri Bakanlığı.

Biraz sonra iki kardeş ve Demir bahçeden geçiyorlardı. Hazin'in ermin yakalı siyah mantosu ve beyaz krepdöşin başörtüsü vardı. Nevin, ziblin[1] kürklü koyu mavi bir mantoya bürünmüş ve yine mavi muslin bir başörtüsüyle saçlarını saklamıştı. Demir, eski pardösüsü ile ağır tavırlı, yanlarında yürüyordu. Hazin'e baktıktan sonra yarı alaycı bir sesle:

— Hazin Hanım, ne şık mantonuz var, dedi. Fakat bunun yerine sizin üstünüzde kalın abadan bir maşlah ve kuzu derisinden bir kürk görsem daha fazla hoşuma giderdi.

— Demir Bey, o ne çirkin şey öyle!

— Bilakis, gayet güzel. Bunların parasını fakirlere verseniz kaç yoksul kadın ısınırdı.

— Aba giyilir mi, acıtmaz mı?

— Giyenlerin canı yok mu? Sizin sevgili Sokrat'ınız ne diyor: Güzel, faydalı olandır. Bir aba da faydalı değil mi?

— Her söylediğinizi kabul ettim ama bu biraz müşkül! Neyse, Semerkant'ta hoca olduğum zaman bu çoban kılığına da girerim.

Nevin önden yürüyordu. Hazin ve Demir arkadan geliyordular. Üçü de ayaklarının altında hışırdayan kuru yapraklara acıyarak bakıyorlardı. Sonbaharın altın günlerinden biriydi. Kışın uzun uykusuna hazırlanan tabiat, ölüm sarhoşu son ziynetlerini, son parlaklıklarını saçıyordu. Zakkumların yeşillikleri arasında sarı ve kırmızı büyük çiçek demetlerine benzeyen kurumuş yapraklı akasyalar, mimozalar, rüzgârın altında sallanarak renkli yapraklarını bir kelebek yağmuru gibi döküyorlardı. Bunlar açık yeşil, sarı, kırmızı, altın veya bakır renkli, parlak yahut donuk, bazen bir dantela gibi parça parça, bazen muntazam şekilli, ağaçlardan uçarak ayrılıyorlar, sonra sallana sallana yere iniyorlar ve bahçeyi kızıl bir renge boyuyorlardı. Ağaçların kuru ve kırmızı dallarının arasından deniz masmavi gözüküyordu. Havuzun etrafında son güllerle krizantemler,

---

1 (Fr. *zibeline*) Samur.

renkleri sönmüş, ince yaprakları yağmurdan buruşmuş, boyunları bükük, yavaş yavaş dökülüyordular.

Bahçe kapısından dışarı çıktılar. Islak topraklardan ezilmiş ot kokusu yükseliyordu, kırlarda kimseler yoktu. Köyün bütün hayatı, sobalarının dumanları bacalarından yükselen evlerine çekilmişti. Fenere doğru yürüdüler.

Artık güneş batıyordu. Kızıl bulutlar, eflatun bir sema altında deniz şimdi leylaki ve mor, yapraksız bir menekşe tarlası gibi dalgalanıyordu. Küçük dalgacıklar beyaz köpüklerini kumların üstüne püskürterek sahilde oynaşıyordu.

Hazin birden:

— A! Yeni ay! Bakın, dedi.

Nevin ve Demir Hazin'in gösterdiği tarafa baktılar. Billurdan bir hilal, semanın eflatunluğu üstünde yeni uyanıyordu.

Döndüler. Henüz ortalık kararmamıştı. Fakat daha uzaktan köşkün bütün lambalarının yanmış olduğunu gördüler. Ve bu ışık birden Demir ile Hazin'e hakikati hatırlattı. Hazin'i bekleyen kocasını düşündüler. Bahçe kapısına geldikleri zaman bir müddet orada durdular. İçeri girmeyi bir türlü istemiyorlardı.

Hazin:

— Girmeyelim. Bahçenin sonuna kadar gidelim, olmaz mı? dedi.

Nevin, Hazin'in cümlesinin sonunu işitmedi bile. Orada gördüğü son gülleri koparmak için ayrıldı. O uzaklaştıktan sonra Hazin zihnini işgal eden bir meseleyi artık saklayamayanların kararıyla sordu:

— Türkistan'da çok mu kalacaksınız?

— Kim bilir!

Bu cevap üstüne ikisi de sustular. Hazin önüne bakarak ayakları altındaki çakıl taşlarını kundurasının ucuyla ite ite yürüyordu. Nihayet tekrar başını kaldırdı ve yine sordu:

— Hangi şehirde oturacaksınız?

— Dolaşacağım, Hazin Hanım! Hive'den başlamak niyetindeyim. Hive, Buhara, Semerkant, Kaşgar ve diğerle-

ri... Semerkant'ı birinci merkez yapmak istiyorum. Yetişemediğim yerlere de yardımcılarımı yollayacağım.

— Gittiğiniz şehirlerde ne yapacaksınız?

— Her şehre göre tabii yapacak iş değişir. Fakat esas hep bir: Türkleri uyandırmak. Bunun için her vasıtadan istifade etmeye çalışacağım. Lakin her şehirde, her geçtiğim yerde bir ocak kurmak istiyorum. Orada toplanacak olanlar, ben gittikten sonra benim başladığım işi devam ettirebilirler. Ve bu ocaklar kuruldukça birbirlerine de bağlanmış olacaklar. Ve bir gün gelecek, bunlar bütün Türk ili üstüne kurulmuş bir milliyet ağı gibi her tarafın uyanmasını hazırlayacak.

Hazin Demir'e baktı ve biraz korkak bir sesle:

— Demir Bey, bana da yerimde yapılacak bir iş verecektiniz! dedi.

Demir bir müddet düşündü. Sonra Hazin'in karşısında durdu. Ve uzun uzun ona baktı. Onun ellerinden birini tuttu ve heyecanla:

— Hazin Hanım, sizi İstanbul ocağının ilk üyesi, temeli yapıyorum! dedi. (Sonra tebessüm ederek ilave etti) İlk talebem siz olacaksınız.

Tekrar yürümeye başladılar. O yine ciddi, devam etti:

— Biliyorum, eskimiş Bizans'ta milliyet tohumu kolay yetişmeyecek. İstanbul'u o kadar milletler mülk edinmişler ki İstanbullu olup da bir milletin evladı olmak mümkün olmuyor. İşte sizi ona bekçi bırakıyorum. İstanbul'u uyandırın. Anadolu meselesini meydana koyun ve Türklüğü sevin.

— Fakat ben bunları yapabilir miyim? Ben neyim?

Demir'in sesi dargın yükseldi:

— Hazin Hanım, eğer milleti benim istediğim gibi sevseydiniz, yaparım, diye cevap verirdiniz. Ve ona hizmet arzusuyla kuvvetinizin yüz misli olduğunu duyardınız.

Hazin onun yüzüne bakıyordu. O ciddi, sakin ve biraz emredercesine devam etti:

— Siz de Türklüğü seviyorsunuz, biliyorum. Fakat ben istiyorum ki yalnız onun hayatıyla yaşayın. Bütün ömrünüzde onun istikbalinden başka düşünceniz, onun saadetinden

başka emeliniz, aşkınız, sevgiliniz, ihtiyacınız olmasın! Onun her zaafını sevin. Her büyüklüğü karşısında secde edin. İşte o zaman Türklüğün muazzam fakat soğuk hayatını kendi küçük göğsünüz üstünde ısıtacağınızı zannederdiniz!

İkisi de sustular. Bahçenin sonuna, deniz kıyısına gelmişlerdi. Orada tahta bir kanepe vardı. Onun üstüne yan yana oturdular. Birden aynı hatıra ikisinin de kalbinde parladı. Demir uzaklara, geçmiş zamanlara bakıyor gibi gözleri ufukta, yüzünde geçmiş saadetlerin gölgesi, yavaş, okşayan bir sesle maziyi hatırlamaya başladı.

— Hatırlıyor musunuz, Hazin Hanım? Siz daha mini mini bir çocuktunuz, ben o zamanlar yirmi yaşında ihtiyar bir adamdım. Sizinle burada dolaşırdık. Kaç defa bu kanepe üstünde oturduk. Ben size tabiat dersi verirdim. Siz bana daha derin şeyler söylerdiniz. Ne iyi anlaşırdık.

Hazin içini çekti:

— Evet, o zamanlar ne bahtiyardım! dedi. Sonra siz beni bırakıp gittiniz. Ben her akşam buraya gelir ve sizi arayarak ağlardım.

Demir cevap veremedi. Heyecanını saklamak için gözkapaklarını indirdi.

Hazin nereye kadar gideceğini kendisi de bilmeden devam ediyordu. Hatıraları damla damla, gözyaşları gibi yuvarlanıyorlardı.

— Paris'te de görüştük. Ve o zaman sizi daha çok... Sevdim... Daha iyi anladım! Sizin önünüzde kimsenin karşısında duymadığım bir şeyi duydum; size benzemek istedim, fakat yine ayrıldık. Siz Türkistan'a gittiniz. Ve bu sefer... Bu sefer...

Daha ötesini o da söyleyemedi. Bir müddet durdu. Fakat artık susamadı. Susabileceği zamanın geçtiğini anladı. Her şeyi anlatmak, ağlayarak, hıçkırarak elemlerini inlemek, aşkını, sevgisini duyurmak için ne kadar zamandır hissettiği ihtiyacın artık önüne geçemeyecekti. Söyleyecekti. Kalbinin bütün acılarını Demir'in önüne artık dökecekti. Sonra teselli edilmek zevkini bekleyecekti. Evet, bunu ümit ettiğini anlıyordu. Bu ne azaplı bir ihtiyaçtı.

— Tekrar döndüğünüz zaman duyduğum sevinci, saadeti, zannetmem ki hayatımda bir daha tadabileyim. Fakat ben artık büyümüştüm... ve... ve...

Yine sustu. Demir, kendi kendine Hazin'in cümlesini tamamladı: "ve... Hazin evlenmişti." Sanki acı, bir burgu halinde kalbini deliyordu. Bu daima söylenen benzetmenin bütün kuvvetini anladı. Niçin, niçin o zaman Hazin'i almamıştı? Ve hayatını kırdığına, mahvettiğine, bu telafi edilmez felakete şimdi bir isyan duydu. Niçin, niçin Hazin'i almamıştı. İşte görüyordu... Bu aşkı unutamayacaktı. Ve geçmiş cesaretsizliğin hicranını, matemini son nefesine kadar sürükleyecekti. Hazin kendi eseriydi. Aşkları onu böyle müstesna yapmıştı. Ve ondan uzak, ona yabancı yaşamaya mahkûmdu. Hazin'in saçlarından yükselen inci çiçeği kokusunu duyuyordu. Bütün vücudu paçavra gibi yumuşadı, bağı çözülmüş bir oyuncak gibi titredi. Ve göğsü kabardı... Bir ışık huzmesi için ruhu titreyen körler gibi o da Hazin'in aşkı için titredi; asi, lakin mağlup kaldı. Hazin onun kalbinin sesini akseder gibi:

— Bir iki sene evveli olsaydı, sizinle Türkistan'a da gidebilirdim... Şimdiyse siz gidiyorsunuz. Belki artık hiç, hiç, birbirimizi göremeyeceğiz.

Sonra daha uzaklardan gelen, Demir'in ruhunu titreten bir sesle ilave etti:

— Bilseniz sizden ayrılmak bana ne kadar güç geliyor.

Demir, kuvvetsiz bir sesle cevap verdi:

— Bana kolay mı zannediyorsunuz?

Ve başını kaldırarak Hazin'in gözlerini aradı. Bakışları karşılaştı ve hemen gözleri birbirine susamış, hasretle kavuştular. Tatmin edilemeyen bütün arzularıyla, bütün aşklarıyla, çılgın hasretleriyle birbirlerine baktılar... Ve birbirlerinin gözlerindeki manayı o kadar açıkça okuyorlardı ki karşılıklı bakışmalarıyla, sanki birbirlerinin bütün varlıklarına sahip oldular. İkisinin de kalpleri deli darbelerle çarpıyordu. Gözbebekleri derinlere kaçmıştı. Gözkapakları ağırlaştı... Demir bembeyaz olmuştu... Ayaklarının yerden kesildiğini zanne-

diyordu. Etraflarındaki sesler, ağaçlar, her şey kaybolmuştu. Bir rüya karışıklığıyla nerede olduklarını unuttular. Hazin'in başı artık ağırlaşmış, Demir'e doğru eğiliyordu.

Fakat birden Hazin, o sevgili gözlerin kapandığını gördü... Demir, dayanabilmek için, artık görmemek için gözlerini kapıyordu. İkisinin de vücutları şimdi titriyordu. Uzun, yorucu bir mücadeleden çıkmış gibi yorgun, kırık, fakat fırtınalı, şimdi heyecan içinde kendilerini dinliyorlardı... İkisi de aralarında fevkalade bir şey olduğunu duydular... Bu bakıştan sonra eskisi gibi ayrılamayacaklarını, eskisi gibi tekrar buluşamayacaklarını anlar gibi oldular. Artık ortalık kararıyordu. Gölgeler bahçeyi, ağaçları örtmeye başlamıştı. Deniz de koyulaşıyordu... Yıldızlar damla damla parlamaya başladı. Onlar hâlâ susuyor, kalplerinin fırtınasını dinliyordular. Önlerinde açılan uçurumdan kendileri de korkuyorlardı. Bu helak edici sessizliğin önünden kaçmak lazım olduğunu Hazin anladı ve Demir'e tekrar baktı. O, hâlâ gözleri kapalı, şimdi eli yüzünde duruyordu... Yavaş yavaş ona yaklaştı. Birden Demir'in ellerinden aşağı yaşlar aktığını gördü. Demir ağlıyordu! Ve Hazin'in aşkı büsbütün alevlendi, çıldırdı... Demir ağlıyor, Demir ağlıyor! Bütün hayatını tehlikeler içinde geçiren Demir, aşkları karşısında ağlıyordu. Hazin dayanamadı. Demir'in gözlerini saklayan elini çekti ve:

— Geliyorum, geleceğim, seninle geleceğim. Türkistan'a geleceğim! dedi.

Demir ayağa kalktı. Hazin'in öbür elini de aldı ve bir müddet avuçlarının içinde tutarak bir şey söylemeden, yaşlı gözlerinde acı bir tebessümle ona baktı. Sonra ellerini dudaklarına götürdü. Ve her birinin üstünde biraz fazla durarak onları öptü. Ve yavaşça bıraktıktan sonra bir şey söylemeden bahçenin siyah gölgeleri içine daldı ve kayboldu!

IV

Pek Muhterem Hazin Hanım,

Demir gürültüleri içinde sallanarak, sürünerek yürüyen bir tren beni Sibirya'nın buz deryalarına doğru çekip götürüyor. Şimdi, nihayetsiz bir kayın ormanından geçiyoruz. Demin bıraktığımız buzlu ovadan gelen rüzgâr, yılan ıslıklarıyla ağaçların arasına giriyor, dalları eğerek, bükerek bağıra bağıra esiyor. Hiç durmadan inen kar da donmuş tabiatın beyaz kefenlerini dokuyor. Nerede buranın hayatı ve yeşillikleri, ışığı ve güneşi? Nerede İstanbul; Mavi Marmara'nın kenarındaki beyaz köşk?

Bu kelimenin sihriyle şimdi gözümün önünde bir rüya cenneti parladı: Yeşil bahçeniz, renkli çiçekleriniz, berrak mehtap geceleri, ateşli akşamlar, meleklerin sesiyle ağlayan kemanınız, sonra... Sizin o ilahi gözleriniz! Ve ben onlardan kaçtım, Hazin Hanım.

Kalbim ebedi bir aşkın, insanlık aşkının şevkiyle çarparken niçin başka heyecanlara, bencil ıstıraplara, şahsi emellere de yer verebiliyor? Niçin? Nedir bu muamma? Halbuki ben bu muammaları çoktan unuttumdu. Irk emelini tanıyalı, bütün şahsi hisleri gömdüm zannediyordum. Hepsini yenebileceğime inanmıştım.

Hazin Hanım, on iki yaşındaydım. Genç, iyi ve bedbaht bir anneciğim vardı. Babamın kalpsizliği, bencilliği onu her gün biraz daha öldürüyordu. Ben onun son sıcaklığına bürünerek yaşardım. Mektepten dönünce koşar, onun kolunun altına girer ve başımı göğsüne dayayarak boynumun üstünden geçirdiğim ellerini öpe öpe, bana söylediği hikâyeleri dinlerdim. O bir ninni gibi okşayan sesiyle bana babasının seyahat hatıralarını anlatırdı —büyükbabam, Sultan Aziz devrinde Buhara'ya gitmiş bir topçu binbaşısıymış. Ben, Türklüğün birliğini annemin ağzından öğrendim, o zamanlar ne memnun, henüz hayatın soğukluğunu, yalnızlığını duymamış, ne bahtiyardım!

Bir gün eve dönünce, annemi yatakta dalgın buldum. Sararmış sevgili yüzüne dikkatle baktım. Bana gülmesini beyhude bekledim. Gözlerinin parlaklığı, hayatı ve sanki sıcaklığı uçmuş, siyah bebekleri sönüyordu... Ellerini öptüm. Buz gibi soğuktu... Bir daha annemin göğsüne başımı dayayamayacağımı anladım... Ve kalbimde bir şeylerin üşüdüğünü hissettim.

Senelerce teselli olamadım. Senelerce, o gün duyduğum soğukluk kalbimi üşüttü. Annesizliğimi dinlemek için her gün mektep dönüşünde tenha bir köşe arar ve başımı saklayarak ağlardım. Evde beni teselliye çalışanlara hırslanarak, onlardan kaçmak için şehrin eski kalelerine sığınırdım.

Orada, denizin içinden yükselen duvarların en yüksek tepelerine çıkar, limanın durgun, kurşuni sularında çocukluğumun solmuş hatıralarını seyrederdim. Bazı akşamlar, uyumaya hazırlanan suların ince seslerinde, annemin ninni gibi okşayan sesini dinlerdim. Artık o surlar benim malikânem olmuştu. Yalnızlığım, orada geçmiş eski hayatların, eski asırların izlerinde sanki aradığı sevgiyi bulmuştu.

Ve bu Selçuk kalesinin eski ihtişamında, korkunç kulelerinde, taştan sallanan merdivenlerinde o şanlı mazinin esrarını, gölge olmuş Türk beylerinin sönmüş büyük rüyalarını, bir masal gibi hatırlanan nihayetsiz ordularını arardım! Geceleri gürleyen dalgalar sanki bana eski silah şakırtılarının yankılarını getirirlerdi. Bazen bir kuşun acı çığlığını, "Kimdir o?" diye haykıran bir nöbetçinin sesi zannederdim. Türklük sevgisini ben orada hissettim.

Böylece zaman, sessiz ve sinsi geçiyordu. Babam öldü, ben büyüdüm, milletin felaketlerini yakından görüp anladım. Bir gün Kafkasya'ya yaptığım ilk seyahatten dönmüştüm. Altı aydır kalemin o dost muhitine, rüyalı manzaralarına can atarak yaşamıştım. Geldiğim gün bir taraftan denizin siyah sularında kendini seyreden, öbür taraftan altın kumlara temellerini gömen dört köşe bir kulenin tepesine çıktım. Yuvasını bulmuş bir kuş gibi sevinç çarpıntılarıyla mavi havayı teneffüs ederek bir mazgal deliğinden etrafıma bakıyordum. Sinop yarımadasını Anadolu'ya bağlayan beyaz kumluklu ince bir yol vardı. Bu kumluk, ağaçlı bir tepe silsilesine kadar gidiyordu. Tepelerin arkasında bir taraftan Karadeniz'in dalgalarını

takip eden, öbür taraftan limanın kurşuni sulan üstüne mor gölgeler seren Anadolu, tıpkı muazzam bir kuşun açılmış kanatlan gibi iki tarafa doğru uzanıyordu. Sağda, ilk safhada surun kuşattığı şehir, binalannın renkli şekilleri, ağaçlıklann yeşilliği, limanın şimdi pembeleşen, göl gibi durgun sulan üstüne aksetmişti. Solumda açık denizin beyaz dalgalanna sarp kayalannı uzatan yanmada. Her tarafa ayn ayn dönerek, her manzaranın yeni renklerine bakıyordum. Batı tarafı alevlerle tutuşurken, doğuda, kuzeyde beyaz bir güzellik, mavi sislere kanşan bir incelik vardı. Güneş battıktan çok zaman sonra, alevli semanın, altın yaldızlı bulutlann söndüklerini gördüm. Sahilde üstlerine zeytin ağaçlan tırmanan tepeler, binalar, şehir, sur duvarlan birer birer şekillerini kaybettiler. Anadolu'nun büyük ormanlı mavi dağlan da karanlığın içinde eridiler. Gece gelmiş ve beni yakalamıştı.

Fakat ben içimdeki emsalsiz sevinçlerden başka bir şey düşünemiyordum. Surun karanlık gölgesinde uyuyan Karadeniz'e semanın son kızıl alevleri yayıldı. Kan rengi ışıltılarla harelenen bu siyah denizde yine Türk efsanelerini görüyordum. Damarlanmdaki kan, Türk kahramanlannın hayatıyla yaşıyordu.

Gözlerimi kaldırdım; karşımda, ufkun siyah kucağında ay doğuyordu. Eğrilmiş yüzüyle ağlayan kırmızı bir ay... Onun fezadan bizi daima seyreden san bakışını kıskandım. Onun elli asırdır benim milletimin talihini gören kudretine yükselmek istiyordum.

Yavaş yavaş sınır bilmeyen hayalim, kendi varlığını, kendi zamanını unuttu. Düşünme kabiliyetimle birleşerek beni bir sonsuzluk anında, benliğimde saklı ecdat hatıralarıyla yaşatmaya başladı. Geçmiş, gelecek ve bugün benim için sınırlannı kaldırdılar. Hiçbir zaman, hiçbir mekân, hiçbir meçhul tanımayan, asırlann yükselmiş duvarlannı yıkan, kıtaları geçen, tarihlerle eğlenen geniş ve özgür bir bakışla Türk hayatının en derinliklerine girdim. Ve onların büyüklüklerini ve ezeli ıstıraplannı yaşadım. Onlann ilahlarının kutsiyetine inandım, tannlannı gördüm, kahramanlannı alkışladım, savaşlanna katıldım! Güneşli, yeşil ovalarda toplanan milyonlarca uzun bıyıklı, süzme gözlü, demir zırhlı, parlak mızraklı savaşçılann arasına girdim. Önde bulutlara kanşan ateş gözlü reisleriyle, yürüdüğü vakit dağları tepeleri kaplayan çaylar, çağlayanlar gibi akan altın renkli

altın ordularla ben de ilerledim. Kale, şehir, sur, ordu, hiçbir kuvvet karşılarında duramıyordu. Onlar gürleyerek daima ilerliyor, daima akıyordular. Muzaffer çığlıklarla kan gölleri üstünden aşarken, sarı, beyaz, esmer orduları ezerken hep ben onlarla birlikteydim.

Bir zaman geldi, altın ordunun yiğit bahadırları ayrıldılar ve yavaş yavaş parçalandılar. Bir kısmı kuzeye, diğeri batıya, birkaç kabile tekrar doğuya döndüler. Ve ayrılan kardeşler kuvvetsiz kaldılar. Birbirlerinin sefaletini görüyordular. Fakat sanki rüyalardaki gibi bir kâbus ellerini ayaklarını bağlıyor, beyinlerini uyuşturuyor ve birbirlerine yardım etmelerine mâni oluyordu. Hepsi vakur alınlarını, galip başlarını yere eğmiştiler. Paslı silahları kırık, yanlarında sürünürken; düşman, o bir zaman arkalarında zincirle yürüyen eski esirler, şimdi eski efendilerinin mustarip yüzlerine kırbaçlarının darbesini indiriyorlardı. Genç reisler, kanlar içinde son nefeslerini vermemişlerse esaret utancını çekiyordular; ihtiyarlar, gözleri yaşlı, vücutları yaralı, kadınlar zelil ve muhtaç, hep sürünüyordular. Yuvalar yıkık, yanan köylerin, şehirlerin alevleri semayı kızartıyordu. Kuru tarlaların sabanlarını ölmüş öküzlerin yerine kadınlar çekiyordu... Zaruretin, sefaletin en karası, zorluğun, meşakkatin en kanlısı, aczin ve düşkünlüğün en hazini onların üstündeydi... Ve onlar bazen hissiz, bazen iktidarsız, güçsüzlerin haksızlığıyla daima haksız, eski asaletin ender şimşeklerinin temizlediği kayıtsız bir hayat sürüklüyordular.

Ve ben onların hepsinin zilletini, meşakkatini, hicabını kendi vücudumda birleştirerek asırların kaldıramadığı bir kederle inliyor, ağlıyordum. Yarabbim! Ne oldu, o altın ordular, o pehlivanlar, o şanlı geçitler, o zaferler, o yüce idealler!

Hiçbir fakirin çekmediği acıları duydum. Kendini kaybeden başımda, milletimi özgür ve mutlu görmek arzusundan başka his kalmadı. Sefaletlerin, elemlerin hepsinden geçerek azabın en kara derinliklerine kadar indim. Ve orada Nirvana'yı bulmuş fakir gibi ben de istikbalin tılsımını buldum ve yükselmeye başladım. Bir ümit arkasından, bir ışık arkasından, istikbal semasının mavilikleri içine çıktım ve Türk birliğini gördüm.

Emelim doğmuştu. Ümit saadetleriyle sermest, artık ışıklar içinde uçuyordum. Türklüğün en uzak istikballerine, henüz hiçbir rüyanın

göremediği yüksekliklere kadar uçtum ve gelecek bir hayatta, yaşayacağım istikbaldeki cennetin birkaç dakikasını o gece yaşadım. O gece ruhumda doğan güneşle kalbimin ısındığını, tutuştuğunu hissettim; artık kalbimdeki aşk pınarlarına bir gaye bulmuştum. Nurlu rüyam, yıldızların küçüklükleriyle eğlenerek karanlıkları da aydınlattı; güneş beni bıraktığı yerde buldu, onu muzaffer bir tebessümle karşıladım; benim de güneşim istikbalin semalarını canlandıracak, Türk hayatını aydınlatacaktı!

Dağlar, eflatun tüllerden yeldirmelere bürünmüş göründüler; sema yine pembe ve yaldızlıydı. Beyaz kumluk da parlamaya başladı. Gözlerim karşımdaki yolda, zihnim halen bulutlu, fakat mesut, düşünüyordum. Oradan yavaş yavaş birinin yaklaştığını gördüm, önüme gelince bu sabah yolcusunun ağır odun yüklü bir ihtiyar olduğunu fark ettim. Halinden, başını iki tarafa sallamasından pek yorgun olduğu belliydi. Yüzü kıpkırmızı olmuş, beyaz sakalı yerlere sürünecek gibi iki kat yürüyor, son takatiyle şehre yaklaşmaya çalışıyordu. Onun renksiz elbisesinin yırtıklarından meydana çıkan ihtiyar vücudunun sefaleti, uzun beyaz sakalının yerlerde sürünmesi, bana topraklar üstünde çiğnenen kutsiyet gibi günah geldi. Hemen koşarak taş merdivenlerden indim. Onu şehir kapısında buldum. Nasırlı esmer elini öptükten sonra arkasındaki yükü aldım. O şaşkınlıkla yüzüme bakıyordu. Sıcak bir temmuz sabahıydı, yük de ağırdı. Yolda geçerken bütün çarşı halkı benimle alay ediyordu. Fakat ben ne bahtiyardım! Vazifemi artık anlamıştım. Ve hafif, özgür bir imanla İstanbul'a geldim. Fakat kalbimin yarası burada başlıyor... Sizi görür görmez kalbimin tekrar ısındığını duydum. Demek büyük imanla berrak ve güneşli zannettiğim benliğimde karanlık ve hâlâ soğuk bir nokta varmış; mademki hayatımı, ruhumu, varlığımı aydınlığının şaşaasıyla kamaştıran mübarek bir aşktan sonra kalbimde tekrar ısınabilecek hisler kalmış, mademki onun heyecanlarına rağmen kalbimde yeni çarpıntılar, yeni ihtiyaçlar duydum.

Fakat ben yine kendi irademe, kuvvetime emin, sizin yanınızda yaşamak cesaretini gösterdim. Hatta Neyir'le evlenmenize tahammül ettim. Lakin o gün ne oldu? Birden zaafımı anladım. Evet, o gün... Sizin gözleriniz karşısında eridiğimi, benliğimi, irademi, kararımı, kudretimi kaybettiğimi anladım... Gözlerinizin kuvvetini siz

bilseniz! Bazen o kadar parlıyorlar, bir ışık uçurumu gibi baş döndürüyorlar, aşk efsanelerinin altın serapları gibi çekiyorlar. O zaman ben onlara bakarken susamayacağımı anlıyordum. Ve onlardan kaçmak, onlara bakmamak için hatta lazımsa kör olmaya bile razıydım. Çünkü onlara baktıkça bütün kararıma, bütün hayatıma, bütün vazifeme ihanet edeceğimi anlıyordum... Bazen bakışınız hüzünlerle kararıyordu. O zaman ben ağlamak, sizin için, benim için, hayatımız için ve gözleriniz için ağlamak istiyordum. Sonra... En sonra, bana şefkatli, merhametli, lakin kahredici baktınız. Artık hislerimin önüne geçemeyeceğimi anladım. İnanmış, mümin, önünüzde secde edecektim. Ve kaçtım! Bir daha dönmemek üzere kaçtım. Buralara kadar kaçtım.

Kaçtım, çünkü günahkâr oluyordum. Çünkü artık emelime hıyanet edecektim. Çünkü sonu gelmez acılardan sonra bulduğum cennetten, kendini unutmak, kardeşlerine hayatını vermek cennetinden beni kovuyordunuz. Evet kaçtım, çünkü artık kendime itimadım kalmamıştı.

Vapur kalkarken, onun veda eden düdük sesini işitince, öldüğümü duydum... Gidiyordum... Hayatla, hayır, hayattan daha fazla, aşkla, beşerî arzuları öğrendiğim birkaç saatle aramdaki bütün bağları kırıyordum. Onları ebediyet için terk ediyordum. O dakikalar, yarını olmayan rüyalar gibi bitmişlerdi. Bir hafta sonra tren bir gece büyük bir ovadan geçiyordu. Ay, ölümün hâkim olduğu bu uçsuz bucaksız beyaz ovaya ışıltılarının mavimsi hayatını vererek onu esrarlı bir renkle yaşatıyordu. Ve ben düşünüyordum. Bu, şimdi büyümüş, aydınlanmış gördüğüm küre, bir hafta evvelsi yeni doğuşunu birlikte seyrettiğimiz ince billur hilâldi. Bir kere daha beraber geçirdiğimiz o günü yaşadım! Onu, o hatırayı ilelebet saklayacağım. Lakin ne kadar saklasam, hayalimde onları ne kadar yaşatsam birer gölge kalmayacaklar mı? Hayat değil, hayatın cansız bir resmi olmayacaklar mı? Belki de bir gün gelip solacaklar, onları unutacağım. Unutmak! Allah'ın insanlara en büyük bağışı değil, şüphesiz, en büyük cezasıdır. Bazı dakikalar, bazı anlar, yaşanan bütün şiddetini tamamen muhafaza etse insan ne bahtiyar olurdu!

Hayır, hayır, doğru değil, yine hıyanet ediyorum. Yine günahkâr oldum. Hayır! Unutacağım, hiç düşünmeyeceğim. Beşerî bütün

arzulan, içimde kalanları atacağım. Ve yalnız insanlık aşkı için yaşayacağım.

Tren beni doğuya doğru çekiyor. Emelin güneşine, kaynağına doğru götürüyor, oradaki faal hayat elbet beni kuvvetli yapacak. Oradaki zavallılanın sefaletleri elbet bana geçmiş rüyaları unutturacak ve ben irademle elbet hayatın imtihanları üstünden ilahi sükûneti tekrar bulacağım.

Siz de çalışın, Hazin Hanım! En büyük teselli başkalarının acılarını tedavidedir.

Hürmetle ellerinizi öpen kulunuz
Demir

V

1912

Neyir artık dönüyordu. Trablusgarp Savaşı bitmişti. Öksüz kalan zavallı ülkemizin yakıcı kumları üstüne askerlerimiz kendi kanlarıyla bulanmış bir örtü çekerek yaslı ve mahcup geri geliyorlardı. Neyir de onların içindeydi. Bütün savaş esnasında çalışmış, hatta şan ve şerefle bir de ağır yara kazanarak dönüyordu. Yarasını oradaki doktorlarımız imkânlar dahilinde tedavi etmişlerdi. Hatta yara kapanıyordu bile. Fakat o, iyi olamamıştı.

Hazin, onu daha uzaktan görür görmez bu hakikati anladı. Neyir, omzu çökük, başı önde, mecalsiz, rengi bembeyaz, yanında yürüyen Nedim Paşa'dan daha ihtiyar geliyordu. Hazin gözlerine inanamıyordu.

Neyir, karısını görür görmez tebessüm etti. Onun bu donuk ve hasta tebessümü Hazin'in kalbine battı. Ve ona koştu:

— Zavallı Neyir, lakin sen hâlâ hastasın. İyi olmadın mı?

Hazin'in gayriihtiyari gözleri dolmuştu. Neyir ise korkak bir ifadeyle karısının yüzüne bakıyordu:

— Hazin, sen artık bana çocuk demeyeceksin ya? dedi.

O, bu derdini şimdiye kadar kendisi bile hissetmeden saklamıştı. İlk defa söylerken onun acısını kendisi de anladı ve gözleri yaşardı.

Hazin hayret içindeydi... Neyir yaralı, Neyir kahraman, Neyir çocuk zannedildiğine üzgün! Onun hayatında dikkate değer bir harekete, bir hisse ilk defa tesadüf ediyordu.

Lakin onu çocukluktan ciddiyete atan bu ilk merhale, onun benliğini kemirmek için gelmişti. Tekrar Neyir'in bembeyaz yüzüne baktı ve korktu. Neyir, kendini bitap bir vaziyetle bir koltuğa atmıştı. Elleri ateş gibi yanıyordu. Hazin'in

kalbi sonsuz bir merhametle sızladı. Ve onun verdiği görüş derinliğinde hissiyatının günahını gördü. Eğer o, Neyir'i sevseydi, şüphesiz ki o böyle ölüme koşarak onu arayıp bulmayacaktı. Neyir'i kendisi ölüme göndermişti. Evleneli dört senedir, o, ne hakla kocasını ihmal etmişti. Ondan nefret ediyor değildi, fakat onu görmüyordu. Onu unutuyor, duymuyordu bile! Bütün benliği, zihni, kalbi, ruhu uzak bir hayalin esiri, etrafındaki hakiki hayata yabancı yaşamıştı. Neyir'in aşkı bu ihmale razı olabilir miydi? Onun hayatını gayesiz, hislerini heyecansız diye tenkit ederdi. Fakat büyük bir aşk, heyecanların en kuvvetlisi değil miydi?

Şimdi zavallı Neyir, hayatı pahasına kazandığı bir şerefin kuvvetiyle sevgi dilenmek için işte yanına, göğsünün kanları ağzından gelerek dönmüştü... Bu gayretten sonra o artık bir daha kalkamayacaktı.

— Neyir, Neyir!

Ve hıçkırarak onun zayıf göğsüne başını dayadı. Neyir'in gözleri saklamak istediği yaşlarla dolu, yarı sevinerek, yarı inanamayarak Hazin'i kalbi üstünde sıkıyordu.

Bir zaman sonra Neyir artık gezemez oldu, yatağa düştü. Hazin bir dakika bile onun yanından ayrılmıyordu. Bütün gecelerini uykusuz geçirerek bir anne fedakârlığıyla hastasını tedaviye çalışıyordu. Hastalık ilerledikçe merhameti, hatta sevgisi artıyordu.

Bir sabah, şafağın ilk beyazlığı pencereden girerek odanın kurşuni gölgelerini kaçırmaya başlamıştı. Masanın üstünde duran mumun ışığı artık manasını kaybederek sönük ve sarı, tıpkı ölüm döşeğindeki birinin gözü gibi titriyordu. Neyir, kumral saçlı yorgun başı yastığın üstünde, gözleri açık, karşısındaki pencereden semanın ilk pembeliklerini seyrediyordu. Sıcak bir yaz sabahıydı. Uyanmaya başlayan tabiatın, denizin sesinden, yaprakların hışıltısından, kuşların cıvıltısından doğan isimsiz fakat ahenkli uğultu, bu hasta odasının gamlı sessizliğine hayatın son bir daveti gibi giriyordu. Bahçedeki bütün çiçeklerin kokularını taşıyan taze bir hava, aralık pencereden Neyir'e kadar geliyordu.

Hazin, yatağın başı ucundaki sandalyede, yorgunluğa tahammül edemeyerek başını Neyir'in yastığına dayamış, uyuyordu. Neyir şimdi her şeyi unutmuş, onu seyrediyordu. Onun siyah saçlarından yükselen inci çiçeği kokusunu duyuyordu. Bu kokunun tesiriyle hayatının mesut bir devresini hatırladı. Hastalığı, acıları hep unuttu. Hazin'i ilk tanıdığı zamanları yaşıyordu. Aşkının şiddetini bir kere daha duydu ve çılgın bir arzuyla eğilip o siyah saçları öpmek istedi. Vücudunu kımıldatır kımıldatmaz göğsünü şiddetli bir sızı sanki yırttı. Başı tekrar yastığa düştü. Ve rüyasından uyandı. Kımıldayamadığını düşündü. Zavallı halini bütün fecaatiyle gördü. Bitmek üzere olan ömrünün son saatlerini yaşadığını anladı. "Ben galiba artık öleceğim" dedi.

Bu düşünce birden onu yıldırım gibi sarstı. Ölüm! Şimdiye kadar bu kelimenin ciddi manasını anlamamıştı. Halbuki işte ondan kurtulamayacağını anlarken onu anlıyordu. Bütün dehşetiyle, bütün telafisizliğiyle, bütün esaretiyle anlıyordu. Vahşi bir korkuyla soğuk ve siyah toprakları tasavvur etti. Vücudu üstünde gezecek, yuvalarını yapacak böcekleri gördü. Dişleri birbirine çarpıyordu. Kalbinde derin bir özlemle güneşe baktı. Gideceği karanlıklara kadar götürmek için onun nurlarıyla gözlerini doldurmak istedi, belki bir daha duyacak vaktim olmaz diye kuşların seslerini dinledi... Dinledi, dinledi... Zayıf, balmumu gibi incelmiş elleriyle sıcak yorganını okşadı. Sonra tekrar Hazin'e baktı. O soğuk ve kimsesiz karanlıklarda çürürken, Hazin kim bilir, belki başkasının olacaktı. Bu kadar genç ve güzeldi... Ağlıyordu.

Hazin birden gözlerini açtı ve yerinden fırladı:

— Neyir, bir şey mi istedin? Nen var? Aman yarabbim! Yine ağlıyorsun... Ah, ben nasıl uyuyakalmışım?

— Hazin ölüyorum.

— Ne oldun? Çok mu hastasın? Göğsün mü ağrıyor, öksürdün mü?

Hazin'in bu şefkatli merakları önünde Neyir'in kederi artıyordu. Yaşlar sık sık yüzünden yastığa düşüyor, hıçkırıkları da göğsünü sancılar içinde indirip çıkarıyorlardı.

Hazin elinde bir şişe melisa suyu, onu teskine uğraşıyordu.

— Ölüyorum Hazin! Artık öleceğim. Ve seni bırakacağım! Seni bir daha hiç, hiç görmemek üzere bırakacağım. Artık aramızda her şey bitecek...

Uzun bir öksürük nöbeti cümlesini kesti. O sinirleniyor, devam etmek istiyordu:

— Sen beni sevmedin Hazin, biliyorum. Fakat bilsen ben seni ne kadar sevdim ve ne kadar seviyorum!

— Sus, sus, Allah aşkına sus! Öksürüyorsun. Yazık, sus!

— Seni arzu etmediğin halde adeta çaldım. Padişahın emri sayesinde karım oldun. Ve ben senin güzelliğinden başka bir şey göremedim. Senin ruhuna yabancı kaldım... Senin yanında o kadar ehemmiyetsizdim ki sen bana darılmadın bile! Ne şikâyet ne de serzeniş ettin!

— Doğru değil, doğru değil!

— Doğru! Bunları şimdi pekâlâ anlıyorum. Eğer tekrar sana sahip olabilseydim, belki seni daha iyi anlar ve kendimi de sevdirirdim. Fakat artık çok geç, ölüyorum.

— Neyir, sus, Allah aşkına! Ah! Öksürüyorsun, sus!

— Hayatının dört senesini aldığım için bana darılmıyorsun ya? Söyle Hazin, kabahatimi aşkıma bağışlar mısın? Hazin, Hazin, ben öldükten sonra beni unutacaksın, değil mi? Evet, ben öldükten sonra belki de hiç gelmemişim gibi hayatına yeniden başlayacaksın.

— Neyir, sus, beni seversen sus! Göğsün ağrıyacak, ben seni yaşatacağım.

— Ben orada toprak altında yatarken sen burada şen ve mesut başkasının mı olacaksın! Bu ellerin, bu gözlerin başkasının... Seni seven ve belki de kim bilir, senin de sevdiğin birisi... Bana karşı gösterdiğin ilgisizlik başka ne olur? Senin de sevdiğin, senin gibi müstesna birisi... Mesela Demir gibi! Ah! Evet, Demir?

Ve birden Neyir sustu. Gözleri korkuyla, hayretle açılmış durdu. Hazin'e baktı. Sonra boğazında ölen bir figanla tekrarladı:

— Demir?

Hakikaten Hazin Demir'i sevebilirdi. Şimdiye kadar bunu nasıl olmuş da düşünmemişti? Kalbi sızılar, sancılarla bükülüyor, göğsü tıkanıyordu. Fakat o artık öleceğini bile unutmuştu. Hazin, Demir'i seviyordu. Demir gittikten sonra Hazin'in hıçkırıklarını, asabiyetini, kederini hatırladı. Bütün o geçmiş kıskançlık fırtınalarına rağmen kıskançlık azabını henüz hiç duymadığını ve yalnız şu dakikada öğrendiğini hissetti. Feza yokluğunda yuvarlanıyormuş gibi bir baş dönmesi hissetti. Sonra, şimdiye kadar karanlıkta yaşıyormuş gibi tanımadığı yeni bir aydınlıkla her şeyi görüyor, anlıyordu. Başı, o bir tek düşüncenin şaşkınlığı ve uğultulu sızısıyla sanki çekiçleniyordu. O, Hazin'i Demir'in elinden almıştı. Fakat şimdi yine birbirlerinin olacaklardı. Şiddetli bir öksürük tekrar göğsünü sarstı. Mendilini ağzına götürdü, kan içinde aldı. Hemen eğildi. Mendilin tutamadığı kanları leğene aktı.

Hazin, gözleri yaşlı bir mermer heykel gibi donmuş, bakıyordu. Bu, önünde ancak ölümün verdiği basiretle hakikati anlayan zavallı hasta çocuğa hayatını vermek için derin ve şiddetli bir arzu hissetti. Zavallı Neyir! İşte ölüyordu. Her şeyi anlayarak keder ve ıstırap içinde ölüyordu. Kendi günahı ne büyüktü! Ölüm yatağında bile onu insani acıların en korkuncuyla inletiyordu! Ah! Yarabbim! Bir ömrün son dakikasında bütün hakikatleri ve bütün acıları birden anlamak ne feciydi!

Hayır, ne olursa olsun onu bu azaplardan esirgeyecekti; onun bu son saatleri sakin geçirebilmesi için icap ederse yalan söyleyecekti. Tek, o, son uykusuna mesut rüyalarla başlasın!

— Neyir, niçin böyle acı şeyler söylüyorsun? Bunları nereden çıkarıyorsun? Kendine de bana da acı!

O, göğsünü boğan harharalardan kurtulmaya çalışan, acı ve boğuk bir sesle Hazin'in sözünü kesti:

— Sen onu benden önce de seviyor muydun?

Hazin, gözlerini indirdi, baygın sesini kuvvetlendirerek:

— Hayır, ne senden önce ne de sonra, dedi. O benim akrabam ve kardeşim.

— Bana bakarak cevap ver. Hakikaten... Hakikaten onu seviyor musun?

— Seviyorum. Dedim ya, bir kardeş gibi.

— Başka, başka türlü, mesela benim seni sevdiğim gibi?

Hazin, düşmemek için karyolaya dayandı. Ve gözlerini kapayarak ölen bir sesle mahcup ve mahzun:

— Hayır, dedi.

Neyir, tatmin olamıyordu. Hazin'in elinden çekerek:

— Hazin bana bak, gözlerini göreyim! Söyle, söyle benden sonra onun olacak mısın?

— Hayır, seni temin ederim!

Zavallının sesi büsbütün kısılıyor, bir türlü göğsünden çıkamıyor ve gözlerinin ve dudaklarının hareketiyle:

— Yemin et, yemin et! diye yalvarıyordu.

Hazin, sesi tutulmuş yaşlarla ve feryatlarla inleyerek:

— Yemin ederim Neyir. Yemin ederim! Hiç, hiçbir zaman Demir'in olmayacağım, dedi.

Bu cümleden sonra Hazin, kendisinde derin bir boşluk buldu. Sanki bu cümleyle bütün idrak kabiliyetini boşaltmış gibi başı uyuşuk ve hissizdi. Uykudaymış gibi silkindi. Kendine gelmek istedi. Fakat kendine yabancı kalıyordu. Başından geçen ender bir iki düşünceyi şeffaf bir kap içinde gibi seyrediyor, hissetmiyordu. Sonra yorgundu. Oh! Ne kadar yorgundu. Bütün vücudu uyuşuk, ezik, ağrılıydı. Derin bir bezginlik duydu. Evden, hayattan, bu odadan, kendisinden kaçmak istedi. Uzaklara, bir şey duyamayacağı bir yere gitmek ve orada toprağa uzanıp hissiz, düşüncesiz dinlenmek istedi... Ve bu öyle derin bir ihtiyaçtı ki önüne geçemedi. Oraya düşüvermekten korkarak tutuna tutuna hemen kapıya doğruldu. Eteğine titreyerek bir el yapıştı. Mezardan gelir gibi boğuk bir ses yalvarıyordu:

— Gitme! Nereye? Gitme! Yanımda otur. Ve gül! Bana gül! Darılma! Darıldın mı?

Hazin ona yabancı baktı. Lakin birden kendisi de sebebini ve geleceğini anlamadan, gözlerinden bir yaş tufanı inmeye başladı. Yanaklarını yakan ateşli yaşlar! Ve onlar

indikçe başka hisler geliyor ve sanki orada hâsıl olan boşluk doluyordu. Bütün acılarını unuttu. Yaşlarla dolu gözlerini tebessüme zorlayarak, acı bir zevkle:

— Neyir, niçin kendini üzdün? Bak, beni ağlattın. Benim seni sevmediğimi kim söyledi? Ben seni çok, hem pek çok seviyorum.

— Hazin sus, beni öldürüyorsun. Sen beni seviyorsun? Mümkün değil, inanamam.

— İnan! Sen iyi olacaksın ve seninle çok zaman bahtiyar yaşayacağız.

— Fakat o halde ben ölmeyeyim. Mademki sen beni seveceksin.

— Artık sus! Çabuk iyi ol! Seninle Anadolu'nun bir köyüne gidelim. Çam ormanlarının yanında küçük bir evimiz olsun. Seninle akşamları gezeriz. Sen de kuvvetlenirsin. Hiçbir şeyin kalmaz.

— Ah Hazin, meğerse ben ne bahtiyarmışım!

— Sus, çok konuştun. Bak öksürüyorsun. Vah zavallı Neyir!

Öksürük onu yine sarsıyordu. Zavallı yaralı göğsü sızlıyordu.

Nihayet nöbet geçtiği zaman başı yorgun yastığa düştü. Ağzından gelen kanları silecek kuvveti kalmamıştı. Hazin mendiliyle Neyir'in ağzını siliyordu. Fakat onun dudaklarında mesut bir tebessüm vardı.

Hazin'in eli elinde, karşısında bekleyen ölüme artık inanmadan bakıyordu. Evet, bir köyceğizde Hazin'le tıpkı şimdiki gibi el ele, birbirini severek, ağaçların yeşil gölgelerinde ne mesut yaşayacaklardı!

Neyir bu mesut rüyasını, üç gün sonra büyük bir servi ağacının gölgesindeki mezarına kadar götürdü!

VI

Demir Türkistan'da

1

Fakirlere müjde, esirlere özgürlük, kalbi kırık olanlara teselli, zulüm altında ezilenlere hürriyet vermek için geldim.[1]

Harzemşahların o mağrur payitahtlarının çinili, nakışlı enkazı yanında Köhne Ürgenç'in bugünkü boz rengi çamur kulübeleri kaderin kara yazısı gibi kızıl kumun üstüne Türk tarihinin elim bir sayfasını yazar. Köhne Ürgenç harabelerinin en mühimi meşhur Akkale'dir. Ve onun otlarla kefenlenen enkazının bile hâlâ derin bir hayatı, susmayan, sönmeyen, belki ağlayan bir azameti var. Akkale içinde, bütün o saray döküntüleri arasında en dinçleri Törebek kubbesidir. İnsan onu, o yerlere yuvarlanmış çinili duvarlar yanında hâlâ ayakta, titrek ve yaralı gördükçe şanlı mazinin defnedilmiş bir gazi naaşı farz eder yahut evlatlarının ve torunlarının mezarları ortasında ağlayan titrek ve kimsesiz bir büyükbaba mahzunluğu hatırlar.

Şehrin hüznü ahalisine de sirayet etmiş, daha doğrusu ahalinin hüznü şehri böyle mahzun bırakmış. Kim bilir? Her halde Akkale'nin dışındaki sulu, havuzlu ve oldukça güzel yeşil bağlarda bile bilmem hangi bir elem ve ıstırap havası dolaşır. İntikamları alınmayan ecdat ruhları gibi kederi, acısı hiç dinmeyen bir nefes duyulur.

Sonbaharın kısa ve kızıl günlerinden biriydi. Âlimcan Hazret akşama doğru misafirlerini aldı ve bağa indirdi.

1 Luka İncili, 4:18-19

Orada, havuzun kenarındaki yüksek sedirlere serili seccadelere oturdular. Ve bütün gün sohbet mevzularını teşkil eden olaylardan tekrar bahsetmeye başladılar.

Rus, bir tek medreselerini dün kapamıştı. Bu onları son derece üzen bir hadiseydi. Oturdukları yerden bütün şehri, etrafındaki Türkmen ağıllarıyla, uzaktaki Akkale'siyle bütün Köhne Ürgenç'i seyredebiliyorlardı. Şimdi artık batan güneş tılsımlı değneğini uzatan ihtiyar bir sihirbaz kudretiyle son ışıklarını Köhne Ürgenç'e çevirmişti. O da tıpkı masallarda olduğu gibi birdenbire binlerce ışıldayan gözle uyandı; titreyerek parlamaya, eski haşmetini, eski şaşaasını bir kere daha yaşamaya başladı... Bütün o kara kerpiç kulübeler kırmızı, eflatun ışıklarla yıkandılar. Duvarların üstündeki cam kırıntıları altın ışıltılı ziynetler oldular. Kalmukların heybetlerinden korkarak geri geri kaçmalarıyla meşhur kuleler, büründükleri pembe ışıklar altında, harap hallerini saklayarak bin sene evvelki bakir heybetlerini aldılar. Yerdekilere tenezzül etmeyip semaya ezan okuyan eski minare bile kırık tepesine rağmen biraz eski gururunu hatırladı.

Bu bir müddet sürdü. Sinsi, yükselmeye başlayan karanlık bir kere daha her şeyi örttü. Ve Köhne Ürgenç tekrar zavallı ve karanlık bir baykuş yuvası oldu.

Âlimcan Hazret başını salladı. Önündeki kara çamur şehrin değişen manzarasında kim bilir hangi hatıraları yaşadı.

— Ya bizim mescit, ne olacak? dedi.

— İzin vermiyorlarmış!

Bu cümle, hepsinin başına bir yumruk gibi indi. Ve yine, bir şey söylemeden uzun uzun düşündüler... İstedikleri neydi? Türk boyunu semaya gösteren minareler, Türk büyüklüğüyle kelime-i tevhit getiren muazzam camiler değil; mazlum ırklarına ağlayacak küçük bir mescit, ezilen maneviyatlarının yaralarına ilahi bir teselli verecek fakir bir mabet...

Âlimcan içini çekti. Ve ırkına has veciz bir ifadeyle bütün mahkûmların elemlerini ve ümitlerini sade, zavallı, bir tek cümlede ifade etti:

— Ah! Bizi kim kurtaracak?

Bu bütün Türklerin göğsünden kopup gelen bir feryattı. Hastanın beklediği fevkalâde ve meçhul bir deva gibi basit, lakin harikulâde, gözükmeyecek kadar uzak fakat her an beklenilecek kadar yakın bir ümit!

Bu cümle daima uzun bir iç çekişten başka cevap bulmazdı. Bugün ilk defa bir tebessümle karşılandı.

Hakikatte en gençleri, fakat görünüşte ihtiyara benzeyen sarı benizli, parlak gözlü, bir kolu sakat Nurullah, başını kaldırdı. Ve gülen bir sevinçle:

— Duydunuz mu? dedi. Hakan'ın memleketinden bize bir elçi gelmiş. Bize kardeşlerimiz Osmanlıların selamını getirmiş. Köyleri dolaşarak herkese iyilik ediyormuş. İşsizlere iş buluyor, okumayanlara okuma öğretiyor, fakire para, aça ekmek, kitapsıza kitap, cahile ilim veriyor; herkesi düşünüyor, herkesi seviyormuş. Ve kurtuluş gününün yaklaştığını müjdeliyormuş.

Onlar Nurullah'ı, Buhara Medresesi'ni bitirmiş bir mollaya verilecek ehemmiyetle dinliyordular. Nurullah kendi şevkinden onlara da vermek için devamlı anlatıyordu. Onlar bu haberlere şaşmadılar bile. Zaten Osmanlıların bir gün gelip kendilerini kurtaracağını biliyorlardı. Kitaplar da bunu yazmıyorlar mıydı?

— O, düşmanı bile hasta olsa, başı ucunda bekleyip şifa bulduruyormuş. Kendini öldürmek isteyene bile evini açıyormuş... Zaten kapısı kilitsiz, ekmeği açık duruyormuş... Fakirlere yardım edebilmek için kışın titreyerek soğukta yatarmış. Bütün lisanları, bütün ilimleri bilir ve her şeyi evvelden keşfedermiş...

O anlattıkça onların yüzüne bir ümit aydınlığı, gözlerine bir heyecan parlaklığı indi.

— İsmine ne diyorlar?

— Ay Demir Han...

Ve hepsi dalgın kaldılar. Bu önlerinde açılan ümit dünyasının çekimine onlar da tutulmaya başlamışlardı.

Ortalık artık tamamen kararmıştı. Ayrılmak için kalktılar. Nurullah bir müddet ayakta durdu... Sonra kararını vermiş bir adam azmiyle:

— Ben de Ay Demir Han'ın yanına gideceğim, dedi.

İhtiyarlar ona baktılar ve hiç cevap vermeden birbirlerine döndüler ve birbirlerinin gözünde tasdik ışıltısını görerek başlarını salladılar. Anlamışlardı. Bütün cevapları, bütün takdirleri, bütün hürmetleri bu baş sallamasında oldu.

2

İki yüz çadırlık bir Türkmen kabilesi Kızılkum hududunda, Ceyhun'un kenarına konmuş, tulumlarını dolduruyorlardı. İki gün sonra içine dalacakları sahra, önlerinde doğuya doğru göz alabildiğine iri dalgalı, sarı bir deniz gibi uzanıyordu.

Kızılkum'un o esrarengiz, o fırtınalı hayatı şimdi akşamlara mahsus korkunç bir sükûnetle, sanki bütün günün mücadelesinden dinlenirken, onu batıdan tehdit eden düşmanı Ceyhun, bilakis, ilkbaharın coşkunluğuyla gürleyerek kızıl ve sarı renkli sularını sahillere çarpa çarpa akıyordu.

Nehir kenarında biten zayıf otları kabile hayvanları, koyunlar, atlar, develer kemirmeye çalışıyorlar. Yuvarlak beyaz keçe çadırların önünde çocuklar tiz seslerle bağrışarak oynaşıyorlar. Kadınlar parlak tüylü kısrakların önüne çömelmiş, akşam sütünü sağıyorlar. Çadırların tepesinden yükselen beyaz duman akşam yemeğinin hazırlandığını gösteriyor.

Geçici bir misafir bu akşam kabile reisinin çadırına inmişti. Misafir, öbür çadırlardan gelen komşular ve ev sahibi ortada kaynayan buğday çorbasının etrafına dizilmişler. Reis hem odunları düzeltiyor hem misafirine soruyor:

— Ne tarafa gidiyorsunuz?

— Duymadınız mı? Demir Han Hive'ye gelmiş, ona gidiyorum.

— Evet, biliyorum.

Misafir başıyla çadırın bir köşesinde iki güzel ve şen Türkmen kızının arasında duran sarı benizli, zayıf, cılız bir kız çocuğunu göstererek:

— Kızımı Han Demir'e götürüyorum, dedi.

Ve o kadar hocaların ve muskaların beyhude geldiğini anlattı. Son şifayı Demir'den bekliyordu. Ona yaklaşan her hastanın iyi olduğunu herkes söylüyordu.

Reis:

— Ben de Han Demir'i çok görmek istiyorum, dedi. Lakin -ve eliyle çadır kapısından akşamın pembeliği içinde sakin ve güleç gözüken iki yüz çadırlı obayı misafirine göstererek- bunları kim himaye edecek... Zira diyorlar ki ona yaklaşan bir daha geri dönemiyormuş? Onun sesini, sözünü işiten ona bağlanıyormuş...

Ertesi sabah misafir, atına binip kızını terkisine aldıktan sonra uzaklaşmaya hazırlanırken, onu geçirmeye çıkan geceki ev sahibi genç reis, onun kulağına yavaşça söyledi:

— Han Demir'i gördüğün zaman de ki, Kendirlilerden ona kulluk selamı. Şuaeddin emrini tamamıyla ifa etmiş, elinden geleni yapmış. Onun için, Ruslara itaat ettiklerinden dolayı hiç sevmediği Hivelilerle bile barışmaya razı. Emir ondan, itaat bizden...

Zira onun sesini kalpler çoktan bekliyorlardı.

3

Kendilerine aşkla, muhabbetle seslenen birini duyar duymaz çiçeğe koşan arılar gibi ona koşuşmuşlardı.

Kızların sevgilisi güzel çoban, davarlarını Gazabad kanalının kenarından süre süre geldi. Kara gözlü koyunlarına, kıvırcık kuzularına bu beyaz gecenin serinliğinde güzel bir otlak arıyordu. Onları kavaklarla dut ağaçlarının sık bir ormana benzettikleri büyük meydanlığa getirdi. Ayın ölü

ışığı, soluk mavimtırak bir boya gibi ağaçların yaprakları arasından süzülerek orayı rüyaların zeminini hatırlatan hayali bir renge boyamıştı. Yaprakların gölgeleriyle oynaşan bu mavimsi ışık altında sık, uzun otlu mera, tıpkı uzun tüylü mavi bir halı gibi yayılıyordu. Kanal, ağaçların altında saklanmadığı zamanlar, soğuk kıvılcımlar saçan çelik renkli pullarla titreye titreye uzanıp gidiyordu.

Genç çoban kulak kabarttı ve bostan dolaplarının gıcırtıları arasında tanıdık bir ses aradı. Duyar gibi olunca koyunları bırakıp o tarafa gitti. Yüz adım kadar uzaklaşmamıştı ki kanalın kenarında yarım halka şeklinde oturmuş dikkatle birini bekleyen bir kalabalık gördü. Aradığını bulmuştu. Çobanlara has sessiz adımlarla yaklaştı ve yanlarına oturdu.

Sağdan soldan ağaçların arasından mütemadiyen gölgelere benzeyen sessiz ziyaretçiler gelip halkayı büyütüyorlardı.

Onlar, hepsi, ihtiyar veya genç, beyaz sakallı yahut siyah saçlı, küçük omuzlu, dik başlı, hepsi renksiz ve yırtık elbiseli işçilerdi. Hepsi toprağın öz evladı, Özbeklerdi. Tembel Hive zenginlerinin Gazabad'daki bahçelerine bakan, davarlarını süren zavallı çalışkanlardı.

Ortalarında Demir, ayın ışıklarıyla beyaz alnı halelenmiş, yüzü dalgın fakat güleç, onlara ruhundaki imanı verirken onlar yağmur yiyen kuru toprak kutsiyetiyle feyz alıyor ve yaratmaya hazırlanıyorlardı. Ömürlerinde ilk defa olarak kendilerine sevgiyle, aşkla seslenen birisini duyar duymaz, çiçeğe koşan arılar gibi ona koşuşmuşlardı. Demir'de, karanlığa girmek isteyen ışık, her yeri doldurmak için büyüyen hava gibi onların ruhuna nüfuz eden bir kudret vardı. Onlara, o çok sevdiği tabiatı misal alan basit benzetmelerle kardeş sevgisi öğretiyor, ırk aşkı anlatıyor, istikbal ümitleri veriyordu: "Siz buğdayı ekeceksiniz, çocuklarınız yiyecek. Siz çocuklarınıza kardeş sevgisi öğretirseniz çocuklarınıza da kardeş kolları açılacak." Uzun müddet söylüyor...

Çok sonra ayrıldıkları zaman hepsi, gözlerinde yeni bir anlayış parlaklığı, yeni bir âlem düşüncesi, duyulmamış

emeller hayali ve heyecanıyla gidiyorlar, her biri büyük işler yapabileceğine inanıyordu.

Zira, yağmur yiyen kuru toprak kutsiyetiyle, Demir'in imanından feyz alarak yaratmaya hazırlanıyorlardı...

4

Yeni Ürgenç'te Kalenderhane'ye götüren sokakların biri Çakıcılar'dır. İki tarafında demirci dükkânları sıralanır. Oranın kamaları bütün Asya'nın içinde meşhurdur. Bu dükkânların en karanlığında, en fakirinde küçük bir demirci çırağı, örsün karşısında ustasının tuttuğu çeliğe kuvvetli ve ölçülü darbeler indiriyordu. Sabahtan beri ateşin karşısındaydı. Terler, simsiyah olmuş yüzünün kirleri arasından yollar yaparak iniyordu.

Ustası dışarı çıktı. O da çekici örse dayayarak uzun bir nefes aldı. Kapıdan korkak bir bakışla etrafı araştıran küçük bir çocuk gözüktü. Komşunun çırağıydı. Dükkânda kimse olmadığını görünce içeri girdi:

— Usta yok mu?

Gözleri parlayarak koynundan bir kitap çıkardı.

— Bak, bana ne verdi...

— Gittin mi?

— Evet, dün gece pencereden çıkarak evine gittim. Kapı açıktı. Başımı içeri soktum. O, masa başında yazı yazıyordu. Beni görünce güldü. Ve ne iyi bir sesle sordu: "Ne istiyorsun çocuğum?" Evet, çocuğum, bana "çocuğum" dedi. Ben de anlattım: "Okumak istiyorum. Ustam razı değil, sana kaçtım da geldim" dedim. Beni yanına oturttu ve bu kitaptan okutmaya başladı. İçi resim dolu! "Sakın ustama söylemeyin, beni kovar, size de darılır, çok serttir" dedim. Biraz güldü, sonra düşündü...

— Anlaşılan ustadan korkuyor.

— Hayır, çünkü, "Yarın ustanı görürüm" dedi.

— Beni de götür, olmaz mı?

"Usta!" dedi ve bir kedi çevikliğiyle kaçtı, gitti...

5

Bu dünyada cefa ve elemden başka bir şey yok...
Bütün insanların zincirlerini kırarak dört ulvi hakikati
ve bütün insanları kurtaracak sekiz çareyi öğretmeliyim.
Buda bu kararı verir vermez kemale erdi.

Demir, bugün dalgın ve heyecanlı dolaşıyordu. İhtimal ki yürüdüğünü hissetmeden, geçtiği yerleri görmeden, yaptığını anlamadan iki saattir gidiyordu. Davul köyünün kulübelerini geçeli ne kadar olmuştu? Şimdi dağa çıkmış, çobanlar ormanına girmişti. Orada bir taşa oturdu. Başını ellerinin arasına aldı, köyün ağaçsız yolunda kendisini yakan güneşten sonra gökyüzünü saklayan kavakların dibindeki rutubet onu üşüttü. Vücudu titredi, fakat o yine hissetmedi. Beyni büsbütün başka düşüncelerde, yabancı bir hayatla yaşıyor, zalim bir kuvvetle çarpışıyordu.

Demir, Neyir'in öldüğünü duymuştu. Onu kendisine haber veren mektubu tekrar cebinden çıkardı ve bir daha okudu. Her bir kelime üstünde ayrı ayrı durarak yavaş yavaş okudu. "Zavallı Neyir!" dedi, "Biçare!"

Mektup elinde olduğu halde kalktı ve tekrar yürümeye başladı. Farkına varmaksızın geri dönüyordu. Zerefşan'ın kenarına gelince yukarı baktı. Neden ormana kadar çıkmadım diye kendine sordu. Orada oturduğunu unutmuştu.

Dere kenarında bir kavak ağacına dayandı. Gözlerini kapayarak, "Hazin, artık serbest!" dedi.

Bu cümleyi söyler söylemez, yabancı bir ağızdan işitiyormuş gibi hayretle gözlerini açtı, sonra başını önüne eğdi. Eliyle gözlerini kapadı ve tekrarladı: "Hazin serbest! Hazin benim olabilecek!"

Gözleri, dudakları, bütün yüzü güldü. Onun küçük sıcak elini kendi avucu içinde duyuyor, saçlarının ılık ve canlı yumuşaklığını, yüzüne dokunuyor gibi hissediyordu. O gün gibi: "Hazin serbest!" Hazin kendisinin olabilecek!

Sonsuz bir sevinç kalbini genişletti. Bütün varlığının üstüne rahmet gibi indi. Ve onu kendisine, kendi hayatına, kendi faaliyetine, kendi vazifesine elzem, vazgeçilmez gördü. Birlikte ne iyi çalışacaklardı. Ona ne muhtaçtı, ne muhtaçtı... Onunla, onunla! Demir, gözlerini kapıyor, parmaklarıyla şakaklarını sıkıyordu. İstese, beraber olacaklardı. İstese... İşte kendi istemesinden başka hiçbir mâni yoktu.

İstese! Bütün o telafisiz zannettiği ıstırapları nihayet dinecekti. Bütün o düşünmeye bile kendinde hak görmediği emeller hakikat olacaktı. Hazin kendisinin olacaktı. Kendisinin! Fakat istemeye hakkı var mıydı? Büyük emele hıyanet olmaz mıydı?

Birlikte, elbette daha iyi çalışacaklardı. Lakin İstanbul'da kim kalacaktı... Orada onun yerini tutacak birisi bulunmaz mıydı? Halbuki burada Hazin, kadınların kalbinde milliyet yolunu bulurdu. Onlara milliyet sevgisi öğretirdi, çocuklarını seven annelere zaten insanlık aşkı öğretmek güç değildi. Fakat bunun için bir kadın kalbi lazımdı. Hazin onlara medeniyet, ilerlemek arzusu da öğretecekti. O burada olmalıydı. Evet, burada lazımdı. Demir, kendisine o kadar yabancı gelen saadet hayalini, saadet ümidini dudaklarıyla içmek ister gibi bütün ciğerleriyle uzun uzun nefesler alıyordu.

Nihayet onun da elemi dinecekti. O da hayattan beşerî bir hisse alacaktı. "Hazin, benim olacak!" dedi. Ve kalbi aşktan genişliyor, titriyor, kuvvetli kuvvetli çarpıyordu.

"Hazin'siz bu kadar zaman nasıl yaşamışım?" diyordu. Ve onun hatırasıyla bütün vücudu eriyor, çılgın arzularla onu düşünüyordu. Birden, hiç bilmediği bir kıskançlıkla titredi. Aşktan hiç hisse almamış birisinin saf bir adanmayla sevdiği sevgilisine sahip olan bir rakip için duyacağı vahşi, maddi bir kıskançlık duydu. Neyir'in Hazin'i almasına nasıl tahammül etmişti? Şimdi bu düşünce onu isyan ettiriyordu. Kendisine işkence etmek isteyen bir ihtiyaçla onların beraber geçirdikleri hayatı takibe çalışıyor ve artık gölge olmuş bir rakibin samimiyetlerini tasavvur ettikçe çıldırıyordu. Bir zaman geldi ki hissettiği azabı o kadar arttı, o kadar arttı

ki onu artık yalnız maneviyatta değil vücudunun maddiyatında da duyar gibi oldu. Başını şiddetli bir ağrı çekiçliyor, göğsü sıkılıyor, nefesi daralıyordu.

"Hazin'i neden ona bıraktım da kaçtım!" diyordu. "Onu alıp gelmek o kadar kolayken! Bu kadar zamandır onu başkasının bilerek nasıl yaşamışım! Ondan uzak, onu görmeden nasıl yaşamışım! O olmadan beni ne yaşatmış? Ondan başka bu hayatta neyin değeri var?"

Birden dudakları kurudu, benzi sarardı. Elleriyle oturduğu taşa dayandı. Ne söylemişti? O olmadan onu ne mi yaşatmıştı? İşte kendi kendisini emele hıyanet ederken yakalıyordu. Demek Hazin, ideale birlikte çalışacak, onun muhabbetini millete çevirecek sevgili bir yardımcı olmayacaktı.

Arkadaşı değil, maksadı, gayesi olacaktı. Ondan başka bu hayatta neyin değeri var? Günah! Günah işliyordu! Aşk, heyhat, ne çabuk bencil ve nankör yapıyormuş!

Hayır, bu aşktan kaçmalı, aşktan kaçmalı! Hayır, bu aşk günah olacak! O halde? O halde? Ya o! Zavallı Hazin! O bekleyecek değil mi? Onu kendi kendine nasıl bırakacak, yalnız, terk edilmiş ve tesellisiz? Orada, daima, daima kendisini beklemeyecek miydi? Hazin'le aralarında, aşklarına dair bir kelime geçmemişti. Lakin dünyayı kuşatan ve halbuki kimsenin göremediği saydam havanın varlığına nasıl inanıyorsa onun da söylenmeyen aşkına öylece emindi. Zaten ayrıldıkları gün kâfi derecede anlaşmışlardı. Kendi gözyaşları ona bütün hakikati söylememiş miydi? Ya sonra o mektubu! Kendisini Hazin'e büsbütün bağlıyordu. Hayır! Aşk, bilhassa bu aşk ölmeyecek, hiç ölmeyecek... Zaten aşk öldürülür mü? Onu incitecek, acıtacaktı. Acılar içinde çıldırtacak ve o acıyla kuvvetini idrak ettirecek, sonra onunla mücadele edecekti. Aşkla mücadele, o mücadeleyle yaralanacak biçare hayatlar! Her birinin ayrı bir tarafa çevrilecek kardeş hayatları! Kimsesiz, zavallı, serseri olacak hayatları!

Demir, o hayatın soğuk dibini gördü. Ve ruhu üşüdü. Evet, en mukaddes ideallerin, en büyük emellerin bile bazı dakikalarda dolduramadıkları, aydınlatamadıkları o soğuk

ve karanlık hayat kuyusuna yalnız inmeyi düşündü... Ve sonra, Hazin'in bir güneş sıcaklığı, bir güneş aydınlığı, bir güneş hayatı dağıtan cazibesinin, aşkının orayı nasıl aydınlatacağını, nasıl ısıtacağını tasavvur etti. O yanında oldukça ne çok çalışacaktı. Onunla kendi kabiliyeti ne kadar artacaktı. Onun yanında, ah! Onun yanında!

Tekrar zayıfladığını, kendini çeken cazibeden kurtulamayacağını anladı. Ondan kaçmak istiyordu. Halbuki tasavvur ettiği, bu hiçbir zaman hakikat olamayacak hayal manzarasını bile uçurmaktan titriyordu.

"Hazin'siz yaşamak..." dedi. "Zavallı Hazin! Fakat ona karşı hıyanet olacak! Ona karşı hain olacağım. O beni bekleyecek. Onu bırakamam! Hazin! Hazin! Sevgili Hazin! Yarabbim! Onu ne kadar seviyorum, ne kadar seviyorum!" diye inledi...

Parmaklarını saçlarının arasına sokuyor ve onları köklerinden tutup çekiyordu.

"Fakat insanları idare etmek, insanları kurtarmak isteyen, aşkın dar hapishanesine kendini sokar mı? Ne yapmalıyım? Ne yapmalıyım?"

Oturduğu yerden fırladı ve hızlı adımlarla yürümeye başladı. Ayakları kendisini götürmekten vazgeçinceye kadar yürüdü. Taşlara çarpıyor, dereler üstünden sıçrıyor, ağaçlara başını vuruyor ve daima yürüyordu. Yürüdüğünü bilmeden, saatlerin geçtiğini anlamadan, belki vücudunu hissetmeden yürüyordu. Nihayet, düşünceye kadar yürüdü. Ve artık Hazin'i düşünmemek istedi. Fakat onun siyah gözlerini, bir ışık gibi derin ve esrarlı bakan kamaştırıcı gözlerini, yanaklarını çukurlaştıran tebessümünü daima karşısında görüyordu. Her şeyden çok sesini, o kelimeleri biraz uzatarak söyleyen sesinin ahengini ve musikisini dinleyebilmek için derin bir sevinç duyuyordu. O sevgili sesi bir daha hiç dinlemeyecek miydi?

"Demek," diyordu, "birbirimizi emsalsiz bir aşkla sevdiğimiz halde onu inciteceğim, üzeceğim, belki öldüreceğim. Ve ben de onsuz yaşayacağım! Ne yapmalıyım? Ne yap-

malıyım? Halbuki vazifem beni bekliyor. Artık vazifemin ulviyetini anlayan ruhumu da kaybetmişim. O artık benim her elemime teselli, her ıstırabıma deva olmuyor. İrademle hazırladığım saflık cennetinden büsbütün atılmışım. Lakin niçin, niçin yenemiyorum?"

Ve pişmanlıkla feryat etti: "Yenmek lazım! Hayat nedir ki aşk ne olsun? Rüya, gölge! Halbuki beni çalıştıran emel, bütün bir istikbal, bütün bir ebediyet temeli! Asırlara saadet hazırlayacak ilahi bir şefkat!"

"Bütün bir ırka muhabbet bağlayan, beşerî aşk önünde eğilir mi?" diyordu. Ve aşk acılarının üstüne çıkmaya ve oradan ilk manevi tebessümü kendisinden öğrenen Türkleri, ırk ve istikbal ümitleriyle ilk defa kendi eli altında titreyen Türk kalplerini düşünmeye çalıştı. Onların içinde boğuldukları esaret, sefalet ve zillet ummanını tasavvur etti. Onların korkarak bakışlarındaki yalvarış manasını gördü. Ve onlar için ruhunda, çocuklarını, bilhassa hasta çocuklarını, yalnız bırakıp gitmekten titreyen bir anne şefkati duydu. Onlara derin sızılarla acıdı. Onlar kimsesiz, beceriksiz, zillet ve sefalet içinde çırpınırken, o aşkın bencil bağına mı dönecekti? Asla! Bu acı ve pahalı saadet kendinden uzak olsun!

Lakin orada, kederler içinde Demir'i bekleyen zavallı Hazin! Ondan kaçtığı günü hatırladı. Vücudu aşk titreyişleriyle yumuşadı.

Hayır, hayır! Kendi vazifesi bu kadar karışık değildi. Dünyanın gafil, riyakâr ve hain hayatına ne kadar zaman evvel veda etmişti. Kendisine çizdiği basit ve düz yoldan çıkmak hakkına artık sahip değildi. Ve bunu Hazin de biliyordu. Elbet onu beklemezdi. Orada o ne iyi çalışıyordu.

"Eğer bir tek arzumu yenecek kuvvetim yoksa hangi cüretle milleti yükseltmeye geldim?" dedi. Ve günah işler gibi titreyerek gözlerini kapadı. Hazin'in uzun ve ahenkli endamını, sıcak renkli çukur yanaklarını, mahzun bakan parlak gözlerini hayalinde bir daha seyretti. Hayatını dimağıyla yaşamaya karar verenlerin bütün aşk korkusuyla onun

siyah ipek saçlarının hafızasından ayrılmayan kokusunu uzun bir nefesle hatırladı ve içini çekti.

Sonra olduğu yerden kalktı ve karanlıklarda yaşayanların ebedi felaketine iştirak için kendi gözlerini oyan bir resulün semavi acısıyla elinde duran buruşuk mektubu parça parça yırttı ve rüzgâra doğru fırlattı. Kâğıt parçaları beyaz ve küçük birer tüy gibi bir zaman havada durarak ayrı ayrı istikametlerde uçuştular, sonra birer birer yere düştüler.

O zaman, Demir, arkasına hiç bakmadan Davul köyüne doğru hızla yürüdü!

6

Sıhhatte olanlar değil, hastalar hekime muhtaçtırlar.[1]

Demir, Buhara'da İmam Kulu Han Medresesi'nde işçilere verdiği gece dersinden çıktıktan sonra o akşam evine gitmedi. Kollarında ağır bir yükle Çay Pazarı'nın sağındaki fakir ve ıssız mahallelere saptı. Soğuk ve berrak bir geceydi. Semanın mavi atlasını benekleyen yıldızların ışığında yoluna dikkatle bakıyor ve kaymamak için gayet yavaş yürüyordu. Yarım saat kadar yürüdükten sonra çamurdan bir kulübenin önünde durdu.

Beş gündür Demir, o çamur kulübenin karanlık bir odasında, kirli bir ot yatakta yatan iğrenç bir hastayı bekliyor.

Diken Musa'yı sokakta, donmuş çamurların üstünde sarhoş yatarken bulup da evine götüreli onun yanından ayrılmamıştı. Buhara'nın en ahlaksız bir Rus hafiyesi olan Kara Diken, hummanın ender nöbet aralarında Demir'i başucunda gördükçe, kirli kalbinin zehirli kinleriyle onu kovmaya çalışıyor, zatülcenbin verdiği sancıyı Demir'den yediğini hayal ettiği bir darbenin tesiri zannediyordu ve Demir'i en fena küfürlerle kovuyordu.

1 Luka İncili 5:31

Fakat onun bütün bu hiddetleri Demir'in büyük şefkati üstünde ne iz bırakabilir?

Demir onun hiç iyilik görmemiş olduğunu anlıyor ve hangi elemler, hangi felaketlerle güreşirken kötülüğün bu siyah uçurumuna düşmüş olduğunu düşünüyor, onun ruhunu kaplayan hissizlik pasını silmeye çare arıyordu.

Bu gece humma yine çok şiddetlenmişti. Demir hastanın başını soğuk suyla ıslattı. O, bu serin teması duyunca gözlerini açtı ve ilk defa insanlığa benzer bir his duydu.

— Başıma ne koydun?

— Soğuk su.

— Niçin?

— Ateşini alsın diye.

— İyi ettin, başımın ağrısını aldı.

Kara Diken bir zaman düşündü. Sonra, susmaya tahammül edemeyerek sordu:

— Sen, bana niçin bakıyorsun?

— Hastasın diye!

O, bu cevabı anlamadı. Demir'den gizlemeye çalıştığı sinsi hareketlerle elbisesinin altından elini yan tarafa götürdü. Ve orada olduğunu vehmettiği yarayı aradı. Bulamayınca büsbütün şaşırdı. Demir, kendisini vurmamış mıydı? Demek polislerin gelmesini engellemek için yanı başında durmuyordu. O halde? Acaba onu Ruslara kaç defa ihbar ettiğini bilmiyor muydu? Acaba ona elinden gelen bütün kötülükleri yaptığını duymamış mıydı? Tekrar sordu:

— Sen bana niçin bakıyorsun?

— Hastasın da ondan!

— Sen hasta olsan ben sana bakmazdım.

— Çünkü bana bakacak dostlarım var. Senin gibi yalnız olsam sen de bana bakarsın; ben senin kardeşinim.

Musa anlamadan bakıyordu. Fakat daha fazla düşünmeye üşendi, yorulmuştu. Bir zaman sonra hummanın verdiği dalgınlık arasında Demir'in kendisine doğru eğilmiş yüzünde ıstırap gördü. Niçin? Hasta beyni bunu etraflıca tahlil edemiyordu. Ve bu anlaşılmaz muamma mütemadiyen onun raha-

tını kaçırıyordu. O, hasta diye mi, ölecek diye mi acıyor? Neden? Yoksa kendisinden iğreniyor muydu? O halde ona bakmazdı. Niçin baksın? "Ben senin kardeşinim!" Kardeş! Neden, niçin? Tabii, o Musa'ya hiddetliydi. Onu ezmek için Musa neler yapmamıştı. Demir de hepsini duymuştu.

Beyni karıştı, karıştı. Bazen, bir şimşek anı, Demir'i anlar gibi oluyor. Sonra yine hemen beyni karışıyor, karışıyor ve her şeyi kaybediyordu.

Biraz sonra dalmıştı. Rüyasında yine Demir'i görüyordu.

Demir, üstünde beyaz elbiseler, kendisine doğru eğilmiş, ağlıyordu. Ve o gözyaşları birer birer altın olarak Musa'nın kucağına düşüyor, sonra Demir yumuşak eliyle onun sancısına dokunuyor ve Kara Diken her acıdan, her ıstıraptan kurtularak altınları alıp gidiyordu. Giderken arkasına dönüyor ve Demir'in önünde binlerce hasta görüyor, o daima ağlayarak her birine dokunuyor ve onların hepsi de iyileşerek altın olmuş gözyaşlarını toplayıp Musa'nın arkasından geliyorlardı.

7

Pek Sevgili Demir Bey,

Siz gideli dört sene bitti... Turan çölünde ilk çiçeklerin açılmaya başladığını uzaktan anlıyorum...

Zaten bütün milleti bir uyanma titreyişi sardı...

Siz gideli buradaki Türkler, en bedbaht zamanlarını yaşadılar. Bir senedir bizim için her yeni gün, yeni bir felaket yüküyle geldi. Zavallı Vedat Bey'in ümitleri, planları ne oldu? Hatırlar mısınız? Kuvvetli, zengin, adil bir imparatorluk! Rum, Arnavut, Bulgar dostlarına itimat... Bizden çalınan yerleri tekrar geri almak... Bu dostların hepsi bize karşı birleştiler ve bizi arkadan vurdular... Herkes bize ihanet etti. Herkes bizi inkâr etti. Bulgar, İstanbul'un kapısına dayandı. Topların sesi Fatih'in türbesini inletirken neye uğradığını bilmeyen millet mahvoldu; vatan, çiğnenen ecdat kabirleri, her şey yüzümüzü sefil bir mahcubiyetle kararttı.

Bütün memleketi baştanbaşa bir matem feryadı kapladı. Her ferdin ağlayacak bir acısı vardı. Her şeyi kaybetmiştik. Anavatandan bile parçalar vermiştik. Bütün imparatorluk çökmüştü. Herkes ümitsiz... Yaşamak için yeni bir dayanak arıyordu.

Ne olmuştu? Bunca sultanların bina ettikleri muhteşem devlet neredeydi? Babalarımızın büyüttüğü o muazzam imparatorlukta karanlık bir harabelikten başka ne kalmıştı? Ne dost ne kardeş ne emniyet...

Evet, bizi kaplayan bu karanlıklar içinde kaybolmaktan titriyorduk. Türkler sürekli bu viraneden çıkacak yeni bir yol arıyordular. Korkarak kendilerini her tarafa çarptıktan sonra elim bir acıyla nihayet maneviyatlarına sığındılar ve benliklerinin ezeli sesini aradılar. Onunla doğru yolu göreceklerini zannettiler. O zaman bu soğuk karanlıklar arasında, bu Allah'ın sükûtu içinde bir şey canlandı, ruhların ummanında sanki uzak ve esrarlı bir ilahinin ilk nağmelerini duymaya başladılar... Ve gözleri açıldı. Ve ateşli ümitler içinde – kaybolmuş ilahını tekrar bulmuş bir ümmetin şevkiyle– eskiden beri kendilerini yaşatan fakat unutulmuş, hatırlanamayan ezeli bir ideali tekrar idrak ettiler... Bütün millet en cahilden en aydına kadar benliğinde titredi. Sizin bu kadar zamandır ibadet ettiğiniz milliyet güneşi herkesin içinde doğmuştu. Cahil kısım zaten onu hiç unutmamıştı... Dimağıyla bilmiyordu, fakat bilmeden hissediyordu... O, bu emeli, asırlardan beri meçhul ve yaratılıştan gelen bir kuvvetle saklamamış mıydı? Onu yaşatan, onu ecdadına bağlayan kuvvet bu emeli de muhafaza etmişti. Aydın kısım? Onlar karanlık emelleri ruhlarında hissedecek kadar saf kalmamışlardı. İdeallerinde bile irade, düşünce, hesap, menfaat ve tesir vardı... Fakat her halde yeni emel, bizim emelimiz, onların hesaplarının çirkinliğini bile örtecek kadar aydınlık.

Görüyorsunuz ya Demir Bey, bir kere daha ışık karanlıklardan doğdu. Herkesin bizi bıraktığı, vurduğu, çaldığı bir günde kendimizi bulduk...

Siz ne yapıyorsunuz? Ne haldesiniz? Sizin hayatınızın işlerini bile seyretmek bahtiyarlığından mahrum olduğum için tesellisizim. Allahaısmarladık. İnşallah bir kere daha görüşmemiz kısmet olur.

Hazin

1914 İstanbul

8

Buda, insanları kurtarmak değil,
insanlara kendi kendilerini kurtarmayı
öğretmek için Nirvana'yı bırakmıştı.

Demir, artık çok yaşayamayacağını anlıyordu. Herkes İstanbul'da bir hakikat bulmakla iftihar ederek galeyan içindeyken, o ta uzaklarda, Asya'nın beyaz karanlıklarında, yalnız ve yoksul, beş senedir her gün yeni bir köyden yeni bir sefalet muhitine şifa ve ümit dağıtarak dolaştıktan sonra şimdi artık sönmek üzere olan hayatının son ışıklarıyla gelecekteki ırk birliğinin ilk ocağını yakmak için Semerkant'a geliyordu.

Hakiki bir müminin imanıyla karanlıklarda, yorucu sefaletler, acı hezimetler içinde, kendi idealinden, kendi kuvvetinden başka bütün düşüncelere yabancı, çektiği maddi sefaletlere, ıstıraplara lakayt, daima önünde gördüğü emel yıldızını takip ediyordu. Demir, gelecekteki Türkiye'nin muazzam cephesinin parlak ve meşhur mimarı olmayacaktı. O manasız şerefleri bırakarak buraya ırk saadetinin temel taşlarını taşımaktan elleri kanayan karanlık bir işçi olmaya gelmişti.

O, ırk birliğinin saadetini anlatmaya gelmişti. O, Türklere kendi kendilerini kurtarmayı öğretmeye gelmişti.

Bütün insanlık resulleri gibi o da karanlıkta, bir saadet ve ışık devri hazırlayan ve emelinin büyüklüğünü yalnız hayalinde görmeye mahkûm bir sanatkârdı. Demir, bütün o imanlılar gibi mabudunun büyük hayalini gördükten, ona ibadet ettikten sonra gördüğünü yaşatamadan, yalnız telkin ederek, belki inandıramadan öleceğini biliyordu.

Hakiki bir imanın verdiği ezeliliği, ebediliği kendinde duyarken kuvvetinin aczini görmek, fani bir hayatın sınırlı saatlerini saymak, semalarda uçarken, insanı toprağa raptеden bağı hissetmek, asırların, zamanın genişliğini ve milyonlarca insanın ruhani ihtiyacını kendinde saklayan bir mane-

viyatla küçük bir ömrün ve muhitin dar duvarlarına başını vurmak, istikbale, ebediyete doğru koşarken önünde yokluk uçurumunu açık görmek! Bununla beraber, bu esrimeleri, bu azapları, bu isyanları hisseden ne kadar kısa bir ömrün sahibi olsa da yine ebedi bir hayat yaşamış olur... Çünkü o, asırların, gelmiş ve gelecek bütün insanların acziyle inlemiş, bütün insanların kemale olan arzusunu duymuş, yarım kalmış hakikatlerin işkencelerini kendinde toplamış, kâinatın ebediyetini, sonsuzluğunu küçük vücudunda hissetmiş oluyor. Hayat, hisseder olmaktan ibaret değil mi? Hayatı yokluktan ayıran hissetmek değil mi? Bütün hayatların silsilesini bir tek insan küçük ömründe hissedebilir. Ve onun içindir ki böyle istisnai adamlar bütün insanlığı anlarlar, gelmiş ve gelecek bütün insanları severler.

Ruhun bu genişliği ile vücudun kudretsizliği arasındaki mücadelenin neticesinden bir şimşek, bir ışık, yeni bir hakikat çıkarsa o sanatkâra bir kahraman, bir üst-insan, bir resul diyoruz. Ve onun verdiği iz asırların, milyonlarca insanların takip edeceği yol oluyor.

Belki Demir de onlardan biriydi!

9

Bugün istasyon sabırsız ve heyecan dolu bir kalabalıkla dalgalanıyor. Şehirdeki bütün Türkler oraya toplandılar. Han Demir Semerkant'a geliyormuş!

Bu haber kaç gündür bütün ağızlarda dolaştı, bütün evleri gezdi. Bütün zihinleri merak, hayal ile doldurdu. Bütün istikbal ümitlerini kanatlandırdı. Ve nihayet bugün hepsini buraya topladı. Anneler, bu haberi birbirine müjdeledikten sonra, bugün küçük çocuklarını, hasta yavrularını kucaklayarak kafile kafile buraya koşmuş ve izdihamın ilk sıralarını doldurmuşlardı. Ve şimdi bu bekleyiş dakikalarını kısaltmak için birbirlerine Demir'in harikalarını anlatıyorlar...

Nakledenler, zaten bulutlu olan hikâyeleri büsbütün müphem harikalarla süslüyorlar. Dinleyenler de çok anlamıyorlar, fakat fevkalade hikâyeler dinlemekten memnun ve bu masal kahramanlarından daha büyük, daha muktedir adamı görmek ümidiyle bahtiyar, kalpleri heyecanla titreyerek bekliyorlar.

Onlardan biraz uzakta erkekler çay içerek bekleşiyorlar.

Çocukların cıvıltısı, yavaş yavaş annelerinin, babalarının da sesini kapatmaya başladı. Onlar bu sabah erkenden uyanıp bayramlık elbiselerini giydiler ve buraya hocalarıyla geldiler. Genç kızlar da "onu" görmek istiyorlardı. Anlayamadıkları bir hisle gözleri dalgın, zihinleri hayalle dolu, en güzel elbiselerini, siyah kadife yeleklerini giymiş, saçları iki uzun örgü, bahçelerinin en taze, en güzel kokulu gülünü koparararak Demir'i karşılamaya gelmişlerdi. Ay Demir Semerkant'a geliyormuş! Onun ismini ne kadar zamandan beri insanüstü hikâyelerin kahramanı gibi duymuşlardı. Ve o şimdi geliyordu! Onu göreceklerdi... Ay Demir Han geliyor! Uzak ve keskin bir düdük sesi. Bütün halk bir kere titredi. Herkes doğruldu, hepsinin gözleri yola dikildi... Derin bir sessizlik... Uzun vücutlu, siyah, çelik hayvan koşarak gözüktü. Ve soluk soluğa, büyük nefesler püskürterek tekrar yürümek sabırsızlığıyla titreyerek durdu. Bütün gözler meraklı meraklı onun vücudunu araştırıyorlardı. Vagonların birinden siyah elbiseli, uzun boylu, sivri sakallı, sevimli yüzlü birisi indi, Ay Demir! İşte talebeleri de atladılar ve arkasına dizildiler... O, parlak ve güzel gözleriyle bir kere etrafına bakındı. Sonra orada derin bir sessizlik içinde toplanan halka, sevimli bir tebessümle güldü... Onun bu tebessümünün ışığı o anda bütün yüzlere aksetti... Ve bütün orayı aydınlattı... Karanlıkta duran bir kalabalığa birden bir ışık gösterince nasıl derin bir gönül ferahlığıyla uzun bir nefes alırsa, onların da öyle hepsinin göğsü kabardı.

Bu ilk dakikalardan itibaren hepsi onu bütün ruhlarıyla sevmişlerdi. Anlayamadıkları bir cazibeyle ona bağlandıklarını hissettiler. Bir zaman daha hepsi sustu. Sanki Demir'in

ruhundan inen şefkat nağmelerini dinlemek istiyorlardı. En evvel bir anne çocuğuyla ona ilerledi: "Sefa geldin Han Demir!" Ve çocuğa Demir'in elini öpmesini söyledi. Sonra kendisi de öpmek istedi. Yol gösterilmişti... Hepsi, beyaz saçlılara, iki kat olmuş vücutlulara kadar birer birer onun ellerini öpmek istediler:

— Sefa geldin Han Demir, sefa geldin Han Demir!

Gözlerinde sevgi yaşı, hepsini ayrı ve yeni bir muhabbet dalgasıyla karşılıyordu...

Anneler yol üzerine dizildiler ve ona hasta yavrularını uzattılar.

— Şifa, Han Demir... Senden şifa bekliyoruz!

O her birine ayrı ayrı beklediği şifa verici kelimeyi buluyordu. Şehre döndükleri zaman bütün o halk, çobanını bulmuş koyun sürüsü gibi onun arkasına düşmüşlerdi.

10

Han Demir, sevgili hocamız, sen söyle, niçin o güzel memleketini, aileni, sevgilini bıraktın da bize geldin?

Demir'in şerefine Halil Efendi'nin gül tarlasında bir ziyafet verildi. Davetliler, yeni açılmış güllerin arasına serilmiş seccadelere oturmuş, Demir'i bekliyorlardı.

Ev sahibi, Semerkant eşrafından olan Halil Kameri, asil ve ihtilalci bir ailenin son evladıydı. Babasını hükümet Sibirya'ya sürdüğünden beri, o, babasının eserini takibe ve intikamını almaya ahdederek vatanı Hazar'ı bırakıp buraya gelmiş ve görünüşte ticaretle uğraşmaya başlamıştı. Bir çocuk denecek kadar gençti. Ve onu her günkü hayatında o kadar süslü, müsrif, nazik ve lakayt görenler onun bu aldatıcı görünüş altında ne azimli, ne milliyetperver bir ihtilalci ruhu taşıdığını tahmin edemezlerdi. Davetliler iki kısımdılar. Biri ev sahibi gibi Demir'in hakiki çömezleri, talebeleri veya meftunları... Onların başında Demir'in ilk talebesi Ziynetul-

lah'ı görüyoruz. Kendine de başkalarına da gayet sert olan bu genç hoca, mistik bir dindar ve milliyetperverdi. Sonra Kafkasyalı Şakir, Köhne Ürgençli sakat kollu Nurullah, Kazanlı Ahmedof, Taşkent'te bir gazete kurmak için gelmiş ve izin alamamış, daimi karamsar fikirlerine rağmen o da imanlı ve şevkli ve bunlar gibi daha kaç tane fikir ve hayal zengini fakir genç, açılmak için ilk güneş ışıklarını bekleyen çocuklar gibi şimdiye kadar bütün kudretlerini gösterebilmek için bir istikamet, bir rehber beklemişler...

Diğer kısım, Türk birliğinde İslam birliği gören ve anlayan sarıklı hocalar. Bunlar Demir'e bazen yardımcı, bazen düşman olacaklardı. Bu ahuntlar[1] ahali yanında pek büyük olan şöhretlerine gayet kıskançtılar.

Bu iki kısımdan başka birkaç da renksiz... Mesela Azerbaycanlı Doktor Mirza Hasan gibi; Moskova'da tahsilini bitirmiş zengin, mağrur, işsiz, her fikri bıkıncaya kadar kabul eder, sonra bırakır. Semerkant'a seyahat için gelmiş, şimdi de sosyalist olmuş.

Ahunt Ömer, orada seccadeye uzanmış, elinde tuttuğu gülü koklayan Şakir'e sordu:

— Han Demir neden bu kadar gecikti?

Şakir, uzun boyu, savaşçı, sarı ve sivri bıyıklarıyla zıt duran yumuşak mavi gözlerini kaldırdı ve:

— Han Demir, Kara Hasinof'la fakirleri gezecekti. Anlaşılan işi bitmemiş, o bizim gibi işsiz durmaz.

Ahunt'un eski deriye benzeyen sarı yüzü büsbütün buruştu. Mirza Hasan, şehrin bir aylık dedikodusunu teşkil eden o meşhur tek gözlüğünü düzelterek sordu:

— Ay Demir'in İstanbullu olduğuna emin misin?

Şakir hayretini saklayamadı:

— Neden sordun?

— İstanbul beylerine hiç benzemiyor da ondan. Ben onu gördükçe Luther'i hatırlıyorum. Sonra İstanbul gibi güzel bir memleket bırakılır da buraya gelinir mi?

---

1 Din âlimleri, okumuş din adamları.

Hiddetle başını öbür tarafa çevirdi. Hocalar anlamadan bakıyordular...

Şakir yumuşak ve masum bir hayretle:

— Han Demir'e nerelisiniz demek aklıma dünyada gelmedi. İstanbul'da doğmuş veya değil, ne ehemmiyeti var? O bir şehrin veya bir memleketin değil ki –hatta bazen Turan'ı bile ona vatan diye küçük görüyorum– insanlığın evladı. (Bir müddet düşündü, sonra fazla söylemek istemeyenler gibi başını salladı) Siz onu benim gibi tanısaydınız, dedi. Bir gün ona talebesi sordu: "Niçin o güzel memleketini, sevgili aileni bıraktın da bize geldin?" Cevabını işitseydiniz: "Benim memleketim Türk olan her yer, sevgilim, ailem, bedbaht olan her insan."

— Sen ne zamandan beri Han'ı tanıyorsun?

— Ben Han Demir'i ilk evvel Taşkent'te büyük kolera esnasında tanıdım. Çok evvelden ismini biliyordum. O zaman gördüm. Şehirde hastalık çıktı ve birden müthiş bir surette arttı. Bütün mahallelere yayıldı, günde yüz elli, iki yüz vefat oluyordu. Doktorlar hastalığın önünü alamadıktan başka hastalara yanaşmaz oldular. Korkuyorlardı. Nihayet bir zaman korku o kadar büyüdü ki bir evde hasta oldu mu ailesi hastayı bırakıp kaçıyordu. Ölen ölene. Hele fakirler... Naaşların bazısı kimsesizlikten evlerde çürüyüp kalıyordu... Artık şehrin halini siz düşünün! O esnada Han Demir geldi! Hastalığı duymuş ve koşmuştu. O hastalara bakmak için sanki semadan inmiş bir melek oldu! (Şakir'in bütün o saf meftunluğu coşarak anlatıyor, anlatıyordu, suskunluğunu unutmuştu.) Evet melek! Zira hepsine yetişti, hepsine baktı, hepsinin koruyucusu oldu, hepsini sevdi ve çoğunu iyi etti... Hepsine nasıl yetişti? Şimdi bile hayret ediyorum... Birine girer, ilaçlarını verir, banyosunu yapar, sonra oradan çıkar diğerine girer. İyileşmişlerin yemeğini yedirir, ateşlileri bekler, ıstırap içindekileri yatıştırır, gece uyuyamayanların yanında oturur... Eczaneye koşar, velhasıl her şeyi o yapardı... Gününün yirmi dört saatini de onlara veriyordu. Beşerî hiçbir zaaf, hiçbir yorgunluk onun içinde değildi. Ah, şüphesiz

Han Demir o esnalarda insandan yüksek bir şeydi... Onun bu insanüstü cesareti önünde aileler de öbür doktorlar da vazifeleri başına geldiler... Ahaliye karantina usulünü öğretti ve şehri kurtardı. Benim annem de hastalığa tutulmuştu, annemi de o kurtardı. İşte Han Demir bizleri böyle her türlü ölümlerden kurtarmak için cennet gibi memleketini, dünya güzeli İstanbul'u bırakıp gelmiş... O zamandan sonra Han Demir'i kendime hem hoca hem rehber, her şey tanıdım. Oradaki ciltçi dükkânımı, evimi sattım ve annemle birlikte Han'ın arkasına düştük. Onunla birlikte bütün Türk diyarlarını dolaştık... Ziynet, Hasan bilir ya; onlar da benimle birlikteler... Allah'tan bir isteğim var: Han'dan evvel ölmek.

Bu samimi ve derin adanma karşısında hepsi sustular... Hepsinin kalbinde büyüklük arzuları dalgalanmaya başlamıştı. Demir gelmişti, onu heyecanla karşıladılar...

Yarım saat geçmeden o hepsinin kalbine tesir etmiş ve çoğu onu ideallerinin ebedi rehberi olarak kabul etmişlerdi. O, sözleriyle, hepsinin ulviyet arzusunu, hepsinin büyüklüğünü sanki geliştiriyor, önlerinde yaktığı meşaleyle onlara henüz görmedikleri ve halbuki gördükten sonra evvelce göremediklerine hayret ettikleri birçok hakikati keşfettiriyordu. O söyledikçe bu hakikatleri onlar bilmeden de hissediyorlarmış gibi tabii, açık ve aydınlık görüyorlardı.

Yalnız Ahunt Ömer, Demir'in cazibesine boyun eğmedi. O kendisine tesir ettikçe, kendi yerleşmiş eski fikirlerini sarstıkça ondan korkuyor, onun etrafında uyandırdığı sevgi sayesinde kendi müstakbel mağlubiyetinin bir vesilesini hissediyordu. Ve kurnazlığa müracaat etti.

Demir'in her sözünü, her hareketini en iyi takdir eden kişi gibi gözüktü. Biraz sonra şaşı olan gözlerini süzerek, sesini yumuşatarak, Demir'den kendi medresesine reislik etmesini rica ediyordu. Demir'in ne kadar meşgul olduğunu bildiğini de itiraf etmekle beraber, onun milletin menfaati bahsinde ne mucizeler yaptığını işittiğini ve bilhassa medreseden çıkacak talebe kendi talebesi olursa milli emele hizmet edeceklerini de ilave ediyordu.

Demir, Ahunt'un fikrini anladı ve tebessüm etti. Demir'i kendi eline alırsa onun kuvvetinin kendi kuvvetini azaltmayacağını, bilakis arttıracağını zannediyordu. Fakat büyük bir ciddiyetle cevap verdi:

— Memnuniyetle, Ahunt Ömer, müdür değil, zira sizden iyi müdür olamaz, fakat hoca olurum. Lakin benim oraya koymak isteyeceğim yeni dersleri bilmem siz kabul eder misiniz?

— Ecnebi lisanı mı?

— Evet, lisan, idman, musiki... Musikinin ruhlar üstünde bıraktığı tesire güvenim vardır. O insanın maneviyatını değerlendirir ve yalnız iyilikleri geçirir.

Demir uzakları düşünüyordu. Orada lacivert Marmara'ya bakan balkonda beyaz ve sevgili bir gölge görüyordu. Orada ağlayan bir kemanın notaları teker teker kalbine damladı...

Ahunt tasdik ediyordu:

— Haklısınız ve siz ne isterseniz yapabilirsiniz.

Demir oradan da dört beş tane fazla talebeyle çıktı!

11

Demir, elinde bir kitap, çayhaneye girdi. Kapı açılınca içerinin dumanlı, ağır kir kokan havası onun yüzüne çarptı. Fakat o, kaşlarını bile çatmadan, dışardan onunla içeri giren temiz hava gibi saf, canlı, aynı zamanda kendinden sanki habersiz, onların içine giriyordu. Yol üstünde ayağa kalkıp iki ellerini göğüsleri üstüne kavuşturan, "Kulluk, kulluk..." diyen işçilerin ortasından, dudaklarında bir tebessümle ve bakışlarıyla onları severek, sanki okşayarak geçti ve yerine oturdu.

Demir bir aydır muntazam her akşam işçilerin toplandıkları bu kirli kahveye geliyor ve masal şeklinde yazılmış, basit bir Türk tarihini onlara okuyordu. Her akşam bir saatlerini alan bu okuma onları yormadan meraklarını celp

ederek milliyet fikrine yaklaştırıyor, kendi ırklarını, kendi varlıklarını tanımalarına hizmet ediyordu.

Onlar her akşam bu kirli dükkâna sevinçle toplanıyorlar, gençler önde, ihtiyarlar biraz daha arkada dükkânın dört tarafındaki tahta kerevetler dolduktan sonra kimisi küçük dört köşe arkasız sandalyelere, hatta bazısı yere çömelerek küme küme oturuyorlar. Hepsinin önünde çay kâseleri, mısır çörekleri, tek tük tömbeki çiğneyenler, hatta yeni yeni Türkistan'a giren nargileyle sigaradan bile içenler var. Gençler şakalaşarak, ihtiyarlar uyuklayarak Demir'in gelmesini beklerlerdi. O içeri girince hepsi birden ciddi, uyanık olur, sigaralar ezilmiş, nargileler susmuş, hatta çaylar bile ihmal edilirdi. Havanın bekleyiş ve sabırsızlıkla dolu sessizliği içinde Demir'in heyecanlı sesi yükseldiği vakit, orada onu dinleyen yüzlerce insan bir tek ruhla yaşıyor gibi sessiz, bir tek ruhla hissediyor gibi munis, bir tek ruhla düşünüyor gibi ahenk içindeydiler. Demir bitirdiği vakit sanki hepsi birden uyandılar.

Osman Baba'nın oğlu Marangoz Ali, uslu ve çalışkan bir çocuk, taşan bir ümitsizlikle içini çekerek:

— Ah, Han Demir, dedi, böyle günler görecek miyiz?

Demir bu saf ve masum soru karşısında çocuğun ilk kelimesiyle sevinen bir baba gibi heyecanlı:

— Elbet oğlum! dedi. Türkler elbet mutlu ve özgür olacaklar. Altmış milyonluk bir devlet esir kalır mı? Bilhassa senin gibi çalışkan evlatları olursa...

— Ah, bir kere Rus'un ezildiğini görecek miyiz? Biz hâkim, o esir; biz efendi, o köle olacak mı? Bütün bize yaptıklarını biz de onlara iade edecek miyiz? Nihayet?

— Hayır Ali, böyle düşünme... Bunu isteme. O günü görmeyeceğiz ve görmememiz insaniyet namına daha iyidir. Mazlumların hâkim oldukları gün zalimler kahredilmeyecek, onlar da özgür ve memnun kalacaklar. Çünkü bizim aradığımız mazlumla zalimin vaziyetlerini değiştirmek değil, bu ilelebet iki tarafı da yıkarak perişan edecek neticesiz bir işkence olurdu.

Biz, insanlığın saadetini arıyoruz. Biz de mesut olalım, onlar da olsun. Eğer onlara zulümle ceza vermek istiyorsan aldanırsın oğlum, zira emin ol ki zulmetmek, zulüm görmek kadar işkencelidir. Mağdurlar bedbaht olurlar, fakat iyi kalabilirler. Halbuki zulmeden zalim oluyor. Bundan daha büyük ceza olur mu? Hayır, hâkim olmak, zalim olmak istemiyoruz, bir zaman gelecek ki mağdur milletler, hâkim milletlerin elinden kurtulunca ikisi de birer özgür ve bahtiyar millet olacaklar. Biz bunu bekliyoruz.

— Bize mektepte dediler ki: Kuvvet hâkimdir. Kuvvet ve zaaf dünyadan kalkmadıkça daima güçlü olan zayıfı ezmeyecek mi?

— Bu senin söylediğin şimdiye kadar maalesef yaşayan bir hakikattir, Ali Usta; fakat elbet bir gün insanların saadetini hâkim yapacak başlar çıkacak ve o zaman kuvvetin hükmü kendiliğinden ölecek. Elbet insanlığı yükselten iyilikle zekâ kuvvetinden başka, bütün kuvvetlerle alay edilecek bir zaman gelecek. Kuvvete hak vermek, ceylan yiyen bir kaplanın mantığına girmektir. Elbet artık vahşi hayvan olmaktan kurtulacağız. İnsan olduğumuz gün, insanlığın mutluluğu ve özgürlüğünün hâkim olduğu gün, fazilet insanlığın tekâmülü için arandığı gün, kötülere ceza verilmeyecek. Hatta semavi cezalarla bile tehdit edilmeyecek... Semavi mükâfatlar da vaat edilmeyecek. Bütün faziletler, iyiliğin yalnız kendisi için, insanlığın güzelliği, mükemmelleşmesi için yapılacak. Kötüler de kardeş olacaklar ve bu kardeşlik sevgisi onları iyiliğe götürecek. Anladın mı oğlum Ali, kalbinde kin büyütme. Hatta hâkimine, hatta seni esir edene bile bir kardeş gözüyle bak. Kötülere acı... Acımak en büyük cezalardandır zaten... Merhameti bedbahtlara verilir zannetme, acılar muhabbetle, sevgiyle teselli edilir. Yalnız, kötülükler merhametle tedavi görmelidir.

Ve Demir kitabını kapayarak kalktı.

12

Şehadet yolu.
...ve insanlar ondan birer birer uzaklaşmaya başladılar!

Dışarda kar geceyi bile beyazlatarak, sanki ebediyen yağacak gibi tekdüze, yeknesak, sessiz ve yumuşak, hiç durmadan evleri, ağaçları, cami kubbelerini, sur duvarlarını, her yeri, her şeyi aynı örtü altına alarak, aynı şekle koyarak iniyor, iniyordu...

Demir'in Mirza Uluğ Medresesi'ndeki odası bu akşam sessiz ve soğuktu. Odayı yarı karanlıkta bırakan küçük isli bir lamba aydınlatabildiği kısımlardaki eşyanın gölgelerini heyula şekillerle duvara aksettiriyordu. Pencerelerin kapanmış tahta kapaklarındaki delikler, aralıklar gazete parçalarıyla sıkıştırılmıştı. Yirmi dört saattir yanmayan sobanın üstünde duran sürahi ile ilaç şişesinin içindeki sıvılar donmuştu...

Dipte, köşede, tahta bir kerevet üstündeki yatakta Demir, battaniyelerine sarılmış, arka üstü uzanmış, meydanda duran ellerinin birinde kâğıt, diğerinde kalem, yazı yazıyordu. Bir zaman sonra elleri soğuktan hareket etmez oldular... Onları nefesiyle ısıtmaya çalışarak yine devam ediyordu...

Nihayet yazısını bitirdi. Kâğıdı, kalemi bıraktı ve gözlerini tavana dikerek düşünmeye başladı. Şiddetiyle odayı donduran soğuk, onu yatağa seren hastalık ve bütün sefaletler, maddi ve manevi eziyetler sanki ona hiç dokunmamış gibi sararmış yüzünün hatları sakin ve müsterihti.

Daima kilitsiz duran kapı açıldı. İçeri kardan bembeyaz olmuş Ahmet girdi. Ayaklarının ucuna basarak yatağa yaklaştı... Uyuyor zannettiği Demir'i uyandırmaktan çekinerek, nefesini tutarak yüzüne baktı. Demir başını çevirdi:

— Sefa geldin Ahmet!

— Uyanık mısınız Han Demir, nasılsınız?

— Çok iyi... Sen ne âlemdesin? Kar babaya benzemişsin!

— Bu gece kar galiba bütün şehri örtecek... Fakat sizin odada sıcaklık dışarıdan fazla değil, sobanızı yakan olmadı mı? Ben evvela onu yakmaktan başlayayım.

Demir sakin ve lakayt bir sesle:

— Beyhude zahmet etme, yakacak bir şey bulamazsın, dedi...

Ahmet gözlerini önüne dikerek durdu... Sonra tekrar Demir'e büyük bir muhabbetle baktı... Ve sessizce olduğu yere oturdu. Bir müddet sonra korkak bir sesle sordu:

— Hasan geldi mi?

— Gelmesine ihtiyaç hissetmiyorum Ahmet, çok iyiyim...

O zaman Ahmet artık hiddetini saklayamadı:

— Korkak, hain! dedi. Evet, hain! Sizi, hocamızı, hamimizi tedavi etmekten korkuyor.

Ahmet ellerini, başını hep birden şaşkınlıkla, hayretle sallıyordu.

— Korkaklıkla hıyanet hep bir değil mi zaten?

Demir, Ahmet'in her daim böyle galeyan eden hiddetlerine gülerek, fakat bir arkadaş aleyhinde olmasına üzülerek yarı dargın, yarı alaycı:

— Böyle söyleme, Ahmet... dedi. Sonra bilir misin ki asıl hain olmak için cesaret lazımdır. Düşün, hıyanete götüren yolda ne kadar engel aşmak lazım? Vicdan, haysiyet, şeref, namus, aile sevgisi, dost güveni... Görüyor musun, ne kadar ezilecek şeyler! Hasan'a gelince... Görüyor ki hastalığımı ben onun kadar anlıyorum; gelmesine ne ihtiyaç? Lakin anlat bakalım, dostun Ahunt Ömer'i gördün mü?

Ahmet'in hiddeti bir kere daha kabardı:

— Allah onun gibileri bu milletin başına bela diye vermiş zaten... Millet de nankörlüğüyle ona müstahak ya... Ah Türkler ah... Sizi böyle soğuk bir odada öldürürken ne kaybettiklerini biliyorlar mı? Sözde hepsi de sizi sever... Biri hasta oldu mu yahut bir derdi oldu mu hemen size koşar. Ama işi biter bitmez çekilir... Daima bugününü düşünürler. Yarın onlar için sanki yok... Bir gün sonraki menfaatlerini

anlamıyorlar. Ahunt Ömer belası da öyle... Tillakâri Medresesi'ne sizi işi oluncaya kadar aldı... Sonra artık istemedi. Çünkü medresesi Rusların en mükemmel mektepleri kadar olmuştu. Çünkü o medrese o hale geleli bütün Türk çocuklarını oraya yolluyorlar; lakin sizin Mirza Uluğ Medresesi'ni o hale koymaya başladığınızı görünce artık iş değişti, düşmanlığı meydana vurdu. Ve her ne yapsanız aleyhinde söyledi. Ziraat bankasını bilirsiniz. Bizim gazeteyi bilirsiniz... Ruslara kadar haber vermekten korkmamıştı. Ve nihayet kapandı. Nurullah'ı Ruslar aleyhine vaaz veriyor diye yayan yine o değil mi? Medreseyi keza kapatmak için az mı uğraştı? Şimdi de bu işçi sendikasını parmağına dolamış... Yarın hutbede onu söyleyecekmiş...

— Ahmet, bu akşam pek karamsarsın. Lakin millet aleyhinde söz söyleme. Yarını düşünemiyorlar, diyorsun. Bugününü temin edenler yarını düşünür. Bizim zavallı Türkler bugün aç, sefil, mustaripken, bugünü bitirip bitirmeyeceklerine emin değilken, yarını nasıl düşünebilirler? Onlara söz söyleme, onlar kadar fedakâr, mütevekkil, itaatkâr bir millet yoktur. Hatta bu kadarını fazla buluyoruz ve onu biraz canlandırmaya uğraşıyoruz. Ahunt'a gelince... O da söylediğin kadar fena değil. Zavallı yoksa...

Kapı tekrar açıldı, Ziynetullah içeri girdi. "Hayırlı akşamlar olsun Han Demir!" dedi. Sonra bir müddet sustu. Bir şey söylemek istediğini Demir anladı:

— Ne var, Ziynet?

— Yarın Rus, medreseyi arayacakmış... Saklanacak bir şeyiniz varsa istemeye geldim.

— Merak etme, bir şey yok...

— Ahunt da yarın Külgen Camii'nde[1] işçi sendikası aleyhine konuşacakmış.

— Evet, Ahmet söyledi...

---

1 Timur'un (1336-1405) eşi Saray Melik Hanım için Semerkant'ta yaptırdığı Bibi Hanım Camii kastediliyor olmalı. Timur'a "han damadı" anlamında verilen Küreken (Gürkan) unvanından hareketle bu caminin halk arasında "Külgen/Kurkan" adıyla da anılıyor olması kuvvetle muhtemeldir.

Onlar gideli birkaç saat olmuştu. Demir karşısındaki pencerenin aralıklarından girerek odanın siyahlığını bir ok gibi delen dışarının beyazımsı rengine bakıyordu.

Başı ve elleri ateş gibi yanarken o üşüyor, dişlerini birbirine çarptıran, bütün vücudunu dikenler gibi ürperten, ayaklarından saçlarına kadar her yerini titreten bir hummayla üşüyordu. Ve bu hummanın tesiriyle gözleri açık rüyalar görüyordu. Rüya gördüğünü hissettiği ve sayıkladığını kendisi de duyduğu halde bu hummalı kâbustan kurtulamıyordu. Sinirlerine hükmedebildiği birkaç dakika esnasında kendisine darılıyor ve uyumaya çalışıyordu. Fakat yine, oda kendi etrafında oynamaya başlıyor, pencereden giren hayaller tanıdık şekiller alıyor... Beyaz ve sevgili bir hayale ne kadar benziyordu. O parlayan iki yıldız mı, yoksa ona bakan gözler mi? Ah, evet, işte orada deniz... Denizin yanında yeşil bir bahçe ve içinde beyaz bir köşk... İşte orası yasak cennet. Hazin! Orada Hazin var ve Demir ona fısıldıyordu. Hazin, Hazin... Güller, bu güllerin bahçesi nerede? Hatırlıyor musun? Senin bahçende yağmurla ezilmiş o güller ne güzeldiler... Ben onların ateş kırmızısı renklerinden kaçtımdı. Fakat seni unutmadım... Sen benim varlığımın zerrelerine kadar nüfuz ettin... Ölecek miyim? Benim yerime sen çalış. Sensiz nasıl yaşadım... Ruslara söyle Türkleri ezmesinler... Günahtır, ben razı olamam... Hayır, o Türk'tür. Ona ilişmeyin, Ahmet, Ahunt Ömer'e söyle Türk olduğunu unutmasın. Ben deli miydim Hazin? Senin aşkın benim vazifemi öldürür mü? Niçin bu kadar senedir bunları anlamadım ve senden kaçtım?

Hazin, gel... Senin ayaklarının altında öleyim. Ah, kalbim nasıl ısınıyor. Odada galiba soba yanıyor... Ne sıcak, ne sıcak... Hazin sen de benimle çalışacaksın değil mi? Ahunt Ömer'in medresesinde ders vereceksin... Ahunt çok iyi adam; fakat kulakları işitmez, zavallı... Ziynet, beni Hazin'in yanından çekmeyiniz... A, beni çağırıyorlar, bak Hazin beni çağırıyorlar, gitmeliyim... Gitmeliyim... Beni tutma. Olamaz, gitmeliyim, çağırıyorlar, bak ağlıyorum, fakat gitmeliyim.

Demir, yastığını ıslatan yaşlar ve uzun hıçkırıklar arasında uyandı... Ellerini uzatmış, Hazin'i arıyordu. Sonra titreyerek karanlıklar içinde gözlerini açtı. Kendisini ezen rüyasını hatırladı. "Hâlâ kurtulamadım mı?" dedi. Sinirlerinin zaafına mahkûm olduğuna kızıyordu, kendi kendine soruyordu: "Niçin fani bir hayatın zaafları bu kadar büyük ve hâkim oluyorlar?" Oda ne soğuk, ne soğuktu... Battaniyelerinin düştüğünü zannederek eliyle karanlıkta bakmak istedi. Fakat elini kaldıracak kuvveti yoktu. Bunu görünce kendi haline güldü. "Galiba Ahmet'in hakkı var, benim tahminim yanlış. Yaşayacak üç dört senem kalmamış; zamanı telafi için daha fazla çalışmalı" dedi.

13

Müezzinler minarelerden ineli çok olmuştu... Namaz da bitmişti. Kurkan (Külgen) Camii'nin ödağacı kokan kurşuni gölgeli, rutubetli havasında ahali artık sabırsızlanıyordu. Dışarının zehirli soğuğu buraya kadar giriyordu... Oturdukları halının altından yükselen soğuk rutubet sanki onların damarlarına giriyor, vücutlarına, kanlarına karışıyor ve onları hastalıklı bir uyuşuklukla esnetiyordu... Buradan çıkınca girecekleri çayhanenin hiç değişmeyen sıcak, ağır havasını, tütün, duman, is ve çay kokan havasını çenelerini çatırdatan esnemelerle bekliyorlar, semaverlerin buhar saçan sesini işitmek için sabırsızlanıyorlardı. Lakin kürsüdeki kısa boylu, buruşuk yüzlü, siyah sakallı hoca bir türlü vaazını bitiremiyordu... Yüzüne sevimsiz ve kurnaz bir mana veren, birbirine fazla yakın şaşı gözleriyle o şimdi etrafı uzun uzun süzdükten sonra vaazının dinî kısmını bitirdi ve kısık sesini biraz yükselterek uzun zamandır Demir hakkında hazırladığı hücuma başladı: "Bazı fesatçıların ahaliyi lüzumsuz düşünceler ve muzır teşebbüslerle doğru yoldan çıkardıklarını duydum. 'İşçi Birliği' diye bir cemiyet teşkil edecekmişsiniz..." dedi. Bu cemiyetin ne kadar günah olduğunu kendi

delilleriyle anlatmaya girişti; evvela ihtiyarlık zamanını ve ölüm halini düşünmek ve onların vereceği sefaletlere çare aramak, bu, Allah'ın iyiliğine inanmamak, kadere boyun eğmemek, daha ziyade İslam dininin esasını teşkil eden tevekküle isyan etmektir diyordu... Allah hiçbir kulunu açlıktan öldürür mü? Herkesin rızkını verir... Eğer açlıktan ölse bile onun yazısı bu yolda olduğundan onu zahire ambarına da koysanız yine ölür!

Ahalinin esnemesi birden durmuş, gözleri açılmış, semaverin sesini unutarak şimdi bütün dikkatleriyle vaazı dinlemeye başladılar: "Sonra, bu para işletilecekmiş... Demek faiz getirecek olan bu paranın zekâtı düşünüldü mü? Hayır, değil mi?" Artık hoca hiddetinden yüzü morarmış, alnı ter içinde, sesinin bütün kabiliyetiyle bağırıyor: "Cehennemin ateşini nasıl akıllarına getirmediklerine" hayretini söylüyordu. Onlar ise zavallı, dar fikirli işçiler, şimdi birbirlerine korkarak bakıştılar. Hepsinin artık uyuşukluğu büsbütün kaçan gözlerinde bir soru işareti vardı. Düne kadar makul gördükleri bir işi şimdi kendilerine ne renkle gösteriyorlardı. İyi zannettikleri şeyler altında ne kadar kötülükler gizli olduğunu hiç düşünmemişlerdi.

Akıllarıyla dün Demir'in bütün delillerini kabul etmişlerdi. Fakat şimdi Ahunt ne söylüyordu?

Hakikaten cehennemin ateşini hiç düşünmemişlerdi. Demek günah işleyeceklerdi. Demir onlara akıllarının erebileceği malum faydalardan bahsediyordu. Halbuki Ahunt, uhrevi bir fenle, meçhul cezalar ve müphem korkularla onları titretiyordu. Ahali artık salim bir fikirle menfaatini görmemeye başladı. Ahunt muvaffakiyetinden emin, devam ediyordu: "Zaten yok ziraat bankası, yok gece dersleri diye onları kaç kere kandırmışlardı. Hele Mirza Uluğ'un şimdiki hali. Oraya çocuk verip Hristiyan lisanı öğretenlerin günahı..."

Birden hiddetten ve teessürden titreyen bir ses camiin sessiz havası içinde kubbeye kadar yükseldi ve oradan uzun akislerle genişleyerek döndü:

— Günah, Ahunt Ömer, günah! Bu söylediklerin hep günah! Birbirine yardım etmek isteyen şu işçiler değil, günahı sen işliyorsun. Çünkü söylediklerine sen de inanmıyorsun. Tillakâri Medresesi'nde Hristiyan lisanı okunurken böyle söylemiyordun. Şimdi mi fena oldu? Ziraat bankası senin çiftliğini büyütürken böyle söylemiyordun. İşin bittikten sonra mı muzır oldu?

Ahunt birden korkarak susmuştu.

Halk, Ahunt'a baş tutabilecek birinin mevcut olmasına hayret ederek sesin geldiği tarafa döndüler.

Ziynet kalkmış, benzi hâlâ uçuk, gözleri şimşekli, Ahunt'un cevabını bekliyordu. Hoca tekrar feveran etti:

— Sen ne karışıyorsun? Sen kim oluyorsun!

— Bilmiyor musun, iyiliğin ve bir iyinin adamı!

Ahunt'un küçük gözleri yuvasından fırlayacak gibi büyümüş, sakalı dimdik olmuş, yüzü mosmor, haykırdı:

— Bu herifi dışarı atın!

— Ne hakla! Ben de senin gibi bir hocayım! Bir ahundum.

Herkes korku içinde yapacağı hareketten tereddütle birbirlerine bakışıyorlardı. Yüzlerce seneden beri Külgen Camii böyle bir vaka görmemişti.

Hoca haykırıyordu:

— Dışarı, dışarı! Bu herifi dışarı atacak kimse yok mu?

Hocanınkine benzeyen kısık bir ses ona cevap verdi:

— Ben atarım, merak etme hoca...

Ziynetullah bunu söyleyen kısa boylu, bir gözü kör adamı göstererek:

— Hoca! dedi. Bak haksız olduğun nasıl belli; bütün cami içinde sana taraf çıkacak yalnız memleketin en fena adamı Kara Diken bulundu.

Kara Diken cümlenin sonunu beklemeden dışarı fırlamıştı. Bu söz fazla geldi. Ahali şimdiye kadar biraz ataletten, korkudan sessiz durabiliyordu. Fakat bu sözden sonra hareketsiz durması, Ahunt'a aleni bir hakaret sayılabilirdi. Ve duramazdı, duramadı... Ne kadar olsa kendi muhitin-

den çıkan, kendisi gibi düşünen, kendisi gibi hareket eden, kendisi gibi konuşan ve gözlerini açtı açalı ona bağlı bulunduğu hocayı inkâr edemeyecekti. Sonra Ahunt, emirin[1] de baş imamıydı.

Bu cümle söylenir söylenmez Ahunt'a bir taraf çıktı. Azan bir deniz gibi gittikçe yükselen bir uğultu başladı... Hakkı var. Hakkı yok, o kim! Bu emirin imamı... Söyleyemez, söyler. Artık bütün halk muhakemesini, akıl ve fikrini kaybetti... Herkes ayağa kalkmış, bir vakaya hazırlanır gibi bekleşiyorlardı. Bazısı onları barıştırmak gerektiğini söylüyor, fakat çoğu ya bir veya öbür tarafı tutuyor, Ziynetullah hâlâ ayakta bekliyordu.

Ahunt son kuvvetiyle hâlâ bağırıyordu:

— İşitiniz, bana söylediğini işitiniz!

Ziynet'in önünde birden birisi durdu:

— Çık dışarı!

Ziynet kalbinin bütün saflığıyla şaşıyordu. O, onlar için çalışırken, onlar neden kendisine karşı böyle muamelede bulunuyorlardı?

— Çık dışarı!

Bütün kuvvetiyle seslendi:

— Nankör Ahunt, dışarı çık! Ve git Ruslarını bul!

Şimdi Ziynet'in önündekilerin bir kısmı Ahmet'e de yanaşmışlardı.

— Dışarı...

Ve yakalarından tutmak isteyen eller kalkmıştı. Ziynet nihayet onlara soruyordu:

— Sizi sevenlere böyle mi karşılık verirsiniz? Ne akılsız şeylersiniz!

— Böyle veririz...

Ve bir el Ziynet'in yüzüne inerken Ahmet'in yumruğuyla itildi. Hemen yirmi otuz yumruk birden kalktı...

O esnada ortaya bir kelime, bir ikaz gibi düştü:

— Han Demir!

1 Emir (burada): Bir kavim, şehir veya ülkenin başı, bey, reis.

Ve birden hepsi sessiz, hepsi donmuş gibi durdular... Kalkmış eller düştü... Çatık kaşlar, buruşmuş ağızlar hep birden düzeldi. Hepsi birden kabahatte yakalanan çocuklar gibi başlarını kaldıramadan önlerine bakıyorlardı...

— Han Demir, Han Demir!

Demir sessiz, gözlerinde şefkatli bir merakla kapının siyah çuha perdesi önünde duruyordu. Demir'in en büyük kuvveti, zaten gözükür gözükmez etrafında uyandırdığı muhabbetteydi. Sonra uzun bir menkıbeler silsilesi onu takip ediyordu. Her girdiği yerde sanki kendisinden ışıklı bir şefkat dalgalanıp uçar ve oradakilerin kalbine girerek herkesi kendine çekerdi. Halk uzun bir nefes aldı... Demin ateş saçanların dudaklarında bir tebessüm belirdi... Hava bile sanki hafifliyordu. Demir şimdi her şeyi düzeltecekti... Ahunt ile Ziynet'in arasını bulacak...

— Han Demir, Ziynetullah ile Ahunt darıldılar, sen onları barıştırırsın değil mi?

Onlar bütün kavgalarını unutmuşlar, birbirleriyle hemen kardeş olmuş, kimsenin de dargın kalmasını istemiyorlardı. Ahunt Ömer gençleri seyrediyordu. Bir kere daha oyunu kaybettiğini anladı. O, Demir'in aleyhine ahaliyi çevirmek istiyordu, halbuki şimdi onlar bilakis bir kere daha onun önünde eğiliyorlardı...

Fakat Demir'in kendisine merhametle bakan ışıltılı gözleri karşısında bir şey söyleyemiyordu... Utanıyordu. Onun bu suskunluğunu gören ahali, Demir'in arkasına dizildi. O anda dışardan birtakım yüksek sesler işitildi. Bütün cemaatin yüzü sarardı... Ve gayriihtiyari Demir'e biraz daha yaklaştılar...

Caminin siyah çuha perdesi bir kere daha kalktı... Ve Kara Musa, arkasında birkaç Rus inzibat memuruyla girdi, Ziynet'e doğru yürüdü. Lakin bir de Demir'i orada görünce o da donakaldı...

Demir ona baktı:

— Kara Musa! Buhara'dan gelirken iyi adam olacağına bana yemin etmiştin... Unuttun mu? dedi.

Polis, Kara Musa'nın sustuğunu görünce Ahunt'a doğru yürüdü. Ve hiddetli bir sesle sordu:

— Sen mi vaaz veriyordun?

— Evet.

— O halde tutuklusun!

Herkes şaşkınlık ve hayretle birbirine baktı. Ahunt'un dili yarı tutulmuş, Musa'ya kinli bir bakışla bakıyordu... O da hayretteydi. Fakat vakur bir ses yükseldi:

— Polis Efendi, Musa'nın ihbar ettiği benim...

Ziynet kendisini gösteriyordu.

Polis tekrar sordu:

— Burada kim vaaz veriyordu?

Ahmet, "Ahunt..." dedi. Demir ona dargın baktı.

— Rusya aleyhine kim söz söyledi?

Bütün cemaat birden biçare bir sesle:

— Kimse bir şey söylemedi... diye yalvarıyordu... Haşa... Kimse söylemedi.

Polis, Kara Musa'ya soruyordu:

— Sen kimi ihbara geldin?

Fakat Kara Musa, Demir'in dargın bakışları karşısında hiç bilmediği bir şey hissediyordu. Ömründe ilk defa utanmıştı. Yaptığı hareketten pişmandı ve susuyordu...

Polis, Ahunt'u, Diken Musa'yı, Ahmet'i, Ziynetullah ve Han Demir'i göstererek:

— Bunların hepsini tevkif edin! dedi.

14

Prens Lobosky bugün pek neşeliydi. Kaymakamın karısı güzel Madam M'den bu akşam için bir görüşme vaadi almaya nihayet muvaffak olmuştu. Bunun şerefine bugün kendisine söylenecek, adaletine sunulacak her işe hayırsever bir tarzda cevap vermeye karar vermişti!

Şimdi tuvalet odasında, karşısında daima olduğu gibi dalkavuğu Petroviç gitar çalarken o her vakitten fazla bir itinayla akşam tuvaletine başlamıştı. Kapıya vuruldu.

Prens neşesini bozmadan berberine dedi ki:

— Bak bakalım ne istiyorlar?

Berber baktı ve döndü:

— Efendim, Polis Müdürü.

— Yine mi iş? Neyse girsin! Vaadimizi unutmayalım!

Polis, Ahunt Ömer'in meselesini anlattı. Prens yarım kulakla dinliyordu. Zihni hep akşamki ziyafetteydi. Bütün vakadan tek bir şey anlamıştı: Camide iki hoca tartışmışlardı. Polis bitirince güldü ve düşünmeden Luther hakkında Papa'nın söylediği cümleyi tekrarladı:

— Sarıklı kavgası.

— Ne yapalım?

— Hepsini bırakın. Kavgalarına istedikleri gibi devam etsinler. Ve birbirlerini boğsunlar.

— Hükümet için de bahis var.

— Adam, sarıklılar hükümete ne yapabilirler? Onlar dünyanın en itaatkâr adamlarıdır. Değil mi Petroviç? Şu yeni romansı çalsana... Haydi azizim Müdür Efendi, hepsini bırak, bugün cömertliğim üstümde!

15

1916

Demir şimdi kendi kendine soruyordu: Ne olmuştu? Milletine feda ettiği hayatı, bütün kavsini dolaşarak batacağı anda mı çizdiği yoldan çıkıp gayretlerinin saflığını kaybedecekti?

Yaşayacak kaç günü kalmıştı? Bunlar, sıkıntısından şikâyet edilecek kadar değerli miydiler?

Fakat bütün bunlara rağmen Demir her gün ve her dakika İstanbul'a gitmeyi düşünüyordu. On senedir onu oraya çekmeye çalışan kuvvetin eline nihayet düşmek üzereydi. On senedir esir ettiği aşk nihayet intikamını alıyordu. Ve bütün esirlerinki gibi gaddar, sefil bir intikam! Şu ölen vücudu alaycı bir kudretle ezerken hastalığı kendisine ortak

etmişti. Biri galip geldikçe diğerinin üstünlüğü artarak zavallı Demir'i pençeleri arasında eze eze maksadından çekmeye uğraşıyorlardı.

Hastalık ilerledikçe Demir henüz bilmediği, tanımadığı beşerî arzular ve maddi ıstıraplarla Hazin'i istiyordu. Bütün şeytanların hocası ve aşkın kurnaz yardımcısı "şüphe" yine ona eziyet etmeye başlamıştı: Acaba Hazin'i hayatından uzağa atarak iyi mi yapmıştı? Hazin'le beraber olsaydılar daha faydalı bir surette çalışamazlar mıydı?

Ve bu şüphe hayatının bütün ışığını söndürüyor, onu fırtınalı bir gecede yıldızını kaybetmiş bir gemici gibi tereddütte bırakıyordu. İlk defa kendine olan itimadını kaybediyordu.

Yanında Hazin olsaydı, Hazin ve daima Hazin... Her dakika, her saniye Hazin'i düşünüyor, Hazin'i bekliyor, Hazin'i istiyor, Hazin'i ümit ediyordu.

Niçin, o da bilmiyordu. Fakat odasına yaklaşan her ayak sesini kalbi çarpıntılardan boğularak dinliyordu.

Halbuki her şey bitmiş, artık her ümit sönmüştü. Kalbinin emrini çok geç işitmişti. Ümitsiz bir acıyla telafi edilemeyecek zamanlara bakarken, yokluğa karışmak üzere olan hayatına, bitmiş varlığına acı pişmanlıklar, esefler duyuyordu. Şimdi aşkı beyhude canlanmaya çalışıyordu. Nasıl olsa baharını bitirerek solacağı zaman en mest edici kokularını saçan bir gül gibi şaşaasını veren kuvvette ölümünü bularak bugün yarın solacaktı.

Ve onu asıl çıldırtan burasıydı. Hazin'i bir kere daha görebileceğini ümide hakkı olsaydı, ihtimal ki sakin ve hatta mesut dinlenecekti.

Fakat hayır, öldürücü derecede emindi ki o Hazin'siz ölecekti. İşte bunun için gecenin şefkatli ve ketum karanlıklarına saklanabildiği zamanlar gözyaşlarını tutamıyordu. Bazen ateşler arasında zalim bir kuvvetin emriyle kalkıyor ve kaçmak, bu korkunç kimsesizlikten kaçmak, aşka doğru koşmak istiyordu. Aşk, bütün delirtici kuvvetiyle aşk, mahveden aşk, çıldırtan aşk, ebediyetin zevklerini veren aşkı istiyordu ve kendini kaybederek düşünceye kadar koşuyordu! Koştuğunu zannediyordu.

16

Hazin Hanım,

Ölüyorum... Milyonlarca insanın saadetini aramak iddiasında olan bir dimağın, asırlar için çalışmak isteyen âciz bir ömrün işte nihayet sefil neticesi: Vazifemden büsbütün başka bir sebeple ölüyorum!

Halbuki şimdi her zamandan ziyade zavallı kardeşlerim dosta, hamiye muhtaçlar. Biliyorsunuz ki Rusya, bu savaşı vesile tutarak bütün Türkleri ölüme gönderiyor. En tehlikeli yer, en hastalıklı, en şerefsiz mevki hep Türkler için... Onlarsa o kadar biçare ve âcizler ki... Sizi temin ederim, öleceğim diye onlardan mahcup oluyorum.

Söyleyin, Hazin Hanım, benim yerime gelmek istemez misiniz? Benim yerime kardeşlerinizin yanına, onlara anneliğe gelmez misiniz?

Hayatımın büyük emelini ancak size emanet ederek ölmek istiyorum. Bu emel benim hayatımın sebebi ve gayesi, varlığımın hâkimi ve harekete geçiricisiydi... Onu sizden başka kimseye emanet edemem. Ve size verirsem ömrümü bitmemiş, hayatımı sönmemiş zannedeceğim... Büyük emelin benden sonra da yaşayacağına emin olarak öleceğim.

Hazin Hanım, uzatın, ellerinizi öpeyim. Siz beni ölüme rağmen yaşatacaksınız, değil mi?

Eğer siz yanımda olsaydınız, ihtimal ki ben ölmezdim. Ve şimdi savaşa gönderilen kardeşlerin ortada kalacak yetimlerine, dullarına, öksüz annelerine teselliler dağıtabilecek, onları himayesine alacak cemiyetleri, yaralıları tedavi edecek hastaneleri hazırlayabilecektim.

Onlar her cihetçe muhtaç, her cihetçe yoksul... Ah zavallı Türkler... Biliyorum sizi orada tutan vazifeleriniz var... Lakin öyle zannediyorum ki orada sizin yerinizi tutacaklar bulunabilecek, lakin burası bombboş. Bütün arkadaşlar savaşa gittiler... Son dakikalarım azaplı...

Sizi bekliyorum, düşünün, birkaç saat geç kalırsanız belki gelemezsiniz. Halbuki gelmeniz lazım... Anlıyor musunuz, gelmelisiniz... Sizi görmeden ben ölmek istemiyorum. Of, gelin, emel için de biraz

benim için de... Sizi görmeden ölmeyeceğim... Çünkü... çünkü... Sizsiz yaşayacağımı zannettiğim için ölüyorum... Hazin Hanım, hayatımı mahveden o müthiş fırtınayı siz anlıyorsunuz değil mi? Ve beni haklı buluyorsunuz... Değil mi? Fakat ben dayanamadım, dayanamıyorum... Gelin, artık gelin, sizi istiyorum; anlıyor musunuz? İstiyorum.

Siz daima yanımda olsaydınız, belki daha fazla çalışırdık. Ah, siz daima yanımda olsaydınız... Fakat ben ne boş eseflerle vakit geçiriyorum; sönecek bir rüya için temennilerde bulunmak, uçacak bir gölgeye saadet düşünmek ne tuhaf! Ben yaşadım mı? Bu bile şüpheli!

İşte bitmiş hayatımın son birkaç gününü, geçici bir rüya diye sakin ve lakayt geçiremiyorum... Onları da canlandıran bir ümit, kanatan bir diken var. Sizi bir daha görebilecek miyim? Göremeyecek miyim? İnsan kalbi, boşlukların en sonsuzu, varlıkların en muazzamı...

Fakat gelin, Hazin Hanım, bana acıyın ve gelin, ah gelin! Derhal gelin... Sizi bir kere daha görmeliyim, anlıyor musunuz? Gelin...

Biliyorum, evet emele ihanet ediyorum... Biliyorum... Yalnız onun için yaşayamadım... Fakat hayır, siz benim yerime çalışacaksınız ve ben onu öksüz bırakmıyorum. Onu yine seviyorum, değil mi?

Gelin, beş dakika, fazla değil; beş dakika daha sizi göreyim. Sevgili gözlerinizde aradığım manayı bulsam, sonra kirpiklerinizde parlayacak yaşlarla bahtiyar, ölümün soğuttuğu ellerimi sizin sıcak parmaklarınızın arasında ısıtarak ölsem... Gelin...

Hazin, Hazin... Ölürken insan ne zayıf, ne meramsız oluyor. Sizi yanımda tasavvur etmekle bile işte ağlıyorum. Halbuki belki... Hayır, belki değil muhakkak sizi bir daha hiç, hiç göremeyeceğim... Hiç, hiç!

Ellerinizi son defa olarak öperim.

Demir

Aziz Ahmet,

Bugün hayatımda ilelebet yer tutacak! Ne diyorum? Hayatımın maksadını ve sebebini taşıyacak, beni adam yapacak bir gün demek daha doğru.

Biliyorsun ki imtihanlarımız bitti ve bugün diplomamı alacaktım. Tören parlak, fakat hüzünlü geçti. Hocamız Han hâlâ hasta, o yoktu. Ve hepimiz kederliydik!

Bu hafta içinde yirmi arkadaşım ve ben Turan'ın muhtelif şehirlerine ayrılacağız ve orada mektepler tesis etmeye, cemiyetler kurmaya, merkezler yapmaya veyahut merkezlerin münasip gördüğü hizmetleri ifaya koşacağız... Büyük Türk vazifesine zarar vermemek şartıyla her birimizin hususi işleri de olacak. Ben babamın bankasının bir şubesini ziraat bankası halinde bir köyde açarak millettaşlarıma tohum ve hayvan dağıtacağım. Kardeşim mektep hocası olacak. Fakat bütün bunlardan daha mühim bir vakayı sana anlatacağım, kazandığım ve benim göğsümü kabartan bir şerefi sana söyleyeceğim.

Herkes dağıldıktan sonra diploma alan yirmi talebe, hocalarımızın başkanlığı altında toplandık; sevgili Han Demir'e olan ebedi şükranımızı kendisine anlatacak bir usul arıyorduk. Öyle bir şey ki bizim Han'a olan hürmetimizi ve muhabbetimizi faal ve kalıcı bir surette ilelebet göstersin... Öyle bir şey ki en ücra köyde toprak ekene tohum atmayı, tarlaları canlandırmayı öğreten köy hocasından, mektepteki küçük Türklerin beyinlerini milliyet ışığına yönelten, şehir şehir, köy köy dolaşarak bir tek büyük emeli öğreten, ekonomik olarak da yardım eden hocaya kadar Türklüğe her sanatla, her meziyetle ışık saçan, Türk güneşini gösteren bütün milliyetperverler, yani bizim mektebin talebesi arasında Ay Demir'e kadar uzanan daimi bir kardeşlik bağı kursun, canlı bir rabıta yapsın ve hocamızın mukaddes çalışmalarını sonsuza dek yaşatsın. Zannedersem aradığımız canlı rabıtayı bulduk. Mektepten diploma alarak, emele bütün hayatı müddetince hizmet görmeye niyet ve yemin eden her talebe, çıkacağı gün kendi ismine hocamız Ay Demir Han'ın mukaddes ismini ilave edebilecek... Ben Ay Demir Mehmet olaca-

ğım; arkadaşım Kâzım, Ay Demir Kâzım... Ve bu isim ilavesi ona ebedi bir hürmet ifadesi olacağı, ebedi bir yücelik tevdi edeceği gibi bizi de üstümüzde taşıdığımız ismin kutsiyetini muhafazaya ve daima o isme layık olmaya teşvik edecektir.

Bu karardan sonra yirmimiz de yanımızda hocalarımızla Han'a gittik. O, sevgili yüzü sararmış, yatıyordu. Bizi görünce tebessüm etti ve memnun olduğunu belli etti.

Hepimiz hıçkırıklarımızı zapt edemeyerek ellerini öptük ve gözyaşlarımızla ıslattık, o da bizi sevdi. Şakir, hocamız Han'dan kendi ismini ismimize ilave edebilmek iznini istedi.

— Siz beni yaşatacaksınız, çocuklarım... Benim yarım bırakacağım vazifeyi seviniz, size emanet ediyorum. Ve benim görmediğim mesut günleri inşallah siz görmeye muvaffak olursunuz, dedi.

Hepimiz ağlıyorduk. O biraz sonra tekrar bize dönerek:

— Çocuklarım, bir gün gelecek ki beşerî saadeti insanların muhabbetinde ve kendini unutmakta bulacaksınız. O gün cennete ermiş olacaksınız. Artık sizin için orada durdukça elem, keder, bencil ıstıraplar ve arzular kalmayacaktır. Uhrevi bir sükûnet içinde olacaksınız. Fakat size vasiyetim: Oradan sakın dönmeyiniz. Bu, felaketlerin en fecisidir.

Sonra sesi kesildi. Ben kalbimin koptuğunu duyuyordum. Hiçbirimiz onun yanından ayrılmak istemiyorduk. Onun karşısında durdukça dünyayı, kederleri, kötülüğü, her şeyi unutmuştuk. Elbet cennet onun olduğu yerdedir...

Sonra, onu belki bir daha göremeyecektik. Görsen, yüzü ne kadar sararmıştı! Biz onun bu kadar hasta olduğunu hiç zannetmiyorduk. Ve bu fikir ayaklarımızı yere mıhlıyordu. Fakat ayrılmak lazım geldi. Son bir kere gözlerimizi onun resmiyle doldurduk ve çıktık...

Kapının önünde onun emelini yaşatacağımıza bir daha yemin ettik ve ayrıldık...

Allahaısmarladık, gözlerinden öperim.

Ay Demir
Mehmet Arslan

Şakir, Ziynet'e gayet yavaş bir sesle –henüz dalmış Demir'i uyandırmaktan çekinerek– günün olaylarını anlatıyordu.

Onlar konuşuyorken oda kapısı hafif itildi ve biraz sonra kapı kanadının önünde yirmi otuz meraklı baş göründü. Talebeler hayret içinde kaldılar; ziyaretçiler, başta Osman Baba olmak üzere, gürültüsüz adımlarla içeri giriyordular. Boğuk bir sesle –Demir'e olan nihayetsiz hürmetlerini bütün kelimelerden daha iyi anlatan işaretlerle– Demir'in sıhhatini sordular.

— Şimdi daldı. Rica ederiz uyandırmayınız!

— Hayır, hayır, uyanmasını bekleyeceğiz.

Sesler pek hafifti. Fakat on kişilik bir kalabalığın nefesi bile hastaları uyandırır. Demir, gözlerini açtı ve etrafına bakındı. Soluk dudaklarında güzel bir tebessüm gözüktü... Başını kaldırarak sordu:

— Ne istiyorsunuz, evlatlar?

Demir'in sesi işitilir işitilmez içeri elli kişi birden girmek istediler. Hepsi bu sorudan bahtiyar, onu rahatsız ettiklerinden biraz mahcup, hep birden cevap verdiler:

— Çok zaman yaşa, sevgili Ay Demir Han!

— Eksik olmayınız, evlatlar. Başka bir soracağınız yok mu?

Reisleri Osman Baba, Demir'in yatağına kadar ilerledi ve başını sallayarak kötü bir haber verenlerin vaziyetini aldı:

— Başımıza gelenleri duydun mu Han? Rusya senin memleketinle savaşta. Bizi kardeşlerimizi vurmaya gönderiyorlar. Halbuki şeyhülislam cihat ilan etmiş. Biz cihada gitmeyerek melun olacaktan başka bir de İslam ve Türk kardeşlerimize mi tüfek kaldıracağız? Sonra biz ne oluruz? Sen buna çare bulmalısın... Bizi cehennemden kurtar.

Demir yatağında doğruldu, talebeleri yanına yaklaşarak onu tuttular. O, büyük bir gayretle sesini yükselterek hepsine işittirmek istedi:

— Türkiye ile Rusya savaşacakmış. Bunu ben de duydum. Hakikaten çok büyük felaket, çocuklarım. Türkiye sizin için kanını dökecek, sizi esaretten kurtarmak için savaşa girişiyor. Siz de ona karşı elbet ateş edemezsiniz. Bunu Rusya da bilir ve sizi katiyen kardeşlerinizin karşısına göndermez. Korkmayınız, müsterih olunuz.

— Öyle ama cihatta, Almanya'ya karşı savaşmak da yasak, Rusya'ya hizmet etmek de...

Demir'in yüzü biraz sarardı. Bir zaman düşündü. Sonra başını eğerek:

— Şimdilik buna çare yok. Halen Rusya'nın emri altındasınız, değil misiniz? Cihat hür, serbest ve azade yaşayanlar için yapıldı. Siz Rusların elindesiniz. İtaat etmediğiniz takdirde sizi idam ederler. Ve bütün kardeşlerinizi zalim bir istibdat altına alırlar... Milletinizi böyle bir zulme kurban etmek sizin cihada itaat etmemenizden daha büyük günahtır.

— Nasıl olur?

— Biraz sabrediniz, Rusya'nın dikkatini çekmeden bekleyiniz. Münasip bir zamanda, kuvvetiniz olduğu bir vakitte istediklerinizi yaptırırsınız.

— Şimdiden isyan yapacağız. Burada Türkler çokluğuz. Rusları ezeriz. Biz beklemeyiz. Nasıl olsa bizim için ateş oyunu.

— Osman Baba, bu söylediğin çok fena bir şey. Muharebeye gitmek fena, fakat Türk milletini ezdirmek daha fena. Şimdi isyan zamanı değil. Henüz Rusya kuvvetli. Şimdiden biz kuvvetimizi göstermemeliyiz. Sonra o kuvveti ezmek için senelerle sürecek bir zulüm devri başlar. Hükümet acele takviye alır ve hepinizi idam eder. Kurtuluş, zannettiğinizden daha çok yakındır. Beni dinleyiniz, biraz bekleyiniz... Zannediyor musunuz ki Allah sizin mazeretinizi anlamaz ve sizi affetmez? Allah büyüktür ve farz ettiğinizden pek çok akıllı ve rahimdir; hele sizin gibi esir kulları pek sever. Zorla işlenen hataları affeder. Haydi, hepiniz işinize dönünüz. Muharebede ateş etmemenin imkânı vardır. Sakın milleti ezdirmeye vesile çıkarmayınız. Biraz sabrediniz, yakın zamanda kurtulacağız.

Aradan iki gün geçmemişti...

Semerkant gençleri, bazen birer birer, ekseriya kafile kafile, tabur tabur muharebeye gidiyorlardı. Annelerin gözyaşları artık dinmeyecekti. Demir, bunlara duyduğu acıyla kendi kalbinin fırtınalarını unutmuş, hayatından uzak yaşıyordu...

Ölüm döşeğindeki bir annenin çocuklarına karşı duyacağı hislerle, bitmemiş emeklerin ukdeleri, doyulmamış muhabbetlerin hicranı, ayrılmadan başlayan hasretlerin acılarıyla ve bütün o ikna edilmeyen endişelerle onları düşünüyordu. "Ay Demirler" bu muazzam vazifeye yetişecekler mi? Bu henüz tecrübesiz çocuklar, kimsesiz annesine bırakılan Şakir ve sakat kolu sebebiyle kalan Hasan dışında hepsi muharebeye gönderilmişlerdi. Demir, derin bir kederle başını kaldırdı ve yanından ayrılmayan Hasan ile Şakir'e baktı... Onlar da ne kadar sessiz, düşünceli ve adeta sıkılgan duruyordular.

— Çocuklar, bugün sizin bir şeyiniz, bir üzüntünüz var...

Onlar birbirlerine bakıştılar...

O esnada sanki onların endişesini kuvvetlendiren uzak bir ses –denizlerin yaslı uğultusuna benzeyen bir ses– işitildi. Bu neydi? Bir feryat! Bir kalabalık bağrışması?

İkinci bir uğultudan sonra talebelerin ihtiyatlarıyla sanki alay eden müthiş bir gürültü, yirmi otuz tabanca sesi birden patladı... Sonra tekrar o ses kudurmuşçasına hücumlarla, önündeki bütün engelleri yıkmış gibi şiddetlenerek zaferle, kuvvetli, yaklaşıyordu...

Demir, yatağında doğrulmuş, rengi atmış, dirseği yastığına, başı eline dayalı bekliyordu.

— Bu ses ne?

— ...

— Şakir, Hasan, söyleyiniz, bu ses nedir?

Şakir başını önüne eğdi ve:

— İsyan! dedi.

Demir'in soluk benzi yastığın keteninden daha beyaz oldu.

— İsyan? Demek nihayet isyanı yaptılar. Onlar dışarda hayatlarının oyununu oynarken sizin burada işiniz ne?

Hasan kuru bir sesle anlatmaya uğraşırken, Şakir iki elinin arasına başını almıştı.

Demir, Hasan'ı dinlemeden yorganını itti ve yataktan fırladı. Beş dakika sonra kapıdan çıkıyordu!

20

Şakir'in eski neşesi artık ölmüştü.

Bugün yine dirsekleri masanın üstüne dayalı, başı elleri içinde duruyordu. İhtiyar annesi de artık ağlıyordu. Mademki oğlu gülmüyor...

Oğluna bakarken onun da beyaz saçlı başı büküldü. Dudakları titredi, korkak ve titrek bir sesle sordu:

— Oğul, ne düşünüyorsun? Niçin artık hiç yüzün gülmüyor?

— Ah anne, Han çok hasta. Ve biz onun yokluğunu çabuk gösterdik. Salı günkü isyan neydi? Halbuki Han Demir ayakta olsaydı, hiçbir şey olmazdı. Onun hastalığa bile Taşkent'te nasıl hükmettiğini görmedin mi? Fakat şimdi Han hasta, ahalinin başında değil. Ahalinin saflığından istifade eden birkaç hoca onları isyana teşvik etti. Ah, hele Ahunt Ömer... Bu isyanın teşvikçisi Han'ı farz ederler ümidiyle halkı nasıl körükledi... Öyle ya, Osmanlı Türklerine karşı gelmemek... Bu Han'dan gelen bir sözdü. O gün biz ne kadar uğraştık; hep beyhude oldu. Birçok kurban verdik. Neden sonra Han duydu; ah anne, Han'ın o dakikadaki halini görseydin. Hasta canıyla uğraşırken sanki birden iyileşti... En kuvvetli zamanki halini aldı. Kendini o derece unuttu. Hemen kalktı ve olağanüstü denecek bir azimle onlara koştu ve çarpışan iki tarafın arasına girdi. Onlar Han'ı görünce birden durdular. Suçlarını anladılar... O, evvela onlara darılmış göründü. "Elleriniz kanlı, alnınız

kara, siz ne zaman kendi menfaatinizi anlayacaksınız? İşte ben artık ölüyorum. Kendinizi idare etmeyi öğrenmeyecek misiniz?" dedi. Onlar sessiz, üzgün, kabahatlerinden mahcup duruyordular. Yavaş yavaş Han onlara her şeyi anlattı. Nasıl olsa kurtuluş gününün geleceğini söyledi. Sabır lazım, dedi. Sabahki kaplanlar, kuzu sürüsü gibi evlerine döndüler; fakat artık iş işten geçmişti. Hükümet destek istedi. Bu isyan bize pek pahalıya oturacak.

Şakir'in annesi titreyerek sordu:

— Size de zararı dokunur mu?

— Milletin yanında bizim ne ehemmiyetimiz var, anne?

Beyaz saçlı baş büküldü ve yaşlarla dolu gözleri saklamak için önüne baktı.

21

Dünkü mahkemede sıkıyönetim oybirliğiyle Ahunt Ömer'in beraatine ve Demir'in idamına karar verdi. Bu, Demir'in beklediği bir neticeydi. Fakat kendisiyle beraber Şakir, Hasan ve on iki Ay Demir'i de idama mahkûm etmişlerdi. Bu hüküm Demir'i pişmanlık azaplarıyla mustarip ediyordu. Şakir'in annesi, Hasan'ın babası, zavallı ihtiyarlar ne olacaklardı?

Hüküm bu sabah icra edilecekti.

Gecenin sonuna doğruydu. Demir yattığı yerden arkadaşlarına bakıyordu; zindanın rutubetli toprağı üstüne atılmış ot minderler üstüne uzanmışlardı. Gençlikleri nihayet galip gelerek bütün kederlerine rağmen uyuyorlardı... Bu uykuyla ebediyet uykuları arasında kaç saat kalmıştı? Köşede yanan isli kandilin uhrevi ışığı onların soluk benizlerini cansız ve perişan gösteriyordu... Demir hepsini ayrı ayrı severdi... Hepsinin kendisine mahsus meziyetleri vardı. Hasan ile Şakir'in o nihayetsiz fedakârlıklarını düşündü... Ve gözleri doldu... Hepsi için ayrı ayrı ağladı... Sonra dalgın bakışları demir parmaklıklı yuvarlak pencereden gözüken

yıldızlı semanın küçük kısmına çevrildi ve orada durdu... Sabaha yakın ay oraya kadar gelmişti. Demir hâlâ uyumuyordu... Bu ince hilal niçin onun kalbini çarptırıyordu? Ah, evet, hatırladı: Sinop... Çocukluğu, anneciği ve o lacivert gece... Taş kale... Hayatına bu sonu veren o başlangıç... O akşam da ay ağlıyordu... Deniz ne güzeldi. Sabahleyin çalı yüküyle gelen ihtiyar... Zavallı... Daha sonra büyük hayat, uzun seneler, İstanbul...

Bunların hepsi ona dün gibi geliyordu... Hepsi hâlâ canlı, kuvvetli, kalbinde yaşıyordu; lakin biraz sonra hepsi, hatıraları da, onları taşıyan dimağı da kaybolacaktı... Bütün hayat bu muydu? Şimdi arkasına, mazisine son bir bakış çevirince hayat denilen o korkunç, esrar dolu, ümitle sonsuz zannolunan zincirin hakikatteki manasızlığına hayret ediyordu... O bir rüya bile değildi... Hayır, sade bir göz boyaması... Evet, evet, bir sihirle yokun var zannolunması... Ve sihir bitiyordu... Var, yok olacaktı... Bütün o geçmiş zamanlar, hepsi, hepsi yalan; İstanbul, Hazin, Hazin'in kara gözleri... Onlar da yalan mıydı? Yalan mı olacaktı? Demir'in göğsü kabardı. Onunla geçirdiği zamanları hatırladı... Hazin'in çocukluğu, Hazin'i kendisinin zannettiği zamanların bütün saadetiyle kalbi bir kere daha titredi, beyni sanki genişledi, yarım kelimelerle anlaşılan, bir bakışta okunan o emsalsiz aşk... Hazin'le geçirdiği en son gün!

Mademki aşk var, hayat da var... Acı, gaddar, kısır, yalancı ne olursa olsun, var. İsteseydi, isteseydi, o müstesna anlar şimdiye kadar belki de daha uzun zamanlar için devam edeceklerdi. Demir'in göğsünü bir şey sıktı... Nihayetsiz bir esef, acı bir pişmanlık rüzgârı sanki beyninde esti... İsteseydi... Ve onunla geçirebileceği hayatı bir daha düşündü, Hazin'in yanında severek, sevilerek yaşamak zevki... İsteseydi... Ve onların hepsini reddetmişti... Bütün o saadeti atmıştı... Artık bitti, her şey bitti, yarını bile yoktu... Bir iki saat sonra... Ebedi yokluk.

Şimdi ölümün soğuk bakışı altında kendi kendine soruyordu: Hazin'den kaçmakla iyi yapmış mıydı? Saadet ve

keder... Zevk ve elem... O kederi, elemi seçmişti... Aşkını çiğneyerek, sevgilisini iterek, onun güzel gözlerini yaşlarla doldurarak, acılara, sıkıntılara koşmuştu... Fakat ne kadar zavallılara, ne kadar biçarelere teselli dağıtmıştı... Birçok gözlerin yaşlarını dindirmişti... Kendi aşkı ve elemi başkalarına saadet dağıtmaya vesile olmuştu... Lakin Hazin'i ağlatmıştı. O ölünceye kadar ağlayacak... Fakat Hazin'e sorsaydı, o da kendisini vazifesi başına gönderirdi... Bunu pek iyi biliyordu... Sevgili Hazin... Ve Demir'in kalbindeki acı eridi, pişmanlık yerine sükûnet geldi. Hayat ne kadar dolu olsa, ne kadar mest edici anları olsa, ne kadar bahtiyar geçse yine bitecek değil miydi? Biterken hakikatinden bile şüphe edilecek bir rüya değil mi? O halde ferdî saadet, ferdî felaket ne demek? Millet ve insanlık hayatından başka hayatlar sayılır mı? Bencil bir aşk yerine ne ulvi dakikalar, kardeşlerine hizmet ettiğini zannettiren anlar tatmıştı... Evet, evet, aşkı, bütün o hicranları, özlemleri, zindan... ve kendini öldürmek için gelecek sabah, bunlar neydi? Büyük emelin temeli, kendi fedakârlığıyla satın alınacak emel sevgisi ve daha sonra milletin birliği, hürriyeti, insanlığın saadeti hep bu yolda değil miydi? Demir, sükûneti bulmuştu... Artık Demir'in de gözleri üstüne uyku, unutmanın perdesini çekti. Ortalığa kurşuni ve korkak bir ışık girmeye başladı. Birden Demir, okşayan yumuşak bir sesle seslendi:

— Gel Hazin, gel aşkımıza, artık benim vazifem bitti...

Hasan, Şakir ve on iki Ay Demirler uyandılar, silkinerek yataklarından fırladılar ve Demir'in başucuna geldiler... Zindanın sessizliği ve yarı karanlığı içinde daha da heyecanlı gelen bu sedayı büyük bir hürmetle dinliyordular. O, dudakları tebessüm ederek devam etti:

— Hazin, bak, Hazar'ın arkasından yeni bir güneş nasıl parlak çıkıyor. Türk güneşi... Bak, bütün Türk illerini aydınlattı.

Ve uzun bir nefesle:

— Oh, ne bahtiyarım... Türkler mesut olacaklar... Yarabbim, bu güneş ne sıcak! Artık kalpler üşümeyecek...

Ve yüzüne nurlar indi. Mahpusların on dördü de onun etrafında diz çökmüşler, başları bükük, yüzleri gözyaşlarıyla ıslak, önlerinde geçen bu aşk ve emel tragedyasını dinliyorlar...

Kapının kilidi gıcırdadı... Kanadın itilmesiyle son saatleri içeri giriyordu. O gürültüyle Demir gözlerini açtı. Her şeyi unutmuş bir bakışla etrafına baktı, sonra tebessüm etti ve yataktan kalktı:

— Uyanık mısınız, çocuklarım?

Ve onların sararmış yüzlerine baktı:

— Bugün ne kadar kuvvetliyim...

Ve hepsini birer birer alınlarından öptü...

— Çocuklarım bugün biz öleceğiz; fakat emelimiz artık yaşayacak, yaşasın emel, yaşasın Türkler!

Talebesi onun ellerine sarıldılar ve son defa öptüler!

22

Türk olan her yer memleketim,
üzüntüde olan her insan sevgilim, ailem.

Güneşten evvel bugün Registan Meydanı, korkunç bir sessizlik içinde bekleyen binlerce insanla dolmuştu. Tillakâri Medresesi'nin bütün pencereleri sarıklı başlarla doluydu. Lakin Mirza Uluğ Medresesi'nin bomboş kapısı sımsıkı kilitliydi. Demir'in odasının kimsesiz, açık duran pencere kanatları acı bir sesle duvarlara çarpıyordu. Meydanın tam ortasında, etrafını bir bölük polisin beklediği dikdörtgen bir boşluğa sırayla on beş kazık dikilmiş.

Oraya toplanan birkaç bin Türk, iki sene evvel Demir'i şevk ve heyecanla karşılayan aynı Semerkantlılar... Bugün benizleri atık, kısılmış dişlerinin, kurumuş, çatlamış, bembeyaz dudaklarının arasından bir kelime çıkarmadan, korkudan büyümüş gözleri Mirza Uluğ Medresesi'nden karşılarındaki yola, yoldan yine medreseye çevrilerek bekleşiyordular... Seyirci olmaktan başka ne yapabilirlerdi?

Bazısı Demir'in bir iyiliğini, belki bir tebessümünü hatırlayarak gayriihtiyari akan gözyaşlarını saklamaya uğraşırken, diğerleri o yaşların şahidi olmaktan bile korkarak başlarını çeviriyordular... Her tarafta sükût, her tarafta dehşet!

Birden karşıki yolun kıvrımından süngülü Kazaklarla kuşatılmış küçük bir kafile çıktı. Kırk kişinin muhafaza ettiği on beş adam, beyaz mahkûm elbiseleri içinde masum yüzleri daha ulvi, daha mütevekkil gözüken on beş fedakâr.

Kafile yaklaştıkça halk titreyerek içinde tanıdıklarını arıyordu. Başta Demir! Yüzü elbisesi kadar beyaz... Gözleri merhametli ve şefkatli bir bakışla etrafı süzüyor. Kafile kazıkların önünde durdu.

O zaman Demir'e ne oldu? Karşısında aniden açılmış bir cennetin ilahi nurları sanki ona aksetti... Bütün yüzüne sanki ilahi bir güzellik gelmişti. Vücudu sanki büyüdü, bütün meydanı, bütün binaları geçerek başını semaya dayamış gibi vakur durdu. Gözleri kamaşmış, beyaz dudakları saadetten sarhoş gülüyorlardı... Sağında ve solunda iki sevgili talebesi Hasan ve Şakir... Onların da gözleri imanla ışıldıyor, hocalarına bakıyordular. Arkalarında on iki Ay Demir. Hepsinin alınları itikatlarının büyüklüğü nispetinde heybetli...

Halkın nefesi tutulmuş, bu önünde oynanan ilahi fedakârlık tragedyası karşısında şaşkınlık içinde sanki ibadete yönelmiş, dünyayı unutarak dua ediyordu.

Lâ ilâhe... Lâ ilâhe... Allahuekber... Allahuekber...

Beyaz sakallı bir ihtiyar itile kakıla ilk sıraya çıkmaya çalışıyordu. Kızarmış gözlerinden inen kanlı yaşlar beyaz sakalının arasına giriyordu. Arzusuna muvaffak olup ilk sıraya çıkınca, bir müddet bir şey söylemeden, kalbini sıkarak Hasan'a baktı, baktı. Sonra uzun ve son bir nefesle "Hasan!" diyerek ruhsuz yere düştü. Hasan'ın yüzü bir az daha soldu, dudakları biraz daha sararak titrediler. Lakin bir şey söylemedi.

Onun çiğnenen vücudunu oradan kaldırmaya vakit olmadan hıçkırıklarla dolu bir çığlık daha işitildi:

— Evladım, evladım, Şakir'im; artık ben kimi bağrıma basacağım? Anan bugünü göreceğine kör olaydı...

Şakir boynu bükük, gözlerinde yaşlarla annesine tebessüm ediyordu. Fakat o, Demir'i görünce onun için de acı acı feryada başladı:

— Han Demir, seni de mi öldürüyorlar? Bunun için mi güzel İstanbul'u bırakıp bize geldin?

İki polis haşin ve hain elleriyle kadının ağzını tutarak sürüklediler.

Şakir'in yumuşak mavi gözleri yaşlar içinde boğuldu, fakat hâlâ tebessüm ediyordu.

Demir, son bir bakışla etrafına baktı, onun sevgilisi ne kadar uzaktaydı... Onun için kimse gelmeyecek miydi?

Zabitin bir işareti üzerine cellat Demir'i ilk kazığa doğru itti. O gözleriyle etrafı arıyordu: İlk sırada birkaç Ay Demir, ellerinde siyah mendillerle hocaları ve arkadaşları için ağlaşıyordular... Onlara tebessüm etti ve eliyle gayret, çalışmak işaretini son defa olarak verdi. Biraz ötede okuma öğrettiği küçük demirci çırağı, zayıf göğsünü körük gibi titreten hıçkırıklarla ağlıyordu...

Demir yine arıyor... Bakışları uzandı, halkın arkasında tenha bir köşede gezdi ve bir noktada dikkatle durdu: Tillakâri Medresesi'nin kapısının önündeki taşlıkta sarıklı bir hoca, çocuklarına Demir'i gösteriyordu. Demir'in baktığını görünce gayriihtiyari iki ellerini ona uzatarak yere kapandı; başını topraklara sürdü. Bir zaman öyle durduktan sonra yüzünü kaldırdı, elleriyle Demir'den af diledi... Demir, hayatı pahasına kazandığı günahkâra en şefkatli tebessümünü gönderdi. Sonra önüne koydukları sandalyeye çıktı. Fakat hâlâ arıyordu. "Hazin... Kim bilir? Belki, hayır, hayır, kimse yoktu..."

Gözleri mütemadiyen meydana ve meydandan kapakları duvara çarpan boş odasının pencerelerine gidiyordu... Mütemadiyen bekliyordu... Hayır, kimse yoktu. Bitti, bitti. Ve gözlerinde derin bir ümitsizlik, acı bir keder gözüktü. İkinci defa, pişmanlığa, esefe benzer bir şey hissetti... Göğsü

sıkıldı... Ah, Hazin'in yaşlarla dolacak gözlerini seyrederek ölmek saadeti... Talebesi, sandalye üstüne çıkan Demir'in önüne dizildiler... Ümitsiz gözlerle onlara baktı... Ve ağlayan bir tebessümle güldü. Halk, korkusunu unutmuş ağlıyor ve dua ediyordu.

Lâ ilâhe... Lâ ilâhe... Allah... Allah...

Demir bir daha etrafına baktı. Hayır, hayır, yok, yok... Kimse yok. Uzun bir nefesle göğsü kabardı... Bitti, bitti... Yok.

Cellat başını ilmiğe doğru itiyordu... Ümitsiz bakışlarını semaya çevirdi, güneş pembe bir sema üstünde parlak, altın ışıltılarla doğmuştu... Tabiat ne güzeldi... İşte gecenin ince hilali, serserice dolaştığı semada gündüze tutulmuştu. Ne tuhaf, aşağıya bakıyordu. Birden Demir başını çekti ve sanki veda için gür sesiyle bağırdı:

— Yaşasın Türkler!

Etrafa bir daha baktı... Yok... Yok... O zaman acı bir aceleyle başını kendisi ilmiğe geçirdi. Altından sandalyeyi çektiler... Orada asılı kaldı... Hâlâ etrafına bakıyordu. Yavaş yavaş gözkapakları ağırlaştı. İki kere başından ayağına kadar titredi... Sonra ölüm sükûneti üstüne çöktü. Artık vücudunda ne bir çırpınma ne bir hareket ne bir isyan... Yalnız başı arkaya düştü, rengi büsbütün beyazlaştı... Biraz sonra yarı açık duran gözleri baygın, sanki bakarak uyudular.

Artık Demir yoktu!

Aynı sükûnetle, aynı vakarla Hasan, Şakir ve on iki Ay Demirler şehit oldular. O zaman korkmuş duran ahali hangi tesirle uyandı, felaketinin hissini nasıl anladı? Hepsi birden etraflarına intikam almak isteyen bakışlarla bakıştılar; sonra yine hepsi birden bir tek gibi çıkan bir sesle gürleyerek haykırdılar:

— Yaşasın Han Demir, yaşasın Türkler, yaşasın Turanlılar!

Fakat artık Demir işitmiyordu.

23

Beni sevenler bir araya toplandıkça
ben daima aranızda olacağım[1]

1918

Yeşil dağın çamları arasından döne döne çıkan ince beyaz yol, yamaçlardaki o sakin ve gülümseyen köyleri birer birer geçerek tepedeki küçük mezarlığa kadar tırmanır. Bir köy mezarlığı! Yeşil bir ormanın önünde, aşağıdaki ovayı bir uçurum halinde gören küçük bir düzlükte, yolun iki tarafına bölünmüş mütevazı ve asude bir mezarlık... Hatta güler yüzlü bir mezarlık... Burada yıkılmış süslü taşlar, kararmış yaldızlı yazılar aramayınız. Şehirlerin riyayla dolu debdebesinden çok uzaktayız... Çamların yeşil gölgeleri altında uyuyan makberleri, yanlarındaki hatırasız topraktan ayırt etmek için etraflarına, bir sıra yosunlu siyah taş koyup üstlerine bir çam dalı uzatmakla yetinirler. Burada insanların son hediyeleri bundan ibarettir.

Zaten buraya, bırakacak birisini getirmedikçe kimse gelmez. Bazen geçici bir yolcu... Bu yolu takip ederek mezarlıktan geçerken –eğer şair değilse– arkasındaki ormanın heybetine dalarak ihtimal ki yolun iki tarafında kendisinden bir Fatiha isteyen sade ve fakir taşları görmez bile... Fakat bu mezarlığın da hayatı vardır... Ormanın içinden çığlıklarla gelen rüzgâr, kabirlerin matemini tutar... Çamlar, ardıçlar... Daimi sallanmalarla nihayetsiz kederleri saklarlar. Kuşlar bazen ağlar, bazen şarkı söylerler. Göklerden daima yağan ilahi şefkat buraya da bir iki tohum atar ve ilkbaharla çiçekler şimdi olduğu gibi yeşil çimenler üstünde beyaz, pembe, mavi... Semanın bir tebessümü gibi parlak fakat hazin açarlar...

İlkbaharın mavi ve yaldızlı bir sabahı... Kabirler temiz yıkanmış siyah taşlarıyla gözyaşlarına bulanmış gibiydiler... Kuşlar, çiçekler, kelebekler, yapraklar, her şey tabiatın uya-

---

1 Aziz Pavlus, *Korintoslulara Mektup*, 5:4'ten bir miktar değiştirilmiş bir ibare.

nışını söylerken yalnız onlar ebedi sessizlikleriyle uyanışa iştirak etmiyordular... Etmiyor gözüküyordular, fakat hakikatte ne oluyor... Kim bilir?

Çam ağaçlarında öten kuşlar birdenbire korkarak uçuştular. Ve onların kanat hışırtısıyla her taraf uzun uzun titredi. Sonra yolun dirseğinden iki gölge gözüktü... Rutubetli toprak üstünde adımlarının sesi ölen ziyaretçiler, bu makber sessizliğini bile uçuramadan ilerliyorlardı. Beyazlar içinde siyah saçlı bir kadın ve gözlerini mendiliyle kapamış genç bir hoca... Üstlerinde çiçekler biten bir sıra kabir önünde durdular. Genç hoca hıçkırıklar arasında:

— İşte burası! Şehir mezarlığını istememişti. Şu Batana Dağı'nı vasiyet etti. Baştaki Han... Yanındaki Hasan ve Şakir.

Bunu söyleyerek Ziynetullah ellerini kaldırdı ve gözlerinden yaşlar inerek "Fatiha" dedi. Bir zaman, için için dua etti, sonra eğildi, evvela baştaki taşı öptü, sonra öbür iki taşı da, Hasan ile Şakir'i de öptü. Diğer on iki mezarda da Fatiha okudu. "Ben sizi köyde beklerim..." diyerek uzaklaştı.

Hazin, onun hareketlerini gözüken bir sabırsızlıkla takip etmişti. Sevdiğiyle yalnız kalmak isteyen bir sevgili sabırsızlığı... Ziynetullah'ın kaybolduğunu görünce kendini dizleri üstüne bırakarak mezarın üstüne kapandı... Başını yosunlu taşlara dayayarak bir zaman uzun uzun hıçkırıklarla ağladı...

— Demir! Demirciğim... Demir!

Artık Demir yoktu. İmdat istemelerine ormanın iniltisinden başka hiçbir ses cevap vermiyordu. Bütün hayatı Demir için, Demir'in ümidiyle, hayaliyle geçmişti... En ümitsiz günlerinde bile bir mucize, onları birleştirecek bir mucize emeliyle yaşamıştı. Nihayet hasretine dayanamayarak ona aşkını söylemeye koşarken onu son bir defa bile görmeye muvaffak olamadan mezarı karşısında kalmıştı. Artık bitti, bitti. Kendisine gülen gözleri bir daha göremeyecekti. Sıcak bir heyecanla söyleyen sesi bir daha işitmeyecekti. Yorucu ve bedbaht dört savaş senesinden sonra ona koşarken onun öldüğünü yolda duyalı beri çılgın bir azapla ona hayatında niçin aşkını itiraf etmediğini kendi kendinden soruyordu.

Niçin susmuştu? Niçin? Ah, niçin? Ona söyleseydi belki ölmezdi... Belki ona acır ve yaşardı. Niçin susmuştu? Niçin? Ah, niçin? Demir'e herkesin kurallarıyla mı davranılırdı? Hiç olmazsa kendisini nasıl sevdiğini bilerek ölseydi, kalbinde hiçbir şüphe olmadan ölseydi. Belki bu deli kederle yanmayacaktı. Fakat hayır, bu ukde, bu hicran kalbinde kızgın bir demir gibi kalacaktı. Belki ondan şüphe ederek ölmüştü. "Gözlerinizde aradığım manayı görerek ölsem" diyordu. Öldü! Belki onu nasıl sevdiğini bilseydi ondan kaçmazdı ve şimdi ölmezdi... Ölmezdi... Ölmezdi!

Taşına sarılıyor, taşı göğsü üstünde sıkıyordu. Onu ısıtarak ondan hayat çıkarmak, ondan Demir'i bulmak deliliğiyle beyni dönüyordu. Demir'i son gördüğü günü hatırladı. Karanlıklar içinde ağlarken niçin ona koşmamıştı? Evet, ağlıyordu. Kendisi için ağlıyordu. Demir kendisi için ağlıyordu. Ve onu ağlarken bırakmıştı.

Deli, deli. Vazife, dünya... Demir'in yanında bunlar neydi? Hain ve deli... Demir... Demir... Demir'in aşkına her şeyi feda etmemişti, onun ağlayan gözleri artık kapanmıştı. Sevgili gözler... Ve o gözler ebedi keder manasıyla sönmüştü. Demir, kendi Demir'i artık yoktu...

Bu önündeki taşların altında şimdi bir avuç topraktı. Hissiz, korkunç bir iskelet... Bitap düşünceye kadar ağladı. Hayır, onsuz yaşayamayacaktı. Onsuz... Demek onunla geçen o sevgili günler artık birer hatıra olacaklardı. Bir daha yenilenmesi mümkün olmayan bir hatıra; ümit kabul etmeyen bir rüya... Şimdi gözyaşları arasında onunla geçen müstesna anları görüyordu. Hele bir akşam balkonda Hazin'e, "Benimle gel!" demişti. Ve o gitmemişti. Evet, evet, deliymiş; deli! Halbuki her şeyi unutarak onunla gitseydi...

Ah, o kadar azapları, o kadar elemleri vazife diye çekerken bugünü tasavvur edememişti. Bu acıyı anlayamamıştı... Şimdiyse artık Demir bu mezardaydı. Bitti. Bitti. Her şey bitti.

Hazin artık bu elemle yaşayamayacağını anladı. Bu acıları kaldıramayacağını hissetti. Ölsem kurtulur muyum, diye düşündü.

Evet, ölse... Hissiz, düşüncesiz ve elemsiz dinlense! Hissiz olmak... Hatırasız olmak; hatırasız... Fakat aşkının sevgili kalıntılarını, onları da mı duyamayacaktı? Onları da mı düşünemeyecekti? Demir'i hayalinde de mi göremeyecekti? Titredi.

Hayır, hayır... Cehennemlerin bütün azabı bir sevgili hatıra için, bir an tahayyülü için... Hayır, bütün kederler Demir'in bir hayali için.

Demir'siz ebedi kayıtsızlığı, ebedi istirahati bile küçümsüyordu. Demir'siz... Fakat Demir'in hayalini çılgın bir kıskançlıkla saklayacaktı... Başka nesi kalmıştı? Ve yine yaşlar gözlerinden indi... Onun hatları kaybolmuş sevgili yüzünü bir daha görmek için deli bir arzu duydu. Oh, onu bir kere daha görseydi! Evet, bir kerecik daha ölmeden evvel son bir defa... Ah ne olurdu? Bir iki gün daha evvel çıksaydı, savaştan evvel Rusya'ya girmiş olacaktı. Son görüşmelerini hayalinde yaşamak istedi... Onun tebessümünü tasavvur etti... Fakat hayır, göremiyordu... Ne oluyor... Hayalini de mi kaybetmişti? Yaşlı gözlerini silerek kaybolmuş hafızasını yenilemek istiyordu. Hayır, bir türlü Demir'in yüzünü tasavvur edemiyordu. "Neden, neden göremiyorum? Yoksa unuttum mu?" diye haykırıyordu... İradesiz, yarı deli, ne yaptığını bilmeden kendi kendisine söyleniyordu... "Demir, neredesin? Demir... Bitti, bitti... Demir ölmüş. Önündeki onun mezarı öyle mi? Hayır, hayır, Demir ölemezdi... Demir'le aralarında her şey bitmişti öyle mi? Mümkün değil, olamaz... Demir ölemez... Demir ölmüş, Demir öldürülmüş... Bütün yerkürede, bütün âlemde artık o yok. Nerede arasa o yok... Hayır, olamaz, yalan yalan! Demir öldürülmüş, Demir gel, Demir gel, ben geldim!"

Birdenbire onu hayalinde gördü. Boynunda iple son nefesini veriyordu. Demin hafızası kararmıştı. Şimdi ne kadar belirgin görüyordu. Gözleri yine hayatta olduğu gibi güzel ve mahmur kendisine gülüyor... Alnı gururlu, dudakları şefkatli... Belki son düşüncesi kendisi için olmuştu.

— Demir...

Hazin'in, kalp atışlarına kadar, bütün hayatı durarak ona kollarını uzatıyor ve çağırıyordu:

— Demir! Demir!

Hayır, Demir'le aralarında her şey bitmemişti. Hayır, bitemezdi. Hazin şimdiye kadar hissettiği bütün kederlerin, ümitsizliklerin daha başka kutsal bir matemle kalbinde değiştiklerini duydu. Bencilce herhangi bir şey olmayan bir şefkatle, hatta kendi kalbini bile unutan bir acıyla titreyerek Demir'in hayaline bakıyordu... Ve onun artık bu dünyada olmayan bakışları altında ıstırabın da ötesinde matemler olduğunu anlamıştı... Demir kendisinden, ağlamaktan daha büyük bir aşk istiyordu... Maddi acıları, hicranları eriyerek kutsal bir aşka dönüşürken Demir ikinci ve semavi hayatını onun kalbinde yaşayacaktı...

Kalbi dolu, fakat beyni serinlemiş, eğildi, mezarı bir daha öptü...

— Senin sevgili ve mukaddes mezarın üstüne yemin ederim ki Demir, seni öldürmekle fikrini, emelini, varlığını öldüremezler... Senin vazifeni, senin emelini kendime mübarek bir vazife edinerek senin yerine çalışacağım! Hayatında senin olamadım, sensiz inledim; fakat şimdi, sen öldükten sonra herkese, hatta ölüme rağmen aşkım seni yaşatacak sevgilim... Aşkımın mucizesiyle, seninle yaşayacağım, senin olacağım Demir! Her yenilen zorluktan sonra biraz daha seninle birleşerek, vazifemin en güç ve en yüksek noktasında senin ruhunla yaşayarak, senin zihninle düşünerek, senin ilahi kalbinle hissederek, senin müstesna varlığını kendi vücudumda saklayarak senin olacağım Demir. Sevgilim!..

* * *

Hazin'in ıslak yüzü, yaşlarla dolu gözleri parlıyor... Ağlamaktan bükülmüş dudakları, ruhundaki bir hayale tebessüm ediyordu.

O, artık kendi bencil dünyasının üstünde mukaddes bir kâinat bulmuştu... Hayatın ve ölümün üstünden Demir'e kavuşmuştu!

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

1. KUYRUKLUYILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

2. MÜREBBİYE
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

3. EFSUNCU BABA
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

4. İNTİBAH
   Namık Kemal

5. ŞAİR EVLENMESİ
   Şinasi

6. VATAN YAHUT SİLİSTRE
   Namık Kemal

7. KÜÇÜK ŞEYLER
   Samipaşazade Sezai

8. FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ
   Ahmet Mithat Efendi

9. TAAŞŞUK-I TALAT VE FİTNAT -TALAT VE FİTNAT'IN AŞKI-
   Şemsettin Sami

10. MAİ VE SİYAH
    Halit Ziya Uşaklıgil

11. REFET
    Fatma Aliye

12. TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?
    Mizancı Murat

13. ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU
Muallim Naci

14. DOLAPTAN TEMAŞA
Ahmet Mithat Efendi

15. GULYABANİ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

16. SALON KÖŞELERİNDE
Safveti Ziya

17. FALAKA
Ahmet Rasim

18. A'MÂK-I HAYAL -HAYALİN DERİNLİKLERİ-
Filibeli Ahmet Hilmi

19. ŞEYTANKAYA TILSIMI
Ahmet Mithat Efendi

20. ÇİNGENE
Ahmet Mithat Efendi

21. SERGÜZEŞT
Samipaşazade Sezai

22. ZEHRA
Nabizade Nâzım

23. GENÇ KIZ KALBİ
Mehmet Rauf

24. BİZE GÖRE -VE BİR SEYAHATİN NOTLARI-
Ahmet Haşim

25. SEYAHAT JURNALİ
Âli Bey

26. GÖNÜL BİR YEL DEĞİRMENİDİR SEVDA ÖĞÜTÜR
Hüseyin Rahmi Gürpınar

27. HAZAN BÜLBÜLÜ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

28. AŞK-I MEMNU
Halit Ziya Uşaklıgil

29. KÜRK MANTOLU MADONNA
Sabahattin Ali

30. LEVAYİH-İ HAYAT -HAYATTAN SAHNELER-
Fatma Aliye

31. İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN
Sabahattin Ali

32. KUYUCAKLI YUSUF
Sabahattin Ali

33. HENÜZ 17 YAŞINDA
Ahmet Mithat Efendi

34. DEĞİRMEN
Sabahattin Ali

35. ŞIRÇA KÖŞK
Sabahattin Ali

36. YENİ DÜNYA
Sabahattin Ali

37. KAĞNI
Sabahattin Ali

38. EYLÜL
Mehmet Rauf

39. HALAS -KURTULUŞ-
Mehmet Rauf

40. GUREBAHANE-İ LAKLAKAN -GARİBAN LEYLEKLER EVİ-
Ahmet Haşim

41. SES
Sabahattin Ali

42. KÜÇÜK PAŞA
Ebubekir Hâzım Tepeyran

43. TOPLU HİKÂYELERİ: SENİN İÇİN
Tevfik Fikret

44. SİYAH GÖZLER
Cemil Süleyman

45. TOPLU HİKÂYELERİ / I. CİLT (1902-1911)
BAHAR VE KELEBEKLER
Ömer Seyfettin

46. FERDÂ-YI GARÂM -AŞKIN YARINI-
Mehmet Rauf

47. MENFİ -SÜRGÜN-
Fazlı Necip

48. TOPLU HİKÂYELERİ / II. CİLT (1911-1914)
PRİMO TÜRK ÇOCUĞU
Ömer Seyfettin

49. KARABİBİK
Nabizade Nâzım

50. ŞIPSEVDİ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

51. ESRÂR-I CİNÂYÂT
Ahmet Mithat Efendi

52. AYYAR HAMZA - KOKONA YATIYOR
Âli Bey

53. ZAVALLI NECDET
Saffet Nezihi

54. AH, ANNE
Fazlı Necip

55. HAKKA SIĞINDIK
Hüseyin Rahmi Gürpınar

56. KUŞDİLİ'NDE
Mehmet Celal

57. BİR AŞKIN TARİHİ
Mehmet Rauf

58. ZAVALLI ÇOCUK
Namık Kemal

59. ÖLMÜŞ BİR KADININ EVRAK-I METRUKESİ
Güzide Sabri

60. ÖLÜM ALLAH'IN EMRİ
Ahmet Mithat Efendi

61. ZANİYELER
Selahattin Enis

62. DEFİNE
Mehmet Rauf

63. SEFALET
Emine Semiye

64. KAN DAMLASI
Mehmet Rauf

65. MEYHANEDE HANIMLAR
Hüseyin Rahmi Gürpınar

66. BATAKLIK ÇİÇEĞİ
Selahattin Enis

67. MÜŞAHEDAT
Ahmet Mithat Efendi

68. SEFİLE
Halit Ziya Usaklıgil

69. ÇİNGENELER
Osman Cemal Kaygılı

70. AY DEMİR
Müfide Ferit Tek

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 70

Ay Demir romanı, Çarlık Rusyası boyunduruğu altındaki Türkleri özgürleştirmek isteyen Demir'in hikâyesini konu edinir. Turan idealiyle yola çıkan Demir, oradaki Türklerle kardeşlik bağını yeniden kurmak, onları aydınlatıp esaretten kurtarmak arzusunda barışçıl ve mistik bir doktordur. Çektiği sıkıntılara rağmen yılmayan bu idealist gencin mücadelesine adanmışlığın gölgesinde yaşanamayan, ülküye feda edilen ulvi bir aşk da eşlik eder.

Çocukluğu hürriyetperver muhalif subaylar arasında geçen, aydınlanma fikirleriyle yetiştirilen Müfide Ferit Tek'in Birinci Dünya Savaşı yıllarında, eşiyle birlikte Sinop'ta sürgündeyken, henüz yirmi beş yaşında yazdığı ilk romanıdır *Ay Demir*. Yazıldığı dönem büyük yankı uyandıran roman, Meşrutiyet'in ilanından başlayarak Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya savaşlarının maddi ve manevi travmalarını kat eden milli benlik inşası çabasının en kritik on yılını kapsar.

Fotoğraf: Tek-Esin Vakfı Arşivi

Müfide Ferit Tek (1892-1971)

Kastamonu'da dünyaya gelen Müfide Ferit Tek'in çocukluğu Bağdat ve Trablusgarp'ta geçti. Trablusgarp'taki Saint Joseph okuluna giderken bir yandan da babası Şevket Bey'den tarih, felsefe ve dil dersleri aldı. Paris'te Versailles Lisesini bitirdikten sonra Mısır'da Ahmet Ferit Tek'le evlenerek İstanbul'a geldi. 1920-22 yılları arasında Ankara'da *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yazılar yazdı, eşinin görevi sebebiyle Paris'te bulunduğu sırada Milli Mücadele, Türk Tezi, Türk kadını ve feminizm konularında konferanslar verdi, makaleler kaleme aldı. Müfide Hanım, Paris Siyasal Bilgiler Bölümü'nde sürdürdüğü yükseköğrenimini 1928 yılında tamamladı. 1948 yılında arkadaşlarıyla birlikte Türkiye Soroptimist Kulübü'nü kurdu ve 1971 yılında vefatına dek bu kulübün gelişmesi için çalıştı.

İlk yazıları *Şehbal* ve *Türk Yurdu* dergilerinde çıkan Müfide Ferit Tek'in ilk romanı *Aydemir* 1918'de basıldı. Ardından *Pervaneler*, *Leyla* ve *Affolunmayan Günah* (Almanca çevirisi) romanları yayımlanan yazarın seçme eserlerine Türk Edebiyatı Klasikleri Dizimizde yer vermeyi sürdüreceğiz.

9 786254 291579

TEK-ESİN VAKFI